Gjennem Kaukasus til Volga

Forord til den elektroniske udgave

Dette originalverk av **Fridtjof Nansen** (1861-1930) er digitalisert i augusti 2006 av Nasjonalbiblioteket, Oslo og tilpasset for Projekt Runeberg i juli 2014 av Ralph E.

GJENNEM KAUKASUS TIL VOLGAOPSTIGNINGEN FRA MLETI (S. 39). „Dalen sank dypere og dypere for hver slyngning".GJENNEM KAUKASUS TIL VOLGA

AV

FRIDTJOF NANSEN

OSLO

JACOB DYBWADS FORLAG

KJØBENHAVN: G. E. C. GAD

1929

Det Mallingske Bogtrykkeri.FORORD

Den reise som denne bok forteller om, ble foretatt i sommeren 1925, og var fortsettelsen av en reise som er skildret i en tidligere bok: «Gjennem Armenia». Forfatteren har gjerne villet nytte denne leilighet for å gi uttrykk for sin taknemlighet til presidentene Samursky og Korkmasov i republikken Daghestan for den sjeldne gjestfrihet som ble vist hans reisefelle og ham unner deres interessante opholl i dette merkelige lann.

Hkn vil gjerne også få takke de lokale myndigheter på de forskjellige steder de kom til, og særlig i Astrakhan, for all imøtekommenhet.

A gi noenlunde fyldige intrykk av de lann og mange folkeslag som reisen førte gjennem, er ikke gjørlig i en kort skildring som denne, helst når reisen går så fort, og intrykkene er så vekslende og overveldende. For fulstendigere oplysninger om natur-forhollene og de mangfoldige folkeslag i Kaukasus og Daghestan henvises leseren bl. a. til: Erckert: «Der Kaukasus und seine Völker», 1887; Merzbacher: «Aus den Hochregio-nen des Kaukasus», 1901; Freshßeld: «The Exploration of Caucasus», 1902; C. Hahn's forskjellige reiseskildringer: «Aus dem Kaukasus», 1892, og andre fra 1896, 1900, og 1911. En god sammenstilling av kjenskapet til de forskjellige kaukasiske folks anthropologi og levevis finnes i Arthur Byhan: «Die kaukasischen Völker» (i Buschan: Illustrierte Völker-Kunde. Bd. II, 2. del, 1926).De viktigste kilder for studiet av de kaukasiske folks langvarige frihets-kamp mot Russerne er de mange russiske militær-rap orter fra felt-togene, og de mange russiske fremstillinger av kampenes utvikling og gang, osv. Vesentlig på disse, på russisk trykte kilder har John F. Baddeley utarbeidet sit verk: «The Russian Conquest of Caucasus», 1908, som skildrer Daghestanernes og Tsjetsjenenes frihets-kamp. På grunn av disse kilders natur og mangelen på kilder fra motsatt holl er det vel å vente at dette verdifulle verk, for en del ialfall, gir uttrykk for det russiske syn på kampenes gang og på forhollene i Daghestan, selv om forfatteren har forsøkt best mulig å verge sig mot det. Bodenstedfs fremstilling i: «Die Völker des Kaukasus und ihre Freiheits-kämpfe gegen die Russen», 1855, synes derimot å være farvet av et mindre russevenlig syn; men han har ikke hat adgang til det nu foreliggende rike russiske kildemateriale. Olaf Lange: «Kavkasus», Kjøbenhavn 1891, gir en unnerhollende oversikt over muridismen og Daghe-stan's frihetskamp, vistnok mest på grunlag av Boden-stedt's fremstilling. Polakken Lapinski (Tefik Bey): «Die

Bergvölker des Kaukasus und ihre Freiheitskampf gegen die Russen», 1863, gir en interessant skildring av Tsjerkessenes og Abkhasenes kamper og av sin deltagelse i dem.

Disse inledende ord kan ikke sluttes uten en hjertelig takk til kaptein Vidkum Quisling for hans utrettelige elskverdighet som reisefelle og for den verdifulle hjelp han har gitt forfatteren ved sit kjenskap til russisk og ved sine alsidige kunskaper.

Lysaker, November 1929. Fridtjof Nansen.I. TIFLIS

Vår kommission på fem mann hadde vært i Armenia, og hadde for Folke-forbunnet unnersøkt mulighetene for å overføre dit de armenske flyktninger fra tyrkisk Armenia, nu sprett i Europa og annensteds. Natten til fredag 3. juli 1925, var vi i toget på hjemveien fra Erivan.

Det var enda mørkt, da toget på morgensiden stanste med et volsomt rykk, og folk brøt larmende in i salongen der ved siden av, hvor kameratene sov. De måtte gjøre sig ferdig fort, ble det sagt, bilene ventet for å ta dem til Batum, og toget hollt ikke lenge.

Hvad var det? og hvor var vi? Vi var i Leninakan, og det var jo bestilt biler til Batum. Franskmannen, den ivrige Carle, var straks helt våken og ferdig, det var ham som hacjfle telegrafert om bilene. Engelskmannen Dupuis, enda ikke ganske våken, sto i unnerbuksene og protesterte volsomt mot en slik meningsløs overrumpling, han kjente intet til dette, og vilde på ingen måte gå i bil. Italieneren, den unge Lo Savio, nektet kategorisk, snudde sig runt mot veggen og sov videre, mens vår sekretær, Nordmannen Quisling, som ikke skulde til Batum, iakttok scenen kolblodig.

Det var dampbåten fra Batum til Konstantinopel det gjalt. Flere dager før avreisen fra Erivan var det melt at den skulde gå 6. juli, og efter det ordnet vi vår reise. Så kom det telegram at den skulde gå 4. juli, det ble

netopÆk vitt de kunde nå den. Men så, samme dag vi røste fra Erivan (2. juli), fikk vi telegram at den skuiBe gå alt neste dag (3. juli), og da vilde det være ujprd å nå den med toget. Jeg telegraferte tilbake til jfampskibs-selskapet at vi hollt oss til dets tidligere telegrammer om avgangen, og gjorde det ansvarlig hvis kameratene ikke nådde båten, da de i så fall ikke ble noen båt å få på flere uker. Imens hadde den handledyktige Carle telegrafert til Leninakan, og spurt om bil kunde skaffes for å ta dem over fjellene til Batum og nå båten der 3. juli; han hadde håbet å kunne ta sine to kamerater med et kupp; men skjønt lysten på alskens eventyr, måtte han gi op her overfor denne søvnens flegma, og toget rullet videre.

Kommet til Tiflis om formiddagen fant vi telegram om at båten gikk neste dag. Kaptein Quisling og jeg skulde reise hjem gjennem Rusland, og om eftermiddagen skiltes vi med vemod fra våre tre gode kamerater, som drog med toget til Batum. Vi hadde hat noen inholsrike uker sammen, og mente å ha fått gjort et verdifullt arbeid. Vi to forlatte tok med taknemlighet mot Near East Reliefs venlige inbydelse til å bo i Deres gjestfri hus unner ophollet i Tiflis.

Verden er ikke stor; i denne fremmede byen traff jeg uventet sammen med fru Petroff, datter av min venn Wurzel, den tidligere direktør for det keiserlige russiske rikes jernbane-bygning; med ham reiste jeg gjennem Sibiria og Amur-lannet i 1913. Hun har bodd mange år i Tiflis med sin mann, som arbeider med assuranse, særlig for akerbruket. Jeg tilbragte en hyggelig kvell med dem og en ung, vakker datter i deres fredelige hjem. De hadde hat det forholsvis godt gjennem de vanske-lige tider, uten å lide så meget nød som mange andre. De hadde fått beholle sine møbler og fire værelser, så de bodde forholsvis rummelig. Hus-nøden var ellers trykkende i Tiflis som i de fleste større byer i Sovjet-Unionen, og mange familjer måtte nøie sig med ett rum.

Herr Petroff hadde reist meget for sit arbeid både i Georgia og i Armenia, og kjente godt forhollene i de forskjellige lansdeler. Det hadde vært slemt også for jordbruket i de hårde år unner krigen med Tyrkerne og efterpå, særlig i Armenia, hvor inbyggerne var blit nedsablet, og lannet var blit herjet og plyndret, og høsten

ødelagt gang efter gang av de tyrkiske horder; og dertil kom de mangfoldige tusener av jagede armenske flyktninger som ustanselig flommet in over grensene fra tyrkisk Armenia. Vinteren 1921—22 døde folk i tusenvis av sult, likene lå strødd i gatene i Leninakan og Erivan og andre armenske byer; enda det ingen stor tørke hadde vært, var forhollene til dels like ille som i sulte-strøke-ne i Volga-dalen den vinteren. Men ved en forstandig ledelse var jordbruket nu for en stor del kommet godt på fote igjen, skjønt det enda var meget som kunde bedres.

Petroffs hadde en ung sønn som skulde utdannes til ingeniør, lik så mange unge Russere for tiden; det er vel fordi de ser utviklingen av industrien, og utnyttingen av det vidstrakte lans natur-rikdommer som den store fremtids-opgave for folket. Han var nu arbeider ved den store dammen for kraft-stasjon, som ble bygget over elven Kura i dalen nord for Tiflis.

Jeg hadde unnerhandlinger å føre med den trans-kaukasiske regjering i anledning vår kommissions arbeid i Armenia og vårt forslag om å reise et lån på omkring 17 millioner kroner til vanning og opdyrkning av nu ørkenaktige strekninger i dette lann, og overføring av armenske flyktninger dit. Armenia, Georgia, og Azerbaidsjan danner tre uavhengige so viet-republikker med hvert sit selvstendige styre. De er forent til en trans-kaukasisk føderasjon med et styre av en visepresident for hver republikk, boende i Tiflis. Denne republikk-føderation er igjen forent med de andre soviet-socialist republikker med overstyre i Moskva.

Den armenske regjering i Erivan hadde gitt vårt for-4

slag sin fulle tilslutning. Jeg drøftet det nu med Luka-sjin, den armenske visepresident i den transkaukasiske regjering. Den dyktige armenske lanbruks-kommissær Erzinkian var også tilstede. Lukasjin kunde erklære at også den transkaukasiske regjering var enig, og til min gledelige overraskning sa han at de ingen betenkeligheter vilde ha ved at lånet eventuelt ble reist gjennem Folkenes Forbunn. Jeg hadde fryktet vanskeligheter på det punkt, da soviet-regjeringene ikke vil anerkjenne Forbunnet. Han sa videre at den transkaukasiske regjering var villig til sammen med den armenske å borge for lånets tilbakebetaling, og han mente at soviet-regje-ringen i Moskva og den russiske stats-bank vilde også gå god for det, om det skulde ønskes. Disse garantier mente han, måtte være så fullt betryggende at det ikke kunde være vanskelig med dem å opnå et lån på rimelige betingelser. Jeg kunde ikke dele hans optimistiske syn på det punkt, var bange for at de europæiske bank-menn vilde forlange mer hånngripelige sikkerheter enn slike generelle garantier, som kunde tenkes å tape i verd, hvis det intr åtte forandringer i regjeringene. Selv om han vel kunde si, at dette var det ingen sansynlighet for, så var det nu likevel muligheter som bankene vilde regne med. Jeg fremhollt de store vanskeligheter vi hadde hatt å overvinne, da det gjalt å reise et lignende lån for bosetningen av flyktninger i Grekenland, uaktet den greske ståt bød bestemte panter og sikkerheter som i verdi langt overgikk den sum det gjalt å reise. Det måtte erindres at bankene ikke er følende vesener som tar humanitære hensyn; de er maskiner som regner, selv om regnestykkene kanskje ikke altid er så kloke. Jeg mente derfor det vilde lette den hele sak meget, om det kunde gis særlige sikkerheter i form av bestemte verdier eller intekter som stilles til rådighet for eventuel dekning av lånet uanset, hvad som hente, og som långiverne kunde kontrollere. Det enkleste vilde vært om det opdyrkete lann selv kunde tjent som pant;TIFLIS

men det var jo ikke mulig, da alt lann tilhørte staten, og kunde altså ikke selges. Lukasjin mente at dette med sikkerhet vilde ha sine store vanskeligheter, og kunde åbenbart heller ikke inse nødvendigheten av det, eller berettigelsen av mine betenkeligheter, når det ble gitt en slik flerdobbelt garanti av de tre regjeringer over hverandre, og dertil den mektige Soviet-Unions statsbank; det kunde tydes som mistillit. Jeg svarte, at det skulde så visst ikke skorte på god vilje og anstrengelser fra vår side for å få saken til å gå, og ønsket bare at han hadde rett; men jeg kunde ikke skjule, at jeg forutså store vanskeligheter1. Med de beste ønsker gjensidig skiltes vi.

Om kveilen ga vår venn Narriman Ter-Kasarian middag i byens første hotell. Som den transkaukasiske

føderasjons-regjerings representant hadde han fulgt oss på hele reisen gjennem Armenia og Georgia, og vært vår vert. Vi kalte ham ellers Napoleon for hans likhet med Napoleon III. Da middagen endelig tok sin begynnelse et par timer efter den opgivne tid, var det som vanlig stor opdekning med utsøkte retter og kaukasisk vin. Visepresidenten for Georgia var der, en fremstående Armenier som viste sig å være en ivrig jeger, og flere andre. Stemningen ble høi, med mange lyriske taler for vår kommission og vårt foretagende, for Armenia, for Transkaukasia, for vår elskverdige venn Napoleon, og ikke minst for det skjønne Georgia. Vistnok var her jo nu soviet-styre med forakt for all fyrste-lighet; men likevel kunde en vel minnes dets stolte historie og dets glanstid unner den skjønne dronning Tamåra. Georgierne hadde jo til alle tider vært be-

1 Desverre viste min frykt sig altfor berettiget; det var ikke mulig å få reist noe lån for Armenia på de tilbutte garantier uten faste panter eller sikkerheter. Fra bank-holl ble det svart, at min sterke tillit til at den armenske regjering og Soviet-regjeringen i Moskva vilde være punktlige betalere, var sikkert berettiget nok; men jeg vilde jo ha et lån som skulde tilbakebetales i femten år; hvad kunde det garanteres om forhollene i disse lann om femten år?6

undrere av kvindelig ynde og av ridderlig ferd, og det har fått en så merkelig tolkning i Sjota Rustaveli's dikt: «Mannen i tiger-skinnet» som enda, efter syv hundre år, lever på folkets leber.

Efter middagen drog vi i biler i det herligste måneskinn op på fjellet. Vi slog oss ned på balkongen foran en restaurant, og fikk nøtter og vin. Det ble nye taler og megen munterhet, som ikke minst gikk ut over vår armenske venn jegerens mange merkelige oplevelser på jakten. Et unnerhollende akkompagnement hadde vi av en vidunderlig falsk lirekasse som med iherdighet lød nede fra veien foran oss. Vi mente den var særlig bestilt av vår omtenksomme vert Napoleon. På de mest smeltende steder i de smeltende melodier var diverse toner fait ut, og det hadde en uimotståelig virkning. Det var med disse gjenlevende tonene som med tann-stumpene i en mangelfull tangard, deres skjønhet ble ikke høinet ved dem som manglet.

Dypt unner oss, i dalen langs Kura, lå byen med sine tusener av lys, kirke-tårnene hevet sine sølvblinkende kupler over hus-takene, omkring oss steg fjellene inover, skimrende i måne-skinnet. I disen langt i nord

var det en anelse om Kaukasus' mektige kammer.

*

Tiflis er et mittpunkt i denne del av verden, og der møtes de mangfoldige forskjellige folkeslag som denne er sammensat av: Georgiere, Armeniere, Perser, Tatarer, Kurder, Jøder, Abkhaser, Tsjerkesser, Tsjetsjener, Svaner, Osser, Avarer, og alle de mange andre kaukasiske fjellstammer. Det gir et broket billede av folketyper fra de staute, og ofte blonde Kurder, eller også Tsjerkesser, til de mørke Tatarer, eller de mørke kort-skallede Avarer og andre Lesghiere. Det er i den gamle, sydlige bydel med de trange gater og smug, og med basarene og torvet hvor det selges og kjøpes, at dette

brokete liv av mennesker mest holler til. Her søker den ivrige og foretagsomme Armenier å pånøde dig sine varer til en pris som kan forandres efterhvert som du fjerner dig og han følger efter, mens den verdige Perser sitter fornemt på sine korslagte ben bak sin haug, og overlater til dig selv om du vil ta den av ham nevnte pris, som sikkert heller ikke er for lav. Det er jo blit sagt at det skal fire jøder til for i handel å hamle op med en Greker, fire Greker for å hamle op med en Armenier, men fire Armeniere for å klare en Perser. Om dette er det riktige forholl tør være usikkert, men ialfall er vel disse folk Orientens dyktigste kjøpmenn. Her falbys persiske og kaukasiske tepper, som kan friste en svak dødelig mest over evne, når det ikke var tanken på den lange frakten med bil, og jernbane og dampskib til Norge. Videre kommer en in i gater med boder for gull- og sølvsmed-saker og våben, som Kaukasus er kjent for. De dyktige kaukasiske våbensmeder søker å overbevise dig om sine våbens fortreffelighet ved å hugge kindsjalen (den store kaukasiske dolk) i stenene uten at ståleggen viser merker. Her kan en også bli overrasket ved å se utstillet til salg ringbrynjer, og sverd, og jernbeslåtte skjold, og hjelmer, som

en kunde tro er oldsaker fra korstogenes tid; men som fremdeles blir brukt av enkelte fjell-stammer, særlig Khevsurene, høit oppe i avstengte daler i Kaukasus.

De kaukasiske gull- og sølvsmed-arbeider er fra gammel tid høit anset, særlig de inlagte arbeider av gull- og sølv-ornamenter i ben og stål. Da våbnene altid spillte en så viktig rolle i de kaukasiske fjell-folks hele liv, var det naturlig at denne pryd-kunst ble flittig anvent på våben av alle slag, fra kindsjalen, og mindre dolker, til bøssen og pistoler og krutt-horn, og kulepung osv. Det var helst enkelte daler og lansbyer som var kjent for sine vakre og gode våben. Kunsten er vel nu gått tilbake, men drives enda.

Gjennem gatene drar vann-selgerne, de roper ut sin

kostelige veske, som blir fraktet i store lær-sekker på esel- eller heste-rygg, eller også båret av dem selv. Vannet er en viktig handels-vare i denne byen, og særlig høit skattet i den hete, tørre sommeren, da det er vont om det. Gutter med esler tungt lastet unner kurver med grønsaker og frukt byr også frem sine varer.

Det som kanskje mest slår en fremmed er det alvor og den stilferdighet som tross handel og kjøpslåen hviler over alle disse mennesker, og så lite utslag av livs-giede av enhver art, en hører knapt nok en forfriskende latter. Selv disse kvinner så alvorlig adstadige, hvad enten i den moderne russiske bydel, eller i den gamle orientalske, hvor det nu heller ikke ses så mange av dem. I vår del av verden pleier jo ikke kvinnene å være så økonomiske med stemmen. Det er som det overalt spilles med sordin. Er det kanskje vi europæiske opkomlinger som ikke kjenner anstann og fornem-het. Det minner om hvad en kinesisk diplomat engang udiplomatisk nok svarte en avis-mann, da han ble spurt om hvad han syntes om den europæiske civilisasjon: «Jo, den kan visst være bra nok, når den bare ikke var så forbannet larmende».

Husene i de eldre deler av byen er låve, helst to-etasjes, med balkonger eller åpne svaler foran ånnen etasje; og på dem tilbringer familjen, og særlig da kvinnene, dagen og ofte natten med i den varme årstid. Det er gjerne to svaler minst på forskjellige sider av hvert hus, så det altid vil være en som er i skyggen.

Sønnenfor den gamle bydel med basarene ligger de varme svovel-bad som er kjent og søkt alt fra gammel tid, og som kan ha gitt byen sit navn, på georgisk: Tbilis-Kalaki (d. e. den varme by).

En skjønn og fredlyst flekk i Tiflis er den botaniske haven i en trang kløft i den høie, bratte ijell-skråningen på sydsiden av byen. Det var forfriskende å komme fra dagens glødende hete in i den lange, kjølige tunnelen, som fører til haven gjennem det stupbratte fjellet

unner den såkalte persiske festningen. Den trange og dype kløften er skåret in i fjell-skråningen av elven Savkissi som nu bare var en liten silrende bekk, men som åbenbart til sine tider, ved sterke regnskyll, kan bli en rivende skummende elv, og faller utover i et høit fall. Haven har et eventyrlig skiftende lende opefter stupene, med en bugnende, frodig plante-vekst av alskens sydens trær og busker. Mellem dem snodde sig overvokste, skyggefulle ganger i fjell-sidene. Eiendommelig er det at mest all jorden, som de vokser i, er blit ført her op til disse hyllene i fjellet, og det hele er et verk av flittige menneske-henner. Overalt rislet vann utover, ledet i små kanaler og renner; men på andre siden kløften var det strekninger uten vanning, trebare med brunt, tørt gress. Der over sås en gammel, forfallen mahomedansk kirkegård, et minne fra en tid som var, da Islam strakte sin sterke arm også over disse eldste kristne lann, som omsluttet og forlatt kjempet sin ensomme kamp for sin tro og sin frihet. Men Muhåm-med's arm er syknet, hans tid er forbi. — Høit oppe på fjell-kammen på nordsiden av haven sto murene av den gamle «persiske» festningen mot himlen. Den ligger på kanten av stupet over byens basarer og varme bad, med vid utsikt over dalen og Kura — som snor sit gule, glitrende bånn mellem byens vrimmel av hus nedefter skråningene — og de mange blinkende kirke-kupler, og mot nord til den blånende fjell-mur med Kasbek's skinnende sne-topp høit oppe i skyene.

Igjen var vi butt til middag om kveilen med vår venn Napoleon; men da tids-griskheten enda ikke har nådd det ødsle Østerlann, gikk som vanlig tiden og ingen bil kom for å hente. Med vår vesterlanske mangel på resignasjon har vi like vanskelig for å vente, som det faller Orientaleren naturlig. Det hente en av mine menn at han hadde

avtalt møte med en mann til onsdag kl. 1; mannen kom først dagen efter kl. 12 middag og beklaget at han kom noe sent. Men så lenge klarte

ikke Quisling og jeg ventingen; da halvannen time var gått, drog vi ut på egen hånn. Vi spiste middag i en stor have, hvor det ble servert ved småborder, pent og ganske godt, og til rimelig pris; men få mennesker som spiste.

Månen steg i øst, og smilte ned mellem trærnes løv-rike kroner. De dunkle ganger gir ly for drømmer fra dette lans glansfulle fortid. Enkelte par svermet i den natlige fred, forfriskende efter dagens hete. Vi er jo i de skjønne Georgierinners hjem; det var om dem den franske juvel-handler Chardin sa for halvtredje hundre år siden: «Å se dem og ikke å elske dem holler jeg for umulig». La oss våge det:

«Schlag die Tschadra zurück! Was verhüllst du dich?»

Men kan henne nei! la tsjadraen være, drømmene er allike vel de skjønneste i livet.

Der unner vugger Kura på sin gang mot havet gjennem det minnerike lann; en hører Georgierens sorgfulle sang:

«Og atter springer op de gamle sår. Mitt lann, som var engang så rikt begavet, det er mig som din fortid lå begravet i denne elv, hvis gråt mit øre når».» ')

I haven var det en varieté med så stor tilstrømning, at det ikke var mulig å komme in til en sitteplass. Det var noen tilreisende skuespillere fra Moskva som netop optråtte. Som vanlig spillte de fortreffelig, og høstet meget bifall. Det er merkelig slik utpreget evne det russiske folk, og jeg tror også disse Kaukasiere, har for scenisk fremstilling av enhver art: skuespill, så vel drama og tragedie, som også komedie og det burleske — og så opera, og ikke å tale om dansen og baletten og optog. Alle slags opførelser skattes høit av hele folket. Det er betegnende at da soviet-styret i

') Av den georgiske dikter Elias Tsjavtsjavadse, oversatt av Alfr. Ipsen.

Moskva hadde unner overveielse å legge ned den berømte balletten og operaen, fordi det kostet så store summer om året, sente hele arbeider-befolkningen in et bønskrift om at dette ikke måtte skje. Det er, så vitt jeg vet, eneste gangen at arbeiderne har slått sig sammen om et bønskrift, men sin ballett vilde de ha, og styret nedla den ikke.

Forøvrig er det påfallende at med all sin sans for scenisk fremstilling og prakt, viser de ingen tilbøielig-heter i den retning i sin egen optreden eller klededragt. Mennene, som her er i stort flertall, virker ensformig i sine grå eller hvite bluser med bløte grå Lenin-luer, og heller ikke kvinnene, som ferdes her, viser noen farve-giede; her og der et sterkt farvet sjal eller en bluse; men der er ingen fest — en grå, farve-fattig ukunstnerisk masse i hverdag. Men kanskje er det som det skal være i det nye samfunn; den gamle tid er forbi, med dens luksus, dens strålende prakt og fester, med gull og knitrende silke, og med de store laster, alt på det arbeidende folks bekostning. Av kunstnerisk opfatning, av interesse for det som foregår på scenen tør det kanskje være vel så meget i dette «proletar»-publikum som nu fyller benke-rader og loger, som det var blant flerheten av de tidligere gull- og silkekledde damer og kavalerer.

Som vi var optatt med å iaktta dette folkeliv sto med ett vår venn Napoleon foran oss. Med sine venner hadde han søkt oss på de forskjellige forlystelses steder i Tiflis, intil han nu til slutt fant oss her. Han hadde vært så optatt med å ordne forberedelsene til vår avreise neste dag, at han var blit meget forsinket. Nu måtte det gis vederlag i kakhetisk vin og musikk; og et lite strenge-orkester ga oss en avskeds-hilsen fra Georgias hovedstad i de vemodige georgiske sanger.

II. GJENNEM KAUKASUS

Unner arbeidet for å mildne de grufulle følger av den svære hungersnød i Rusland i 1921 og 22, traff jeg i Moskva Samursky, president for republikken Daghestan. Der var det også stor nød, og han bad mig intrengende om å komme dit for å se tilstannen og hjelpe. Jeg var hindret, kunde bare senne noe høist nødvendig medicin; men lovte å komme engang senere hvis det ble mulig. Nu hadde jeg fått telegram fra ham og hans regjering med

en hjertelig inbydelse til å komme til Daghestan på hjemreisen. Det var ikke til å motstå, jeg telegraferte tilbake, at Quisling og jeg skulde komme over Vladikaukas mandag 6. juli.

Isteden for å gjøre den lange jernbane-reisen østenom Kaukasus, først til Baku og så langs kysten av det Kaspiske Hav over Derbent til Daghestan, vilde vi kjøre med bil den såkalte georgiske militærvei tvers igjennem Kaukasus-kjeden. — Det ble nu fortalt oss mange historier om det meget merkelige som kan henne på denne veien. Ifjor var post-føreren blit skutt like ved siden av passasjeren og denne var blit plyndret til skinnet og efterlatt helt naken på veien. Her i vår hadde en passasjer i post-bilen vært så uheldig å få en kule gjennem begge kne-leddene, så han var blit stiv i knærne siden. De har vanskelig for helt å gi op sine gamle

vaner disse uvorne fjell-boene i de høie ufarbare dalene i Kaukasus, hvor hver mann bærer våben. Men nu skulde veien være helt sikker, ble det sagt.

FJELL-KJEDEN KAUKASUS

Kaukasus-kjeden strekker sig som en skarpt avgrenset, forholsvis smal men høi, ubrutt rygg tvers over lannet mellem Kaspiske Havet og Svarte-havet, fra Baku i sydøst til munnningen av det Asovske Hav i nordvest; 1100 km. lang og 70—170 km. bred, dekker den en flate på mer enn 120,000 kvadrat kilometer. På en strekning av 700 km. er fjellene over 3000 m. høie, og med sine trange, høie, og vanskelige p a ss-o ver ganger, i 2300 til over 3000 m.'s høide, har denne fjell-mur spillt en stor rolle i historien ved å stenge for folke-vandrin-gene, både fra syd og fra nord, så de for en stor del måtte søke veiene enten østenom Kaspiske Havet eller over stredene vestenom Svarte-havet.

Kaukasus er dannet som en mektig hvelving eller foll i jord-skorpen, med noen mindre folier langs nordsiden. Hovedfollen er klemt op høiest i den mitre delen mellem Kuban's og Terek's kilder, og er veltet over mot syd, med svimlende stup på den bratte syd-skrå-ningen. Ryggen er i denne mitre delen bygget op av krystalinske, granitaktige bergarter; de kan høre til selve grun-fjellet, som i andre deler av ijell-kjeden er dekket av svære sedimentære lag. Nordenfor denne mitre grunfjels-ryggen er det i forholsvis sen tid brutt op to veldige vulkan-masser, som ligger ovenpå grun-fjellet: en i nordvest med den høieste toppen vulkanen Elbrus eller Dshin-Padisjan (åndenes konge, 5629 m.), og en i sydøst med vulkanen Kasbek (5043 m.). Disse vulkan-massene danner fjell-kjedens høieste topper, og mer enn tyve av dem er høiere enn Mont Blanc. De er gjerne skilt fra hovedryggen og vann-skillet ved

lengdedaler, og består for en stor del av trakhytter, men har også sennt svære strømmer av basaltisk lava nedover fjell-sidene.

Fjell-kjedens sydøstlige del, fra strøket ved Terek's kilder, nær Kasbek, til Kaspiske Havet og Baku er mest bygget op av sedimentære lag, i sammenhengende rekker fra Lias og Jura til Kritt-formationen og begynnelsen av Tærtiær. Den nordlige rygg, den såkalte Andi-kjede, i Daghestan, som strekker sig gjennem Tsjetsjnia ut mot sletten vest for Petrovsk, synes å danne en slags fortsettelse av de Mesjiske Fjell og Surnam-ryggen (med det låve vann-skille mellem Rion's og Kura's daler) som strekker sig fra sydvest mot nordøst og så, på nordsiden av hoved-kjeden, i øst-nordøst og østlig retning. Den gir Daghestans fjell-lann en øket bredde. Fjellenes høider er i denne østre og sydøstre delen av Kaukasus lavere enn i den mitre delen, skjønt det også her er topper på over 4000 m.

På sydsiden stuper Kaukasus ned til slettene i Kura's og Rion's låve dalfører, og på nordsiden mot sydøst-Ruslands flate stepper.

Elvene vil oppe i fjellene gjerne følge lengde-dalene, parallelt med fjell-kjedens retning, men bryter sig så på tvers gjennem ryggene i dype, trange kløfter. Sne-grensen ligger på syd-siden av fjell-rekken i 2900—3500 m.,

på nordsiden i 3300—3900 m.

Lik Alpene har også Kaukasus hat istider, og har vært dekket av utstrakte sne- og is-breer som rakk langt ned mot lavlannet. Men merkelig nok er ikke dalene i noen nevneverdig grad blit skuret og gravet ut av breene til U-form, som almindelig i bre-skurte lann; og heller ikke har is-breene hulet ut dype insjø-bekkener i fjellgrunnen, som jo ellers er et særkjenne for isskurte strøk, som i Norge og i Schweiz. I Kaukasus er dalene bratte, dype, trange, og V-formete, så dalbunnene er smale, og ofte vanskelig fremkommelige mellem de bratte fjell-sider. Ofte har også elvene skåret sig ned iGJENNEM KAUKASUS

dype smale kløfter, kanjoner. Der er ingen sjøer, og elvene fosser ned gjennem kløftene mot slette-lannet med sit som oftest mudrete vann, som ikke stanser og blir klarnet av i noen sjø på veien. Derfor er dette vann gjerne godt til overrisling av dyrkete marker, og det avsetter store avleiringer ved foten av fjellene. Grunnen til den eiendommelige form av dalene er vel helst at skråningene på begge sider av fjell-kjeden er så bratte at is-breene fikk lite motstann, mens vannet i samvirke med frosten har en sterk eroderende virkning, som har overgått breenes. Dertil kommer at bergartene for det meste er forholsvis løse og lite motstansdyktige mot frost og vann.

Da de kaukasiske fjell-rygger ble langsomt dannet ved folning og sammentrykning av jord-skorpen, var de oprindelig meget lavere enn nu. Men så har erosionen efterhånnen skåret sine dype daler gjennem ryggene og har ført bort en stor del av dem. Ved det er jordskorpen letnet, og har steget tilsvarende; toppene og ryggene, mellem dalene, som ikke ble synderlig angrepet av erosionen, er på den vis blit løftet til de store høider som de nu har.

Disse strøk er fremdeles i uro, og blir ofte hjemsøkt av volsomme jord-skjelv, som for få år siden i Lenina-kan i det nordlige Armenia. Forbinnelse med dette har vel sagnet om fuglen Simurg, som har rede på toppen av Dshin-Padisjah (åndenes konge, Elbrus), og som med det ene øie ser fortiden og med det annet fremtiden. Når den letter skjelver jorden av dens vingeslag, stormene hyler, havet kommer i oprør, og vekker alle dypets sovende makter.

Forbinnelse med fjell-grunnens hevninger og senkninger i Kaukasus og tilgrensende strøk har vel også de mange varme kilder, både på sydsiden og nordsiden av fjell-kjeden. Mange kolle mineral-kilder er der desuten, og disse varme og kolle svovel- og jern-kilder, og alkaliske og jod- og bromholdige kilder og andre kilder.16

er fra gammel tid kjent for sin legende kraft, og mange kursteder og bad er anlagt ved dem til helbredelse av mange slags sykdommer og svakheter. Efter sagnet skulde alt Alexander den Stores soldater ha funnet helsebot ved noen av dem.

Olje (nafta) fins det på flere forskjellige steder, runt omkring denne merkelige fjell-kjedens utkanter, helst i de yngste geologiske lag. Mest kjent er området ved Baku ved Kaspiske Havet og sydover forbi munningen av Kura. Et rikt felt hvor det nu utvinnes vel så meget olje er ved Grosny på sydsiden av elven Terek, ved dens bielv Sunsja med tilløp. På sletten syd for Pet-rovsk, ved kysten av Kaspiske Havet, er det også olje, liksom i den motsatte nordvestlige ennen av fjell-kjeden på dens nordside, nær halvøen Taman ved Asovske Havet. Men også i Georgia på sydsiden av fjellene, mellem Kura og dens bielv Alasån, flns olje. På flere steder strømmer også brenbar gass op av jorden, som med sin flamme tidlig var gjenstann for dyrkelse av ill-tilbederne.

Av metaller er det ikke hittil funnet særlig store mengder i Kaukasus. Gull fins det i noen elver, men knapt i drivverdige mengder, skjønt allerede Strabo fortalte at efter hvad han hadde hørt, «skulde elvene være rike på gull, som blir vasket ut av barbarene med gjennemhullete huder og lådne skinn, og på den vis er fortellingen om det gylne skinn opstått».

Av sølv, sink, og bly er det ganske betydelige forekomster i Ossenes lann vest for Vladikaukas. Noe jern og litt kobber forekommer også; men de uten sammenligning viktigste miner er mangan-bruddene i Georgia, på den sydlige fjell skråning vest for Kutais. Et amerikansk selskap, unner ledelse av Harriman, fikk i 1925 koncession på driften av disse gruber, som vel, for utvinningen av mangan, er de viktigste for verdensmarkedet. Det var en

stor affære som ga en betydelig årlig avgift; men på grunn av uoverensstemmelser erNORDENFOR GUDA-UR (S. 40).

øverst: gutter ved stasjonen guda-ur (s. 39). nederst: dalen utover forbi kobi (s. 42).GJENNEM KAUKASUS

den nu opgitt, og driften er igjen overtatt av soviet-regjeringen. Vest for Kutais er det også kuli-miner. Naturlig svovel forekommer i Daghestan.

Av elver er det særlig fire større, to på nordsiden og to på sydsiden av Kaukasus, og de kan muligens ha forbinnelse med de fire elvene som i middelalderen tenktes å renne ut fra fjellet i Paradiset, men fjellet og elvene ble flyttet til Nordpolen. Kuban springer ut ved Elbrus, renner mot nord ut over slette-Iannet og så mot vest ut i Asovske Havet. Terek springer ut på sydsiden av Kasbek, renner først mot øst så mot nord i skummende løp gjennem trange kløfter ned forbi Vladikaukas og ut over slette-lannet for så å bøie tvert mot øst, og med et vidt delta faller den i Kaspiske Havet. På sydvestskråningen av fjellene er Rion (Grekernes Phasis) som renner forbi Kutais gjennem Rions flate dal, morgenrødens gamle lann Kolkhis, ut i Svarte-havet. Ved den var det Jason hentet det gylne skinn og solkongens skjønne datter. Den fjerde elv og den største er Kura, som renner gjennem Kura's flate dal langs sydsiden av fjell-kjeden og gjennem Azerbaidsjan i det Kaspiske Hav. Den springer ikke ut i Kaukasus, men i høilannet på sydsiden, nær Kars. Derimot får den mange tilløp nordfra blant hvilke Aragva, Jora og Alasån er de største.

På nordsiden av Kaukasus er somrene gjerne regnfattige og varme mens vintrene er kalle og hårde. Regnmengden er i det store og hele liten; nær det Asovske Hav omkrind 500 mm. om året, mens i den mitre delen av fjellene kan den være omkring det dobbelte. På sydsiden av fjellene er den rikeligere, særlig mot Svarte-havet hvor den kan nå 2 m. Disse sydvestlige fjell-skråninger er derfor dekket med frodige, subtropiske skoger; mens på nordøst-siden av fjell-kammen, i Daghestan, er det så regnfattig at fjellene er helt trebare. Fjell-skråningene mot nord, i den mitre og i den nordvestre del av Kaukasus er derimot dekket med tette skoger.

I de lavere daler i Kaukasus dannes skogene helst av ek, alm, bøk, platan, lønn, valnøtt, edelkastanje, linn, poppel og andre løvtrær, og mellem trærne slynger sig vin, smilaks, klematis og andre slyngplanter. Høiere op er det stenek, kastanje, linn, lønn, bøk, alm, ask, asp, og langs elvene or; enda høiere op begynner bjerk og gran, intil bjerken får overtaket. Tre-grensen nås i omtrent 2200 m., og ovenfor strekker gressgangene sig til op imot 3000 m.

Dyrelivet er ganske rikt. Der er bjørn, ulv, sjakaler, som forstyrrer nattefreden med sine hyl, hyener, gaupe, vilkatt, leoparder, og også en og annen tiger. Av vilt er det mange vilsvin i skogene og hjort, i fjellene gemse, stenbukk og ville gjeiter. Oppe i skogene i fjell-kjedens høie vestlige del, er det også flokker av den europeiske bison, et av de få strøk hvor det enda fins noen siste levninger av denne ville okse som med sin slektning uroksen var utbredt over hele Europa. Av fuglevilt må særlig nevnes fasanen, som det er mange av, og som har sit oprindelige hjem her nær elven Rion, Grekernes Phasis, hvorav navnet fasan.

Av husdyr er det kuer, sauer, gjeiter, hester, esler, bøfler. Jordbruket er primitivt, enda brukes det mest tre-plog trukket av bøfler eller okser; men dette er tilmed bare i de lavere, fruktbare strøkene med meget jord, på de små jordflekkene på hyllene oppe i fjellene blir det bare hakken som kan brukes. Korn-sortene er mais, hvete, hirse, litt havre, rug, og bygg. De siste kan vel nå op til en halv tredje tusen meter. Poteter og tobakk dyrkes også op til omkring 1800 m.

Som før nevnt stengte Kaukasus for en vesentlig del for folke-vandringene; bølgene skyllet opefter de bratte skråningene fra syd og fra nord, og brøtes mot denne fjell-muren; men i de utilgjengelige, trange dalene, hvor det var lett å forsvare sig, ble rester av de forbidragende, eller av syd- eller nordfra fortrengte folk, sittende igjen,

stengt av i en liten verden for sig. På den vis er*GJENNEM KAUKASUS 19

det i disse ijellene blit samlet flere forskjelligartede folkeslag på et lite område enn i noe annet strøk av jorden. Alle disse folkene taler forskjellige sprog, som for det meste er lite kjent, og mange av dem synes å ha lite slektskap med andre kjente sprog.

De mange stammer deles gjerne efter deres sprog i tre hovedgrupper: de egentlige kaukasiere, de tyrkisktatariske folk, og de indo-europeiske folk. Dertil kommer kanskje enkelte andre hvis ophav er enda mer gåde-fullt.

De egentlige kaukasiske folks sprog er eiendommelig isolert, og det har enda ikke lykkes sprog-forskerne å påvise med sikkerhet noen tilknytning eller slektskap med andre kjente sprog. De kan muligens for en del ha likheter med flere sprog som ble talt i Lille-Asia i oldtiden. Enkelte likheter med baskisk og med etruskisk er også blit nevnt. De deles i de syd-kaukasiske og de nord-kaukasiske sprog. De første er de forskjellige georgiske eller kartvelske sprog. Til de nord-kaukasiske regnes abkhasisk, tsjerkessisk, tsjetsjensk, og de mange lesghiske sprog m. fl.

De georgiske folk bor i Kura's og Rion's daler og på den sydlige skråning av Kaukasus helt op til nær vann-skillet i dalene i fjell-kjedens høieste del, i Sva-netia syd for Elbrus. Abkhaserne bor på sydskråningen i vest mot kysten av Svarte-havet. Tsjerkessene (eller Adighene som de kaller sig selv) og Kabarderne bor på nordsiden av Kaukasus ved Terek nord for Vladikaukas og videre vestover mot Kuban. Efter at de hadde kjempet sin heltemodige kamp mot Russerne, og til slutt ble overvunnet i 1864, utvandret en flerhet av Tsjerkessene til tyrkisk Lille-Asia hvor de for en del kom til å danne urolige røverbander. Tsjetsjene-nes forskjellige stammer: egentlige Tsjetsjener, Itsj-kerier, Ingutsjer med mange unnerstammer, Kister, Karabulak, Mitsjiko, bor mest i lannet Tsjetsjnia og Itsjkeria nordvest for Daghestans Qell-lann, i elven Ar-

f20

GJENNEM KAUKASUS 20

gun's og dens mange tilløps-daler, og nordover til Gros-ny og Terek og vestover mot Vladikaukas. Lesghier-nes mange stammer, blant hvilke Avarerne er blant de mest kjente, bor i Daghestan.

Av indo-europeiske folk er Ossene eller Ossetene særlig å nevne; de bor på vestsiden av elvene Aragva's og Terek's øvre løp, og nordover til vest for Vladikaukas. Tatene er også et indo-europeisk folk som bor ved kysten av det Kaspiske Hav, nord for Baku.

Av tyrkisk talende stammer kan nevnes Kumykke-ne som bor i kystlannet i Daghestan, langs Kaspiske Havet og sydover forbi Derbent; og nordenfor dem Nogaierne ved Terek's delta. Enkelte tyrkiske stammer som Tauluer og Karatsjaier, bor også mitt oppe i fjellene vest for Elbrus og nord for Svanetia.

FØRSTE DELEN AV REISEN

Kl. 4 om morgenen (mandag 6. juli) drog vi avsted fra Tiflis, vår venn Napoleon hadde ordnet alt, og kom med oss i bilen. Forventningene var spent, vi hadde jo hørt så meget om denne merkelige veien gjennem Kaukasus. Russerne begynte å bygge den alt i 1783 og 1784, da de også anla byen Vladikaukas (d. e. Kaukasus's herskerinne). Efter at veien var ferdig i begynnelsen av forrige århundre, ble den ombygget med store utgifter av fyrst Barjåtinski, Sjamyls betvinger, og ble fullført i sin nuværende form i 1861.

Det første stykket gikk nordefter langs Kura. Så kom vi gjennem insnevringen av dalen, hvor den store nye dammen for kraft-stasjonen ble bygget over elven. Der skal foreløbig utvikles 18.000 hestekrefter og senere 30.000. Høit oppe på toppen av det bratte berget på andre siden lå Korsets kirke, som et ørne-rede. Den var jo unektelig merkverdig denne Georgiernes skikk å bygge kirker på slike høie utilgjengelige berg-topper. Den gamle Franskmann Chardins forklaring (fra 1672)GJENNEM KAUKASUS

21

at det skulde være «for å slippe å smykke dem eller holle dem vedlike», da sjelden noen nådde dit op, strekker

vel knapt til. Da hellere kanskje at det skyltes en overlevering fra Persernes lære, at på de høie, hellige berg kom en himlen og Vår Herre nærmere. Men helst sto det vel også i forbinnelse med sikkerheten; på slike fjell-topper var det lettere å forsvare sig og kirkens helligdommer mot angrep av de vantroende bander som ofte gjorde infall i lannet. Denne, som de fleste andre kirker, hadde vært omgitt av en høi borg-mur med vakttårn, som styrket forsvaret.

Men det bar videre langs Kura, som her gjør en tver bøining gjennem en kløft mot syd, efter at den ovenfor kommer fra vest-nordvest; så bar det på en bro over elven, og i en krumning tilbake østover langs dens venstre bredd forbi Georgias eldste hovedstad, Mzkhetha, som ligger på odden hvor Aragva fra nord faller ut i Kura. Der er den ærverdige domkirken med konge-gravene. Så igjen nordover gjennem Aragva's dal forbi et gammelt nonne-kloster og levningene av en festning. Vi er her på hellig, historisk grunn med mange minner fra folkets eldste tider — som ruiner fra Georgia's fortid — og vi føler den klage som toner gjennem folkets diktning og musikk. Georgia, eller dets centrale lansdeler Kartlia og Kakhetia, er jo et av jordens eldste kongeriker, med en nesten sammenhengende konge-rekke gjennem to tusen år til begynnelsen av forrige århundre, da det sluttet sig til Rusland. Nær klosteret er funnet mange gamle graver med stenkister fra bronse-alderen, som stammer fra et eldre langskallet folk, helt forskjellig fra de senere in vandrede Georgiere eller Kartveier, som helt overveiende er kortskaller.

Veien går videre langs elven som fører ganske meget vann i fosser og stryk og kulper. I slik en elv vilde i Norge fossegrimen holle til og spille på langeleik; her er det nymfer, russalker, med langt rødt hår og grønne22

øine, som lokker mennene til sig og kiler dem til døde.

Så steg veien langsomt; den veg av mot venstre fra Aragva's dal, lanskapet ble frodigere med grønne marker omkring, og med skogkledde dal-sider inne mellem de nakne, avsvidde fjellene østover; men merkelig nok kom vi forbi en liten salt-sjo, Bazalétskoje, som minte om at det var tørt også her nær sydskråningen av fjellene; nedbøren var enda liten i forholl til fordampningen. — Vi kom forbi byen Dusjet hvor eristaven (visekongen) over lansdelen Aragva hollt til i tidligere tider. Han hadde megen makt, og førte ofte kamper mot Georgia's konger. Der er ruinene efter en festning fra hin tid. — Ikke langt herfra er det en gammel hellig lunn med en kirke for helgenen Kvirik og helgen-innen Avlita. Kirken ligger på toppen av et tusen meter høit berg unner ærverdige hellige trær. Slike hellige trær og lunner er almindelige i Kaukasus, og har åbenbart vært gamle offer-steder i hedensk tid.

Men vi hastet videre gjennem fruktbare marker; fjellene omkring ble mer og mer skogkledde. Vi kom ned i den Hvite Aragva's dal, forbi byen Ananur med ruiner av den gamle borg på fjell-skråningen over. Denne var omsluttet av en mur, som også omgir flere kirker, og må ha behersket hele dalen i middelalderen. Hit var det Georgias gamle brutte løve, kong Heraklius II, flyktet unner sluttkampen mot Perserne i 1795, da Tiflis ble tatt og heijet av dem; men her var det også at denne mange og ottiårige kjempe samlet en ny liten hær, og enda engang slog sine fiender og tok Tiflis tilbake.

Fjellene ble høiere omkring oss, dalen ble trangere, med sammenhengende skoger opefter sidene, og elven skummet nede i dal-bunnen. Så bøide vi med ett av fra veien ned til høire, og stanste ved et hotell i en frodig have med blomster og trær. Det var stasjonen Passanaur, hvor vi skulde ha frokost. Vi var nu 1016 m. over havet.

Her traff vi Ter Kasarian's kone og to barn sammen med vår armenske venn jegeren fra kveilen i Tiflis, og hans kone. De var kommet i en bil like før oss. Uaktet Quisling og jeg ikke hadde truffet damene før, ble vi ikke forestillet for dem, og det var først tilfeldig senere at vi fikk vite hvem de var, og kunde hilse på dem. Dette er vistnok betegnende for lannets skikk, så forskjellig fra vår. Så lenge vi nu hadde vært sammen med vår venn Ter-Kasarian, som jo hadde vært vår vert som regjeringens representant på hele reisen i Georgia og Armenia, så

hadde vi aldrig set hans kone, liksom vi ikke var blit forestilt for noen av de ledende mens damer. Det må vel helst skylles noe av en øster-lansk opfatning av kvinnen, at hun teller ikke utenfor sin egen lille verden, som er huset. Det er kanskje litt av det samme som at hos oss de tjenende kvinner ikke blir forestilt for gjestene, og ofte snødt nok husbestyrer-innen. Det så ut som at fruene heller ikke finner det påkrevet; for ble en forestilt for dem, ble det ikke vekslet mange ordene, selv om sproget ikke hindret, før de trakk sig tilbake. Det så ut som om de ikke var vant til, og heller ikke ønsket å spille noen rolle. Og likevel har da kvinner spillt fremtredende nok roller i disse folks historie, tenk på den hellige Hripsime og hennes nonner i Armenia, Nino som bragte Georgia kristendommen, og ikke minst den mektige dronning Tamåra. Men i de gamle adelige og fyrstelige slekter i det ridderlige Georgia var det vistnok et annet syn på kvinnen, som bl. a. viste sig i at når familjer, som så ofte, hadde lite råd, reiste mannen paa tredje klasse på jernbanen, men lot sine damer reise på første.

På plassen foran hotellet gik det en halvvoksen bjørn bunnet i en lang lenke. Den så gemytlig ut, men likevel ikke rådelig for fremmede å komme for nær; med ett kunde den da fare fresende mot en så langt lenken rakk, og det var åbenbart ikke i fredelige hensikter. Var det kan henne et billede på de kaukasiske fjell-24

boers virkelige følelser overfor oss Europeere; de har så visst ingen grunn til å elske oss. Det er Europeere som har unnertvunget dem, og røvet dem friheten.

Passanaur så ut til å være en trivelig liten by, med husene omgitt av frodige haver og løvrike trær. Post-stasjonen var stor og rummelig, med en vid plass baken-om og lange hus med svale-ganger og overbygninger eller skut med alskens kjøretøier unner. De skogkledde fjellene steg bratt op på sidene av dalen.III. FJELL-FOLKENE NÆR MILITÆR-VEIEN

GEORGISKE FJELL-FOLK. KHEVSURENE

Vi var nu kommet in i et etnografisk særlig intere-sant strøk. På vestsiden av den Hvite Aragva's dal strekker de merkelige Ossers lann sig vestover, og nordover til Tereks øvre dalføre helt forbi Vladikaukas. På østsiden av dalen bor georgiske stammer, Psjavene, og oppe i fjell-dalene i nordøst Khevsu-rene. De taler fremdeles gamle georgiske dialekter; men særlig de siste, som teller omkring 8000 mennesker, må i lange tider ha levet et avstengt liv i sine ijell-kløfter. Deres navn kommer av georgisk khevi — slukt, kløft. De lever enda i middelalderens seder og skikker, og overto. De bærer hjelmer, ringbrynjer, arm- og benskinner av stål, skjold, og sverd, lik korstogenes riddere. Hjelmene har en runn pull eller øvre skål av stål, med nedhengende stålnett over nakken og sidene av hodet og pannen, så bare øinene og underansiktet blir fritt. Ved fester, og kamp-leker, og turneringer optrer de i full rustning, og likeså hvis de frykter blodhevn, eller hvis en blodhevns-feide mellem to slekter eller mellem lansbyer skal gjøres op ved forlik. Grunnen til at de gamle rustninger er vedlikehollt er åbenbart at disse folk stadig har levet i feider, mellem slekter og mellem lansbyer, eller også med omkringboende stammer. Det26

er stridbare karer, og altid går de vebnet, også ved utearbeid, helst med skjold, sverd, dolk, og bøsse.

En underlig skikk er det at mennene bærer på høire hånns tommelfinger en tykk jernring med svære tagger på; den brukes til å slå med ved slagsmål; og det fins vel knapt en eldre mann uten stygge arr efter den, og i slik heslig vansiring av ansiktet kan de overgå selv den verst tilredte tyske student. Lignende ringer skal også ha vært i bruk i Schwarzwald og i Over-Bayern.

Strid forekommer ofte og dolken sitter løst; men sår og lemlesting må sones med vedtatte bøter. Et utslått øie betales med tredve kuer, sår i skallen med tre til seksten kuer, lemlesting av et ben med fem og tyve kuer, o.s.v. En ku regnes som enhet lik ti rubel (eller omtrent 20 kroner). Lengden av et sår måles med en trå, og på denne legges det bygg- eller hvete-korn avvekslende på langs og på tvers, og to tredjedeler av antallet, som trengs for å dekke den, må gjerningsmannen betale i kuer.

Blodhevnen er selvfølgelig hos Khevsurene og Psja-vene, som hos de fleste kaukasiske stammer, en fast skikk.

Drap må hevnes av den dreptes slektninger ved å drepe gjernings-mannen eller hans slektninger eller tilmed folk i hans lansby, og ved et drap kan således to lansbyer komme i blodig strid. Men drapet kan også sones ved forlik og bøter. For en mann betales otti for en kvinne seksti kuer. For å drepe sin egen kone betaler en mann fem kuer til hennes slekt (storfamiljen), men drapet krever ikke blodhevn. Når en draps-sak er gjort op holles stort forsonings-gille, offerdyr slaktes, og det drikkes meget øl og dram.

Når en hører om disse folks liv i slagsmål og kamp, kan en i mangt minnes om hvordan det var hos oss i eldre tider, slik som det er skildret i de islanske ette-sagaer. Og like til seneste tider har jo tollekniven sat løst i sliren også hos mange av våre fjell-folk.

Av navn er disse georgiske fjell-stammer kristne,

kanskje fra det 12. århundre; men de lever fremdeles i en overtroens verden fra urgammel tid. Ved siden av de kristne guddommer: Gudfader i den syvende himmel, herre over de himmelske makter og de levende; Kristus, herre over de døde; Maria; Peder og Paul som er overflodets engler, o. fl., dyrkes det også mange natur-guddommer. De har en øverste herre over jorden og det tørre lann, der er skog-, vann-, og luft-ånder i form av svin, firfisler, eller barn. For jakten er det til dels to guddommer eller engler, en mandlig og en kvinnelig, den siste er gjerne kraftigst, og til henne ofres hjerte, lunge, og lever av det felte dyr. Hos noen stammer viser hun sig stundom i skogen som en skjønn, naken kvinne med langt hår, og særlig til den jeger som er så heldig å få dele leie med henne, gir hun jakt-lykke, hvis han tier med det; hvis ikke får han føie hennes straff. Der er mange andre skytsengler; Khevsurene har også en vinget engel som hjelper røverne, og som til takk får en del av byttet. Helvete er en tjære-elv, som de stakkars, syndefulle sjeler styrter ned i fra en bro så smal som et hår, som de må kunne balansere over, skal de nå himlen; og i den tjæren må de svømme til evige tider. Menneskene er opfinsomme når det gjelder å male helvete og skjærsillen, vi får mindre greie på hvordan Paradis er inrettet. Ellers er vel denne broen og tjære-elven noe i likhet med gjallarbroen og ganglemyrene som sjelene i Norge måtte over på himmel-farten i gammel tid. Den trå-smale broen på sjelevandringen fins jo hos mange folk. Hos Araberne er den «smalere enn et hår, skarpere enn et sverd, og mørkere enn natten.»

I en retning driver Khevsurene sin fromhet vitt; de helligholler tre hviledager i uken. Muhammedanernes fredag, jødenes lørdag, og de kristnes søndag; det er vel for å være helt sikre på ikke å fortørne hverken Allah, eller Jahve, eller Gud Fader.

Disse fjell-stammer bor i lansbyer som lik a-ulene i Daghestan er bygget i terasser opefter de bratte fjell-

skråningene, det ene huset over det andre så tett, at det flate taket på det ene ofte kommer til å danne en terasse eller et gårdsrum foran det ovenfor, og det hele kan på avstann minne om cellene i en bikube. Husene er firkantet med flatt tak, helst bygget av sten i to etasjer: nederste for feet og kvinnene, øverste for mennene. Skiddent er det i disse tilrøkte rummene. På hyllene opefter de bratte fjell-sidene blir det ikke rart med jordbruket, det blir helst å slite med hakke på de små sprette jord-flekkene, og drive frem litt rug, bygg, hirse, og poteter. Hamn er det også lite av, og det er ikke så mange kuene, sauene, og gjeitene de kan ha. Det blir helst knappe kår og megen armod. Før i tiden var det bedre, da de kunde skjøte godt på med røveri.

Flatbrød steker de på noe lignende vis som vi i Norge av grovmalt bygg eller rug på tynne skifer-plater over åpen varme, gjerne ute på bakken. Fiatbrød med sur melk og ost er almindelig mat. Som en ånnen likhet kan nævnes, at de ikke spiser høner eller egg, og ikke hare. Eldre norske bønner åt jo ikke dyr med fjær eller med klør. At Khevsurene heller ikke vil smake svinekjøtt kan vel skylles påvirkning av muhammedanere eller Jøder.

Kvinnene har hos disse fjell-stammer en lavere stilling enn de synes å ha hat hos oss, de er nærmest eiendom og

arbeids-treller. Sin brud skal en mann helst søke i en ånnen lansby, og efter gammel skikk skal hun helst røves; det er som hos så mange folk, hvor kvinnen var krigs-bytte som røvedes fra andre stammer eller folk, mens vi hos oss jo helst skulde gifte oss innen slekten, eller ialfall innenfor bygden. I full rustning kommer den khevsuriske brudgom med sine svenner om natten til «kvinne-huset» foran lansbyen, hvor da piken efter avtale opholler sig. Mens hun må vise sin gode opdragelse ved å gjøre kraftig motstann,1 fører

1 Også hos primitive folk, som Eskimoene, finner vi samme skikk, og samme opfatning av kvinnelig velopdragenhet.

han henne til sin fars hus. Efter adskillige formaliteter som synes å gå ut på at de ikke må vise for megen iver eften å komme sammen, blir de så efter en fem seks dager vidd. Nu er de sammen i tre nætter, men så venner hun igjen tilbake til sine foreldre for en tid, før det regelmessige ekteskabelige liv begynner. Liker ikke mannen konen, kan han senne henne tilbake til hennes foreldre, og hun kan gifte sig igjen. Hun kan også forlate ham, men må da kjøpe sig fri, og erstatningen er så stor, at hun som oftest ikke kan greie det. Utro koner fikk tidligere kinnene splittet op eller nese og ører skåret av; men hvad det ble gjort med utro menn, hører vi ikke noe om. Før var flerkoneri almindelig, men nu skal det være sjelden.

En eiendommelig skikk er, at en kvinne som skal føde er uren, og må unner fødselen opholle sig alene i en hytte utenfor lansbyen, eller ialfall utenfor huset. Er fødselen vanskelig er den hjelp hun får, at den omsorgsfulle mann, helst om natten, sniger sig nær til fødsels-huset og avfyrer skudd for å skremme de onde makter. Efter fødselen blir det bragt henne simpel mat av små jentunger; men liksom barselkonen selv er også karrene hun spiser av urene, og må ikke brukes av andre. I en 30 til 40 dager må hun nu opholle sig i «kvinne-huset» eller «renselses-huset» utenfor lansbyen før hun igjen er blit ren. Der må også kvinner unner menstruasjonen flytte ut.

På grunn av de karrige livskår vil de nødig ha mange barn, og kunstig begrensning av fødslene skal derfor være almindelig. Det er ikke sømmelig å få barn før det fjerde året i ekteskapet, andre barnet bør komme tre år senere, og tre barn er nok; men jentunger er ikke velkomne, skjønt de blir vel ikke drept, som før i tiden hos noen stammer.

Sine klær lager de av ullen, som blir revet av sauene, og ikke klippet. Det er betegnende at kvinnenes unner-30

tøi er langt grovere og tungere enn mennenes, til disse brukes den fineste og mykeste ullen.

OSSENE.

Ossene eller Ossetene er et folk på omkring 225,000 mennesker, som bor i Ossetia på vestsiden av vår vei nordover. Om dem har det vært stridt og skrevet meget av de lærde. De antas almindelig for å være efterkommere av de indo-europeiske Alaner. og kanskje delvis av de allerede av Herodot nevnte Massageter; de er også blit sat i forbinnelse med hans Sarmater. Ptolomaios (i 2. årh. e. Kr.) kalte dem Ossilier, og de arabiske og middelalderske forfattere kalte dem Asser eller Alaner. I de russiske krøniker fra begynnelsen av 12. årh. ble de kalt Jaser eller Jossi. Selv kailer de sig Ironer, som man har ment er det samme som Aryon, som igjen er samme navn som Alan; mens noen har ment at Ironer er ganske enkelt samme ord som Iraner. Deres sprog er indoeuropeisk, av den iranske gren, og helt forskjellig fra både de nordkaukasisk^ og de sydkaukasiske sprog.

De må være kommet til Kaukasus nordfra, og hadde i de første århundrer efter Kr. en vid utbredning i det sydlige Rusland, hvor de bodde ved nedre delen av Don. Dette navn er det ossiske ord for vann; vi finner det også i mange elve-navn på nordsiden av Kaukasus, som Ar-don (= rasende vann) og andre. Det Asovske Hav, ved hvis østkyst Ossene bodde, har vel også fått navn efter dem.

Ved begynnelsen av folke-vandringene drog en stor del av Alanene eller Ossene med Goterne og Hunnerne vestover, og slog sig ned ved Donau, hvis navn muligens kan stamme fra dem. De kan også ha grunlagt byen Jassy (uttalt Jasj) i Moldau. Fra det 7. til det 13. år-hundre har først Khasarene og så Mongolene trengt Ossene

fra Don-området sydover til elvene Kuban og Terek. De var oprindelig et mektig rytter-folk; men til

slutt, i det 14. årh., drev de fra Krim intrengende Ka-barder dem op i ijellene til deres nuværende område. At de tidlig har kjent fellene, og har vært bosatt nær dem, kan muligens det tyde på, at deres ord khokh for fjell synes å være første stavelse i Grekernes navn Kaukhasos (Kauxaöoç).

I forholl til de andre, særlig de østlige kaukasiske folk, er Ossenes skalleform nokså lang (gjennemsnitlig indeks kanskje omkring 81). Øinene er mest blå eller grå, hår og skjegg mest blondt, lys-brunt, eller rødlig. Ansiktet er ofte bredt, nesen stor og like, leppene tynne. Ansiktsfarven lys, ofte rødmosset. Gjennemgående er de av middels høide, og kraftig bygget, både menn og kvinner. For en del kan Ossene oprindelig ha vært av nordisk rase, eller det har vært en sterk indvandring nord fra, mens deres sprog tyder på at en herskende del av dem har hat forbinnelse mot øst med de iranske folk. Den skiftende skalle-form, og inblanningen med mørkt hår og brune øine, kan tyde på sterk blanning med omkringboende stammer i senere tid.

For oss Nordboer har dette folk en viss interesse ved det at deres navn er blit satt i forbinnelse med det old-nordiske ord åss for våre guder. Snorre Sturlason forteller i Ynglinga-saga at «lannet østenfor elven Tana-kvisl (Tanais = Don) i Asia kalte de for Åsaland eller Åsaheim, men hovedborgen som var i lannet kalte de Åsgard,» og der var høvdingen Odin. Uaktet Snorre vel nærmest setter Åss i forbindelse med navnet Asia, kan jo tanken føres hen på Ossene som netop bodde på østsiden av Tanakvisl eller Don; Åsaland blir da Ossenes lann. Merkelig nok forteller jo Snorre også at Odin hadde store eiendommer sønnenfor «den store fjellgarden,» d. e. Kaukasus (netop der hvor jo en del av Osserne nu holler til), og at «på den tid romerske høvdinger för vitt omkring i verden og la unner sig alle folk.» Den fremsynte Odin drog da bort «og alle diene [d. e. gudene] med og mange andre folk,» først vest tiL32

Gardarike [Rusland], så sør til Saksland [Tyskland] og så nordefter.

Sprog-forskerne avleder ordet åss eller åss, gammel-germansk ans — ansu, fra roten ans = ånde eller blåse, og åss skulle da nærmest bety en vinn-gud eller en ånd. Men det utelukker jo ikke at navnet i senere tid på en eller ånnen vis kan være satt i forbinnelse med Ossene, som også kan ha hat en a-lyd i sit navn (jfr. Asovske Hav).

De fleste av Ossene er nu i navnet kristne, gresk-ortodokse, og omtrent en fjerdedel av dem er muhammedaner; men lik Khevsurene, lever de alle fremdeles mer og mindre i hedenskap, og dyrker sine gamle guddommer og ånder. At noen av disse har fått helgen-navn har knapt gjort dem mindre hedenske. Guden for lyn og torden kalles således den hellige Elias, men synes å ha likheter med vår tordengud Tor. Når noen blir drept av lynet, er han blit rammet av Elias, fordi han har krenket ham. Den døde blir enten begravet på stedet hvor han ble drept, eller på det sted som liket tilfeldig blir trukket til når det blir lagt på en tohjulet kjerre for-spendt med to bukker. Ved graven slaktes en svart bukk og skinnet blir hengt op på en stang. Disse to bukkene, som finner gravstedet må vel helst opfattes som tordenguden Elias's bukker, og mon ikke de og den tohjulete kjerren kan ha en eller ånnen forbinnelse med guden Tor's kjøretøi ? Den hellige Elias befrir også menneskene på jorden for den blindfødte drage Ruimon, som holler til i det hinsidige, og som med sine brøl bringer menneskene sykdom og død. Han fengsler den med en lenke, og trekker den med den op til overflaten, hvor himmelske ånder hugger kjøtt-stykker av den, som sjelene koker og spiser og blir forynget av. Dette synes å ha noen likhet med Tor og Midgards-ormen, som lå utenom jorden, og som han i Jotun-heimen fikk på kroken og trakk op til overflaten.

Ossene har ellers mange guder som styrer over forskjellige områder av livet: den høieste gud for godt ogfolke-typer ved mineral-kilden (s. 41).VEIEN GJENNEM DARJAL-KLØFTEN (S. 44).

VED STASJONEN KASBEK. „. . . mellem de veltende sky-masser hang en veldig, hvit sne-bre . .

(s. 42).FJELL-FOLKE NE NÆR MILITÆR-VEIEN

ondt som altid må anropes; enn videre dødsdommeren guden for veien fra Paradis til Helvete; solens sønn; månens sønn; guder for akerne, høsten, feet, viltet, vannene, fiskene, sunheten; en gud som beskytter røverne og mange fler. For guden for det onde, slakter husfaren onsdags-kvellen mellem jul og nyttår et lam foran døren. Guden gis mat og drikke og bønfalles om ikke å gjøre hus eller fe noe vondt. Det holles så festmåltid om natten; men unner hele tilstellingen må ikke den høieste guds navn nevnes. Dette er som hos oss: når en vil gjøre sig til vens med fanden, må en ikke nevne Gud, da forsvinner han straks.

Av stor betydning er forfedrenes ånder (safa) og hus-ånden, arnens beskytter, som må behandles med særlig hensynsfullhet. For ham slaktes det til visse tider en bukk; blodet blir gravet ned; og det settes stundom også mat ut til ham eller til de avdøde, ofte på visse steder i skogen. Det er forestillinger fra de eldste tider forut for hedenske religioner, og finnes hos mange folk. De har ikke liten likhet med forestillingene om vår hauge-bonne (tufte-kall, eller garsvord), tildels med tomte-gubben (nissen). Hauge-bonnen er egentlig slektens stamfar, eller inbegrepet av de henfarne fedre, og til ham settes det ut god kost og jule-øl ved et ham helliget tre. Drikke til ham kan også bli heldt ut på åren (d. e. arnen).

Hos Ossene som hos de georgiske fjell-stammer, Khev-surene, Psjavene, Tusjene, Svanene og andre stammer, er det hellige lunner, hvor folkene samles til guds-tjeneste og hellige fester. De består av forskjellige slags løvtrær, og forekommer helst på steder hvor det ellers ikke er skog. De er åbenbart ofte gamle hedenske offer-steder, og i dem har de helligdommer: altere og kirker. Ved festene ofres det dyr, og blod smøres på alteret og på menneskene, og det blir brygget øl, og av det, med dram, blir det drukket store mengder, mens offer-dyrene blir spist. Kvinnene må ikke, selv ved festene, gå in i disse lunner, eller røre ved de hellige trær. På noen steder

er det grupper av hellige trær hvor også brylluper feires.

I en hellig lunn kan alene prestene ved helligdommen hente ved til brygning av øiet. Hvis en ånnen våger å felle et tre der, eller bare bryte en kvist, slår stedets guddom ham med svær sykdom eller døden. I en hellig lunn ved Abanokan i Trusso-kløften er det den hellige Ilja (Elias) som slår illgjernings-mannen med blinn-het, og for å få synet igjen må han ofre en okse.1

Hellige trær og lunner fins hos mange folk; vi har også hat dem i Norden (jfr. Upsala). På Børte i Mo i Telemark holltes en lunn så hellig at ikke engang gresset der måtte slås eller avbeites, for ellers vilde noen få en ulykke.2

Eiendommelig trekk er, at unner visse trær i Ossenes hellige lunner kan en se store hauger av kvist: Enhver som går forbi slik en hellig lunn har til plikt å legge fra sig en kvist eller et stykke tre som offer til stedets guddom. I Norge har vi på mange steder samme skikken, og en kan se slike store kviste-hauger ved stier i skogen, hvor de som går forbi legger fra sig en kvist efter gammel bruk, uten at noen lenger vet hvorfor. På sine steder legges på lignende vis små stener som offer.

På ossiske graver ble det i gammel tid ofte reist utilhugne stener, en tre meter høie, som kan ha likhet med våre bauta-stener.

Ossene har en misundelsesverdig letvint måte å få sin rett på. Når en mann ikke kan få sit tilgodehavende fra en ånnen, eller ikke kan få bot for en forurettelse, truer han med å drepe en hunn eller en katt på graven til den annens forfedre. Disses sjeler hinsides trues da av den skjensel å bli plaget av disse dyrene. Den tanke kan ingen Osse holle ut, og saken blir straks ordnet. Når en Osse avlegger ed, holler han en hunn i halen

1 C. Hahn: Kaukasische Reisen und Studien. Leipzig, 1896, ss. 124 f.; og Aus dem Kaukasus, Leipzig. 1892, s-63.

1 Jfr. Moltke Moe i Amund Helland: Norges Land og Folk. VIII Bratsberg Amt, bd. I, ss. 415 ff. Kristiania,

eller et esel i øret; sverger han så falsk, må hans forfedres eller slektningers sjeler ete slike dyr i det hinsidige. Lignende forestillinger fins også hos Khevsurene og står vel helst i forbinnelse med gammel forfedre-dyrkelse.

De ossiske lansbyer er her oppe i fjellene ikke store, fra en tyve, tredve gårder til en fem, seks, som ligger i terasser opefter de bratte fjellsidene. Høiere op kan de ligge sprett enkeltvis, men er da befestet som borger. Husene her i fjell-dalene er av sten lik Khevsurenes, lavere ned er de ogå bygggt av tømmer med laftverk lik norske tømmerhus. I lansbyene er det altid høie forsvars-tårn, og på mange steder et ved hver gård. Til alle tider måtte jo disse stridbare folk være ferdig til forsvar. Det er også betegnende at hos dem gjeller ikke tyveri eller rov fra folk av en fremmed stamme som forbrydelse; det er, som de alltid er i krigs-tilstann.

Hver lansby danner en kommune med en «eldste» som leder. Den er igjen delt i stor-familjer, med en husfar for hver; men storfamiljen synes ikke lenger å være fast sammenknyttet, og eiendommen er ikke felles. Når en mann dør fordeles arven likt mellem sønnene, men den eldste får huset og noe fe i tillegg, og den yngste noe fe og våben. Døtrene får intet; for dem blir det derimot ved gifte betalt en kjøpesum, som går til far eller brødre; det er som de nærmest er eiendom som kan selges. Hos den større del av de ossiske stammer er det ingen stender- eller klasse-forskjell.

Ossene lever av jordbruk, og enda mer av fedrift, særlig oppe i fjellene; før i tiden var også røveri en ganske viktig næringsvei. I de lavere dalene kan det være noe veksel-bruk: første år på den nygjødslete marken avles hvete eller mais, annet år bygg, og tredje år ligger den brakk. Det dyrkes også havre og hirse, og erter, bønner, poteter, agurker, m. m. I de høiere dalene blir det helst rug og bygg, som dyrkes; men det er jo ikke store jord-lappene de har på hjellene opefter skrå-

ningene, og fe-driften blir det viktigste. De har mest sauer, og noen gjeiter, kuer og hester. Feet overnatter om sommeren på en mark nær huset, omgjerdt med sten-mur eller flettverk, lik våre kveer, — om vinteren i fløs, gjerne i unneretasjen i beboelses-husene, som hos Khevsurene. Gjødselen blir samlet og helst brukt som hos oss, til gjødsling av markene. Dette er ellers ikke skikk hos de kaukasiske folk; lik Russerne bruker de den tørkete kumøkken til brensel; oppe i de nakne fjellene, hvor det ikke er skog, er det jo ellers vanskelig om det. Møkken blir knadd sammen i kaker og helst klint opefter hus-veggene for å tørke i solen.

I de skogkledde dalene er det også en del skog-bruk, og tømmeret blir fløtet på lignende vis som i Norge. Elvene er stride og urene, og tømmeret setter sig ofte fast og må løses.

Mennene har det tunge arbeid ute: pløiing, slått, tresking, skogs-hugst, fløtning, tømmermans- og murer-arbeid, osv. Kvinnene arbeider i huset, melker og steller kuer og småfe, spinner og vever, arbeider også på marken, skjærer kornet med sigd, henter kviste-ved fra skogen, osv.

En mans død er selvsagt en stor begivenhet i disse små samfunn, og feires hos Ossene og hos Khevsurene med store festligheter, som hele lansbyen tar del i, med dødsklager, og hylekoner, og heste-veddeløp, og gravøl med rikelig mat, øl og dram. Jordfestingen og ferden til døds-riket er forbunnet med gamle, hedenske skikker. I det følgende år blir det hollt op til tolv minnefester, og folk også fra nabo-lansbyene blir inbudt. Dette er nødvendig for at den avdøde hinsides kan få hellig brød, øl og dram, og ikke behøve å ete gress. Men enken må faste et helt år, og kle sig i en grov, svart serk og kjole, og hver fredag må hun gå til graven med mat og drikke til den døde.

Deres kjørrel, og kjøkkentøi, og hus-redskap kan på mange måter ligne Germanenes og likeså deres skikk å

brygge øl av bygg. Dette er også bruk hos Khevsurene, mens andre kaukasiske stammer gjerne brygger en slags øl av hirse.

At mange trekk i Ossenes levevis og skikker, og i deres redskaper, har stor likhet med dem som fins hos oss nord-Germaner, kan vel for en del skylles et felles indo-europeisk utspring; men kan selvsagt også ha sin grunn i likheten i liv og livskår. Det er å merke at mange lignende skikker fins ikke alene hos deres naboer Khevsurene og Psavene, men også hos andre stammer av helt forskjellig herkomst og med forskjellig sprog.IV. OVER RYGGEN AV KAUKASUS

Ved Passanaur løper den Hvite Aragva, som kommer fra nord og nordvest, sammen med den Svarte Aragva, som kommer fra fjellene i nordøst. Farvenavnet får disse elvene helst efter det slam de fører, og det avhenger av fjell-bunnen. Er bergartene hårde blir vannet klart, elven får da et mørkt utseende av bunnen og dybden og kalles svart eller mørk; er bergartene løsere fører vannet mudder med sig av farve efter berg-arten.

Vi kjørte nord og nordvestover langs venstre bredd av den Hvite Aragva, som skummet utover mot oss i bunnen av den frodige skogkledde dalen. Lansbyene er enda mest georgiske, men også for en del ossiske på vestsiden av dalen, og disse ser straks fattigere ut.

Det bar stadig videre med god fart op gjennem dalen. Veien steg mer og mer; høit oppe på de bratte skråningene på vestsiden av dalen hang ossiske Ians-byer med gamle forsvars-tårn. Det er så bratt deroppe at høi og avling må bæres på rygg eller akes utover på sleder. Når lansbyene ble lagt på så utilgjengelige steder var det ikke minst for forsvarets skyll; befestet med sine tårn var de ikke lette å inta. Strenge kår, altid var det kamp, altid forsvar og angrep og røveri, ved siden av tungt slit — det var disse fjell-stam-mers liv.

På østsiden av dalen mot Khevsurenes lann, er det ingen lansbyer å se, de holler sig fjernere fra ytterver-den inne i sine ijell-kløfter.

Kommet forbi lansbyen Mleti (1513 m. o. h.), som ligger ved et høit stup over Aragva, bærer det på en bro over den skummende elven, og her begynner ijell-verdenen for alvor. Hittil har veien kunnet følge den jevnt stigende dal-bunn langs elven; men her er det slutt, og uvilkårlig spør en sig selv, skal vi da virkelig op denne høie stup-bratte fl ell-veggen der foran oss? Jo, der snor jo veien sig i mangfoldige slyngninger rett til værs til den forsvinner der høit oppe over kanten.

Opefter gikk det, sving efter sving, frem og tilbake, høiere og høiere. Dalen sank dypere og dypere for hver slyngning, vi så ikke styrtningen unner oss, visste bare at fra vei-kanten stupte det hundrevis av meter rett ned. Noen av svingene var så krappe, at vi måtte rygge bilen ut mot kanten av stupet for å svinge runt.

Efterhvert som vi kom høiere fikk vi vitt syn utover dalen, både nedover og opover. Aragva som et hvitt skum-bånn dypt nede i avgrunnen, lans-byene klistret som svalereder til berg-veggene der nede på andre siden, med inrammete aker-lapper og grønne gress-flek-ker i de bratte skråningene omkring. Inefter åpnet synet sig til snefjellene, topp steg bakom topp, de Røde Fjell og så de Syv Brødre, som er bygget op av rød-aktige vulkanske berg-arter. Det var sne og breer på alle kanter, og inimellem dype kløfter og sluk med stupbratte vegger og hvite skummende elver i bunnen. — Endelig er vi kommet in over kanten av stupet; nu kan vi til venstre for oss se lukt ned i Gud-khevi, Djevle-kløften, som Aragva styrter ned gjennem inne fra fjellene, en trang, svimlende dyp avgrunn mellem mest lodrette vegger fra de høie bergene omkring. — Det var som en oprørt jette-verden i forstenet vilhet.

Snart kom vi nu frem iil Guda-ur i 2160 m. o. h., den høieste poststasjon på hele veien. Der er det også en

meteorologisk stasjon. Veien gikk videre opefter langs østre siden av Aragva's kløft, langs svimlende avgrunner. Omgivelsene ble villere og villere. På flere steder var veien overbygget med tak på støtter mot sne-og sten-skredene. Ofte kom vi forbi barn, de gjetet vel feet som beitet opefter de greskledde bergsidene. De danste foran bilen ute på kanten av stupet, og kastet små blomster-buketter in i bilen til oss som hilsen eller velkomst efter lannets skikk; men de tigget ikke.

Så var vi på høieste ryggen av Krestovi-passet (d. e. korspasset) omkring 2380 m. o. h.; det er merket med en sten-støtte, og overfor, på høire side av veien, står et gammelt kors, som vel har gitt passet navn, og som skal være satt der av dronning Tamåra. Også her oppe i ijellene lever enda hennes navn. På mange steder står det små gamle sten-kirker eller ruiner av dem, og efter sagnet er de bygget av henne. Det fortelles at hun selv, i spissen for sine krigere, trengte in i de høie fjelldaler, og unnerla sig de ville fjell-stammer, og gav dem kristendommen; og enda lever sangen om det på folkets leber i Svanetia:

«og fjellene bøide sig for henne.

Tamar kom til Svanenes lann med kronen på sit hode,

Tamar's øine var lik edelstener.

Over silke-kjortelen bar hun brynjen.

Tamar bar et gyllent belte;

Tamar bar sit konge-sverd ved siden.»

Det er rimelig nok at denne merkelige, milde og sterke kvinne har nådd også de høie fjell-daler på sine tog.

Vi står nu på vann-skillet mellem Kura's dalføre i syd og Terek's kilder i nord. Farvel til Ggorgia's skjønne daler med de mange minner, dets folk som i to tusen år kjempet for sin frihet og sin kultur, dets jordbunn gjennembløtt av dets edleste sønners blod. Men enda synger Georgia's sønner:

«Ennu er du ei død, mit fedrehjem, du sover kun den neste dag i møte, da smykker du med seiers-kransen dem som for din skyll hollt vakt iblant de døde» 1

A ja, i verden var deilige riker! Hvor meget skjønt og blomstrende har ikke vi mennesker ødelagt, herjet i kamp og krig — for hvad?

'.. i- '"-. •

* v * jr"

Videre frem bar det in i et enda villere og mer øde fjell-lann, med grå, helt nakne og avskrapte fjell-sider. Veien skrånte så smått utover, og elvene søkte nordefter. Vi kom ned i en trang kløft langs en elv som skummer nedover til storelven Terek. En farlig strekning for sne-skred om vinteren og våren, som de lange skred-skjermene bærer vidne om. Vi stanste ved en kulsyre-holdig kilde som sprudlet ut av berget. Vi måtte drikke sunhet og kraft av dens forfriskende vann. Flere gutter og menn samlet sig runt bilen og bø frem bergkrystaller og andre mineraler til salgs.

Vistnok hadde vi, som sagt, lagt fjell-kjedens egentlige kam med vanskillet bak oss, og kom stadig lavere;, men foran hadde vi de veldige vulkan-masser, som er brutt op gjennem grunn-fjellet på fjell-follens nordlige skråning, og som tårner sig op i mektige vulkaner med Kasbek høiest. Nu og da fikk vi glimt av denne fjellenes kjempe, M'kimvari's truende sne-topp gjennem de veltende skyer.

Lannet videre nordefter er mest bebodd av Osser. Nær stasjonen Kobi kom vi til selve Terek, som fra vest-nordvest skummet ut fra den hemske Trusso-kløf-ten mellem stupbratte styrtninger, i dalen på sydsiden av Kasbek's fjell-masser. Vi fulgte elvens høire bredd.. Ved Kobi hevet sig truende en høi, mørk basalt-vegg med sine sekskantede søiler. Dalen ble nu videre men sidene var bratte og nakne. På hyllene i de bratte skrå-

1 Av den georgiske dikter Akaki Zereteli, oversatt av Alfr. Ipsen..42

ningene lå små, mest ossiske lansbyer, med sine firkantede forsvars-tårn, som fortalte om disse folks stadige kamper selv i denne fattige naturen; også her stamme-feider, og den evindelige blodhevn mellem slekter, og så

røveri.

På et dominerende fjell i dalen lå den gamle festningen Sion. I denne dalen er det en bjerke-skog som de ossiske bønner fra gammel tid har vernet om, fordi de hollt den for hellig. Den ligger omtrent 1800 m. o.h.

Endelig nådde vi den bekjente stasjon Kasbek med stort hotell. Veien var nu sunket til 1715 m. o. h., eller vel sex hundre meter unner vann-skillet. Over på vestsiden av dalen hevet et høit berg sig med bygninger, vel helst en kirke, på toppen; men bakenom forsvant alt i de bølgende tåker, og en ante bare en eventyr-ver-dens nærhet. —

Men som vi stirret dit op, åpnet sig med ett en rift høit oppe i teppet, og mellem de veltende sky-masser hang en veldig, hvit sne-bre ut over oss fra himlen. En mistet mest pusten, det syntes ikke til å tro; men den høieste, svimlende toppen sto et øieblikk klar, så forsvant drømme-synet igjen i skyene.

Det var Kasbek, M'kimvari, 5043 m. høi, eller mer enn 3300 m. over oss der vi sto. — Der oppe var det Zeus lenket Prometheus, som, efter å ha stjålet illen fra himlen og gitt den til menneskene, mente han også kunde trosse de ubøielige guddommelige lover, og i åpen kamp med den mektige, røve makten og lykken for menneskenes slekt. Der oppe over de svimlende stup sliter den forvågne drømmer i sine lenker, mens misunnelsens grådige gribb hugger hans lever. — Den gamle historie om vår vilfarende slekt, som vil storme himmelen, og stjele lykken; men blir hengende på ran-nen over avgrunnenes dyp; Kains-ånden, oprøreren med det grådige begjær, men som ikke kjenner begrensningen.

Efter hvad noen av fjell-boene forteller, er kjempen

gammel nu, hans hår er hvitt, det hvite skjegget når til føttene, og hele kroppen er dekket av hvite hår. Om livet og hennene og føttene har han jern-lenker gjort fast til berget. Bare få mennesker kan få se ham, da det er så farlig å klatre op de høie, bratte fjellene Qg breene, og ingen kan se ham to ganger, de som forsøkte er aldrig kommet tilbake. Det fins noen gamle folk inne i fjellene som har talt med ham. De må ikke fortelle alt hvad de har set og hørt. Men den gamle blir svært glad og munter når han får se folk. Det er tre ting han spør om: om fremmede allerede trekker gjennem lannet og det er anlagt byer oglansbyer; om allerede ungdommen i hele lannet blir unnervist i skoler; og om de ville frukt-trær bærer megen frukt. Får han, som almindelig, et avslående svar blir han meget bedrøvet.

Den første av almindelige dødelige, som nådde op på Kasbek, var den kjente engelske fjell-mann Freshfield. Sammen med Moore, Tucker og Chamonis-føreren Fran-çois Devouassoud, besteg han fjellet i 1868. Det er det høieste fjell i denne del av Kaukasus; men langt i vestnordvest er den ånnen mektige vulkan-masse, som likeledes har brutt op på fjell-kjedens nordskråning, og som , har enda høiere vulkaner; den høieste er Elbrus 5629 m. o. h.

Det at begge vulkan-massene ligger adskilt fra fjellkjedens rygg, gjør at disse vulkanene virker enda mer overveldende, og at de blir så synlige på lang avstann fra flere kanter.

I lansbyen Kasbek, og i den større Gergeti overfor på andre siden av elven, bor georgiske fjell-folk, mens i a-ulen Gveleti, 7 km. lengere nord, bor det mest Tsjet-sjener, som har vært kjent som stenbukk-jegere. Tsjet-sjenenes lann er på østsiden av Terek-dalen nordenfor Khevsurene. Ellers er dalen nordover like til sletten bebodd av Osser.

Nær Kasbek er det funnet et gammelt gravfelt, som antas å være fra bronse-alderen. Alt på hin tid bodde

det altså folk her i øvre delen av Terek-dalen, og det må ha vært ferdsel gjennem det trange passet. Som på fiere steder i Kaukasus-strøkene er det funnet forskjellige gjenstanne fra en bronse-alders kultur, bl. a. phalliske figurer, som tyder på en phallus-kultus. Også her i denne overmektige natur har menneskene dyrket livskraften og frodigheten.

Veien bar nedover langs den skummende Terek, som fører et hvitaktig, vel helst kalk- eller ler-holdig mudder, Enda et gløtt er det herfra op Devorak-dalen mot isbreen som kommer oppe fra Kasbek's bre-masser. Det var denne breen som i forrige århundre vollte så store ulykker, da den vokste sterkt nedover og demmet op en elv, intil de opdemmete vann-massene brøt sig vei gjennem isen, og herjet hele Terek-dalen nedover.

Vi kom over en bro til venstre side av dalen. Den ble trangere; bergveggene var stupbratte og steg på begge sider tusen til femten hundre meter ende op fra elven, som hvirvlet utover dypt unner oss. Terek bryter sig nu sin dype kløft mot nord, tvers gjennem den høie fjellryggen foran Det var snøtt plass for veien, og ofte var den hugget in i den lodrette eller overhengende veggen, med hundre meters stup lugt ned i den rivende strømmen. Fjellene omkring var høie, og gjerne for bratte for alskens skog- eller tre-vekst; og få flekkene med grønsvær var å øine oppe på hyllene. Bergarten var løs, og mange friske spor efter sten-ras og skred.

Gjennem de ville sluktene snodde veien sig langs fjell-siden nedefter, mens telegraf- og telefon-trådene strakte sig fra stolpe til stolpe, eller hang på berg-veg-gene og spente over kløftene. Ustanselig fører disse tynne tråene lydløse bud gjennem denne sønderrevne fjell-verden fra samfunn til samfunn; det kan være om siste sladder; og det kan være bud som avgjør folks skjebner.

Vi var i selve Darjal-kløtteri (d. e. Alanenes Port,.

persisk dar-i-Alan), eller også kalt Iberernes (eller Sar-matenes) port. Hvordan kan det her ha vært fremkomst for folk og buskap, og for karavaner, enn si for store hærer og folke-tog med tross, før denne veien ble bygget? Men vi vet altså at her för det folk alt i bronsealderen for fire tusen år siden, og vel lenge, lenge før den tid. Her drog i det 8. århundre f. Kr. Kimmerier-nes skarer igjennem, og overfalt Georgia og Khaldernes rike i det nuværende Armenia, og truet Assyria. Fra Strabo's skildring (XI, 3,5) av reisen over fjellet, som tok syv dager, kan vi også slutte at det har vært en benyttet vei på hans tid (omkr. Kr. føds.). Araberen Jakut ei Hamavi (omkr. 1230 e. Kr.) omtaler passet som veien til Alanenes lann, og han nevner tilmed en bro over elven (se nedenfor). I 1769 gikk den russiske general Todleben med 400 mann og fire kanoner gjennem passet til Tiflis, og i 1783 fraktet Russerne 4 kanoner den vei; men året efter begynte de anlegget av en mili-tær-vei her nordfra. Den nuværende ypperlige vei ble, som før nevnt, fullført i 1861.

Også i gammel tid må det ha vært en slags vei til dels bygget av menneske-hånn gjennem denne trange kløften, ialfall må noe ha vært gjort for å lette fremkomsten på de vanskeligste stedene, hvor berg-veggene stuper lukt ned i strøm-hvirvlene. Det er vel tenkelig at når elven på enkelte årstider var liten, var det en slags fremkomst efter elve-leiet. Men når den er større som nu, fyller de rivende vann-masser hele bunnen av kløften, og det er ikke fremkomst å øine for folk eller fe uten vinger langs de stupbratte sidene. — Men lett må det ha vært til alle tider for en liten styrke å stenge gjennemgangen her for den sterkeste hær.

Vi kom igjen ned til elven, og en bro førte over til den høire siden. Men enda trangere ble kløften, det var som vi ble knuget inne på bunnen av denne revnen i fjellet, mellem de veldige, høie sten-massene. Alene slik kan veien være når en nærmer sig Helvete. Og lengere frem

täi

lukker det sig helt foran oss! Der kan det ikke være fremkomst videre. Der må nedgangen være. Men kommet nær ved, åpnet det sig en smal sprekk hvor elven fosset igjennem.

Dette måtte være selve porten, og foran den lå det på venstre siden av elven et lite russisk fort, med runne, sterke tårn på hjørnene, flate ovenpå med brystvern og skyteskår for kanoner, og skyte-spalter i murene.

Efter gamle georgiske skribenter skal kong Mirvan i Mzkhetha, i det 3. årh. f. Kr., ha lukket denne kløften med en mur og sterke jern-porter, og det skal fins rester efter en slik mur. Strabo (omkr. Kr. føds.) sier at «en murfest-ning, som er vanskelig å erobre, beskytter ennen av veien». Plinius (i 1. årh. e. Kr.) forteller om «det Kaukasiske Pass, av mange feilaktig kalt det Kaspsike» at, her finnes porter med jernbeslåtte bjelker, unner dem renner en

ilde-luktende strøm, og oppe på berget på denne siden av passet ligger en sterk festning kalt Cumania, som har stengt gjennemgangen for utallige folkeslag. På dette sted, som ligger like overfor den iberiske by Harmastes, er således jorden lukket med porter». Det er vel mulig at det her er noen sammenblanning med befestningene . ved Derbent østenfor Kaukasus ved det Kaspiske Hav. Den ilde luktende strøm kan vel bl. a. tenkes å ha noen forbinnelse med nafta-opkommene og gassen som strømmer op av jorden der øst. Den arabiske geograf Jakut ei Hamavi (omkr. 1230 e. Kr.) forteller at «i det Kaukasiske Pass, gjennem hvilket man kommer til Alanene, ligger borgen Bab-Allan (Alaner-porten), et av de merkeligste steder; der kan et lite antall menn stanse overgangen over fjellet. Det ligger uintagelig på et bratt berg og har en vann-kilde. Foran borgen er det en dyp dal, over den fører en] bro som går like unner borg-muren, og som blir helt behersket av borgen.»

Men hvordan det enn kan ha vært, så synes det nær på umulig at selv en stor hær-styrke, uten vår tids skyts, kan ha kommet frem her hvis dette sted var for-OVER RYGGEN AV KAUKASUS 47

svart av en hånnfull modige og dyktige krigere, av den art som disse fjell-stammer fostrer.

På et høit berg bak det Russiske fortet lå ruinene av en gammel ossisk borg. Det var Tamåra's. Også ved avskjeden fra denne eventyr-verden lød dette trylle-navn som en siste hilsen. At borgen er bygget av henne er vel lite rimelig; men sikkerlig nådde den skjønne dronnings sterke arm også hit over fjell-muren, og hennes lille velskapte hånn har hollt nøklen til porten, som stengte den ville Darjal-kløften med ingangen til hennes rike.

Før vi lengere frem nådde stasjonen med det ytterst hjemlig klingende navn Lars, førte en bro igjen over elven til venstre siden. I den trange dalen sås her og der vakt-tårn på fremspringende berg-knauser. Men så vidde den sig ut, fjellene ble lavere, og skråningene skog-kledde. Et fort lå oppe på høire siden. Fjellene trakk sig mer og mer tilbake, og veien gikk frem mellem grønne skog-åser. —

Så åpnet synet sig ut til sletten foran oss, og der lå byen Vladikaukas (Kaukasus's herskerinne), og vi suste frem over den vide, grønne sletten smilende i solskinn. Bak oss lå den dype, mørke kløften som hadde ført oss gjennem de veldige ijell-masser.

Ved middag nådde vi byen, efter å ha brukt otte timer på en av de merkeligste kjøreturer en kan opleve; timer med slik en ubrutt rekke av nye, stadig mer overveldende intrykk, at sjelen vanskelig kunde rumme dem. Det er samme reisen som det efter Strabo's skildring trengtes syv dager til, men som en reisende i tredve-årene i forrige århundrede brukte en hel måned på.*) Den europeiske civilisasjons stundesløshet hadde drevet oss frem, og hindret oss fra å fare sent og stanse, og i ro ta in alt det mangfoldig underbare som vi för forbi. Vi ser, vi oplever meget; men det blir overflate: aldrig får vi tid til tilegnelse og fordypning. Det var med en stikkende følelse av vår tids flyktighet, at vi kjørte over broen over Terek

*) Jfr. C. F. Lehmann-Haupt: Armenien Einst und Jetzt, bd. I, s. 53.1910.48

og in gjennem Vladikaukas's brede hovedgate med rekker av linne-trær på begge sider.

Her var det en eller ånnen festdag, og det var tog og demonstrasjoner i gatene, med store menneske-masser og taler. — Vi traff to utsenninger fra Daghestan, kledd i de vakre, kaukasiske drakter med de stramt sittende kjortler, tsjerkeska, den ene i sort den ånnen i grått, ranke, smale om livet, og belter med de prektig arbeidede dolker, brede patron-rekker over brystet, og med de kledelige persian-skins luer. De så statelige ut, og skulde føre oss til Daghestan; toget gikk om eftermiddagen. I mellemtiden ble vi gjestfritt mottatt i en elskverdig privatmans hus.

Vladikaukas, omtrent 700 m. o. h., ligger på begge sider av Terek, på den vide sletten som fra foten av fl ellene brer sig nordover. Byen ble anlagt i 1784 ved begynnelsen av militær-veien over Kaukasus, som Russerne da begynte å bygge. Disse mange gode veiene, som det russiske velde på så mange kanter har bygget, for med sine hære å kunne slå ned og unnerkue andre folk, har da også hat et gode ved å gi fremkomst for fredens menn.

Byen ble den befestede hovedstad i Terek-provinsen og det centrale støttepunkt for de ustanselige angrep nordfra

på folkene i Kaukasus. Den har derfor mest vært er garnisons-by, og har ingen fortids-minner av in-teressse. Vi gikk en tur gjennem gatene, som er lagt ut med den overvettes store bredde almindelig i Rusland, hvor det er slik overflod på rum. Vi kom forbi det tidligere palass for guvernøren. Det så forlatt ut; på den vide plassen foran vokste gresset mellem brostenene, og i steden for parader og stramme soldater og offiserer, og guvernører med vaiende flærhatter, var det av levende nu bare en stor gris å se, som gikk der og rotet og gryntet, og filosoferte over verdens omskiftelser, og så

en flokk gjess. Sic transit--Men kan henne, er de

like nyttige disse beboerne?forbi vanskillet, utsikt utover dalen mot kasbek-fjellene (s. 41).øverst: SPERRE-FORTET i DARJAL-KLØFTEN (s. 46). nederst: folke-typer på stasjonen beslan (s. 51).OVER RYGGEN AV KAUKASUS

Vi besøkte museet, hvor bestyreren tok gjestfritt mot oss, og viste oss runt. Dets samlinger av de mange forskjellige kaukasiske folks etnografi hadde særlig interesse for oss. Vi så her bl. a. meget av Ossenes redskaper og bruks-gjenstanner. Fra taket i museet, over trærne i den frodige haven, hadde vi en vid utsikt mot hele den vel-dige fjell-rekken i syd; den reiser sig som en takket mur ende op fra den vide sletten, som ellers brer sig til alle kanter.

Over denne sletten rykket Russerne frem fra nord med sine hærer og Kosakker i større og større skarer, men ble stanset ved foten av disse fjellene; og stort lengere er de vel egentlig ikke nådd enda. Fra sletten og opefter disse skogkledde bratte skråningene førte de sine blodige, og nær på hundre-årige kriger for å unnerkue de tapre og frihetselskende ijell-stammene, som forsvarte sig med et urokkelig heltemot, og solgte hver tomme fjell med strømmer av blod. Nederlag på nederlag tilføiet de de russiske hærer, intil de nye fremstormende skarer ble for overmektige i tall for de små flokker av langt dårligere rustede fjell-boer, og de måtte til slutt gi tapt; men hellere enn å bli russiske unnersåtter utvandret mange av dem, og enda er ikke Kaukasus blit Rusland, og den russiske kultur når fremdeles ikke langt over foten av fjellene.

Nu lå muren der bak fjern, blålig dis, skille mellem to verdener, hvor en gammel fortid, som enda lever, møtes med vår jagende tid.

Så var det å ta avskjed med vår venn Napoleon, eller Narriman Ter-Kasarian, vår trofaste ledsager på den in-holsrike reisen helt fra vi kom til Batum, som syntes så merkelig lenge siden, skjønt det var jo bare litt over tre uker. Nu skulde han med den armenske vennen og damene tilbake den samme veien, og skulde overnatte på hotellet i Kasbek. Det syntes så vemodig; det føltes en sugende lengsel tilbake dit op, efter å leve om igjen det store eventyr, i den jette-verden tårnet op og skåret

sønder av jordens veldigste krefter i avgrunnenes dyp og i overflaten, av jordskorpens mektige opbuktning, av vulkanene og deres ill-strømmer, av de hengende is-breer, av frostens splintrende makt, av de tordnende skred, av de rivende, fossende vann-masser. Gjerne hadde en vel levd dager og netter og uker i den ubendige naturen med de store linjer, der oppe høit over alt jordelivs strev og småtterier.V. TIL DAGHESTAN

Ved fire-tiden om eftermiddagen gikk toget fra Vladikaukas, og efter en halv times fart på den korte sidebanen derfra, kom vi til Beslan som ligger ved selve hovedlinjen fra Moskva til Petrovsk og videre til Baku. Vi hadde halvannen time å vente før toget skulde gå kl. 6.09 em. — Jeg tilbragte tiden med å se på lans-byens marked like ved stasjonen, hvor bonne-konene solgte frukt og mat: stekte høner, koteletter, brød efter vekt, og mere. Det var en livlig ferdsel frem og tilbake; folk skulde nok netop kjøpe med sig mat hjem til kveis. Jeg måtte særlig se på en ung, vakker kone som sto og bød frem sine stekte koteletter i et lokkefat, og hadde en liten sønn med, som hollt et fat med stekte høner. Hun kunde vel ha set bedre dager enn dette; men hun fant sig tålmodig i at mennene

kom, tok op kotelettene hennes, så på dem, spurte om prisen og la dem tilbake uten å kjøpe; men så kjøpte en og annen; hønene ble også overfart og klemt, og lagt tilbake igjen; det var hårdt å se på; men så endelig ble hun også av med en av dem.

Lengere frem i gaten var en tombola, hvor det sto en kvinne ved det runne bordet. Langs kanten lå alskens småting, som lommetørkler, o. 1. Man betalte et visst antall kopek, sveivet runt på en viser mitt på bordet, og den gjenstann viseren pekte på når den stanste, tok man. Det var en livlig søkning runt dette lykkens52

bord: — Slående var det at her sto kvinnene for handelen. En merkelig motsetning til den verden vi kom fra, hvor de sjelden sås, selv ikke på markeds-plassen i Tiflis, og hvor all handel, både på torvet og i basarene, ble drevet av menn. Vi var kommet til Rusland igjen.

Så kom ekspress-toget, og det bar videre over sletten mot øst. Vi fikk plass i den internasjonale «wagon lits», og det var som vi var vennt tilbake til Europa.

Kl. 2 om morgenen (tirsdag 7. iuli) kom vi til Petrovsk, eller Makhatsj Kalå som det nu er kalt efter en av so viet-revolusjonens martyrer. Byen ligger ved det Kaspiske Hav, og er hovedstaden i den autonome republikk Daghestan. På stasjonen ble vi hjertelig mottatt av selveste presidenten for Daghestan, Samursky, og av presidenten for regjeringen (kommissariatet) Korkmasov. Vi ble ført i bil til president Samursky's bolig, hvor hans frue bød oss te og forfriskninger. Vi ble i sanhet mottatt med all den gjestfrihet som er egen for disse fjellfolk. Presidenten og hans frue hadde, foruten hans store arbeids- og mottagelses-værelse, bare tre rum til å bo i, og det ene av disse, med to gode senger, ble nu overlatt Quisling og mig. Efter den lange og inholsrike dag sov vi som stener i denne nye verden vi nu var kommet til.

DAGHESTAN, EN OVERSIKT.

Den nuværende Autonome Soviet-Socialist Republikk Daghestan er dannet ved revolusjonen og borgerkrigen som sluttet 1921. Den styrer sig selv i indre anliggender, men er ellers en del av den Russiske Soviet-Socialistiske Forbuns-republikk, som igjen med Ukraine, de trans-kaukasiske republikker, Hvite-Rusland, den Turkmenske republikk, og Uzbekistan danner det store Forbunn av Soviet-Socialist Republikker.

Den Daghestanske Republikk strekker sig 360 km. langs vestkysten av det Kaspiske Hav fra elven Samur syd for Derbent, til elven Kuma på steppene i nord.

Det samlete flateinholl er omkring 54000 kvadrat km. Efter president Samursky's fremstilling skulde de forskjellige slags lann ha omtrent følgende utstrekning:

Republikken Daghestan...... 49 660 kvadr. km.

Nakne fjell...........17100 » »

Myr & sivdekket lann.............3200 » »

Sann-lann...........3510 » »

Skog-lann.......................1980 » »

Gress-lann (hamn)................10940 » »

Eng-lann.......................7 700 » »

Aker-lann.......................4955 » »

Haver.........................265 » »

Den sydlige halvdel av republikken er selve fjell-lan-net Daghestan (d. e. berg-lann), som strekker sig fra kysten og over Kaukasus-ijellenes rygger mot sydvest til Alasåns dalføre. Det grenser i syd mot Azerbaidsjan, i sydvest mot Georgia, i vest lengere nord mot Tsjetsjnia. Dette fjell-lann er vilt og gjennemkrysset av høie fjell-rygger

med dype, trange daler imellem, som mest — særlig i den sydlige del — strekker sig i retning fra nordvest mot sydøst parallelt med fjell-kjedens hovedretning. I fjell-lannets nordlige del strekker ryggene og dalene sig for en stor del i nordøstlig retning (jfr. s. 14).

De viktigste elver i Daghestan's fjell-lann er Sulak dannet ved foreningen av den Andiske Koisu, den Ava-riske Koisu, Kara Koisu, og den Kasikumukhiske Koisu. Med sine dalfører, gående i nordøstlig og nordlig retning, optar dette elve-område hele den nordlige del av fjell-lannet. I dettes sydlige del er den største elv Sa-mur, som med sine daler i sit øvre løp går mot sydøst, og så bøier tvert mot nordøst og med sit nedre løp danner grensen mot Azerbaidsjan. Slette-lannet i republikkens nordlige del blir gjennemstrømmet av elven Térek, som med sit vide deltas mange armer dekker et stort område.

Mens fjellene i Tsjetsjnia og dets grense-provins Itsjkeria er dekket av tette skoger, mest av svær bøk — ialfall var det før Russerne for en del ødela dem unner krigen mot Sjamyl — er Daghestan's daler og ijell, noen få steder untatt, nakne og skogbare.

Republikken Daghestan's folkemengde var, efter folketellingen i 1926, 788 000 derav 383 000 menn og 405 000 kvinner. Det var 85 000 mennesker i de større byer, og 705 000 lann-befolkning. De viktigste folkeslags antall i prosenter skulle efter samme telling ha vært omtrent:

Daghestanske ijell-

stammer (Lesghier) . . . 61.8% omkr. 487 000

Russer.........12.5 » » 98 400

Kumykker........11.2 » » 89300

Nogaier.........3.3 » » 26000

Tsjetsjener ....2.3 » » 18100

Tyrker (Tatarer).....3 0» » 23 600

Berg-jøder........1.5 » » 11800

95.6% omkr. 754,200

By-befolkningen besto av:

Russer og Ukrainer .... 43.5% omkr. 37000

Jøder.........17.1 » » 14500

Perser..........12.9 » » 11000

Lesghier.........9.1 » » 7 700

Tatarer.........6.3 » » 5 350

Kumykker........4.9 » » 4160

Armeniere........2.0 » » 1700

Andre folk........4.2 » » 3 570

100.0% omkr. 84980

Lann-befolkningen besto av:

Avarer og Andier.....24.0% omkr. 169200

Darginer.........17.0 » » . 119850

Kiuriner.........13.0 » » 91700

Laker (Kasi-Kumukher) 6.3 » » 44400

Overføres 60.3% omkr. 425150

Lesghiske folk55 TIL DAGHESTAN

Tyrkiske folk

Overført 60.3% omkr. 425150

Kumykker........15.0 » » 105 750

Nogaier.........5.4 » » 38 070

Tyrker.........3.3 » » 23270

Tsjetsjener........2.7 » » 19040

Russer og Ukrainer .... 110 » » 77550

Andre folk........2.3 » » 16200

100.0% omkr. 705 030

De givne tall angir bare omtrentlig fordelingen. De nevnte folkeslag taler helt forskjellige sprog, men representerer hver for sig nærmest grupper av stammer som ofte har dialekter så forskjellige at de vanskelig forstår hverandre. Efter hvad Samursky meddeler er det 32 forskjellige sprog og dialekter i Daghestan. De lesghiske folk danner fjell-stammene i det egentlige Daghestan. De tyrkisk (tatarisk) talende Kumykker bor på den ytterste nordøstlige skråning av ijellene og på slette-lannet langs Kaspiske Havet fra elven Rubas, syd for Derbent, til nordenfor Petrovsk mot elven Sulak. På slettene lengere nord bor de tyrkiske Nogaier, og inimellem langs Terek bor Terek-Kosakker.

De mange sprog gir selvsagt mange vanskeligheter. Det nevnes gjerne fem hovedsprog foruten russisk. De er: tyrkisk, kumykkisk, lakisk (kasikumukhisk), dar-ginsk og avarisk. Unnervisningen i skolene skal i de to første år gis i morsmålet, men efter det annet år må barnene lære turski-kumykkiisk eller russisk. I den høiere skole, efter tre år, er russisk tvungent, vel også kumykkisk. Men både russisk og turski-kumykkisk ligger ijernt fra de andre talte sprog i lannet; desuten er russisk hatet av befolkningen på grunn av den tsaristiske regjerings hårdhente politikk og russifiseringen. Til det kommer den muhammedanske geistlighets motstann mot de gjavurske (giauriske) sprog. Det utgis nu en russisk avis, en kumykkisk, en lakisk, og en avarisk avis. Det offi-56

TIL DAGHESTAN

sielle sprog er i det østlige Daghestan turski-kumykkisk, men i det vestlige Daghestan brukes helst avarisk.

De fem største byer i Daghestan er: Petrovsk, nu kalt Makhatsj Kalå, Temir-Khan-Sjura, nu kalt Buinaksk, Der-bent, Kizliar, og Hasaf-Yrt, som imidlertid ble nesten helt ødelagt unner borgerkrigen.

Hvor fjell-folkene Lesghier og Tsjetsjener er kommet fra, vet vi ikke; og vi kjenner litet til deres forhistorie, da de selv ingen optegnelse har, og er heller ikke omtalt av andre folks tidlige historie-skrivere. Deres sprog har, som nevnt, hittil ikke knnnet gi noen sikker retledning; sprog-forskerne har ikke kunnet finne noen sikker tilslutning. De er gjennemgående meget kort- og høi-skallet, med stor høide fra øre til isse, ansiktet ofte middels langt, og i den sydlige del av lannet, hvor de synes å være minst blannet med andre folk, er nesen ofte lang og skarp og bøiet nedentil, og unneransiktet svakt og litet. De har brune øine, mørkt hår og skjegg, og gjerne middels legems-høide, ofte heller høie. I det nordlige Daghestan kan de også være blonde, slanke og velskapte, smidige og seige; men der hvor de synes å være minst blannet med andre folk, har typen sterk likhet med den armensk-dinariske rase-type, og det kan tyde på at de oprindelig er kommet fra For-Asia, hvor det i forhistorisk

og tidlig historisk tid synes å ha vært mange folk av denne rase-type, som også kan ha påført Semittene lignende rase-trekk, skjønt de ikke var oprindelig semittiske.

De lesghiske stammer bor inne i fjell-dalene i lansbyer, a-uler, som ligger terasse-formig opefter fjell-sidene altid mot syd for å varmes av solen, hus over hus, unner de mektige fjell, gjerne på særlig utilgjengelige steder hvor de er lette å forsvare. Husene er firkantet, bygget som regel av sten med grov murkalk, helst i to etasjer, med flatt tak, og så tett over hverandre at taket for det ene hus gjerne danner en slags forgård eller terasse for det overliggende. Det er som det allerede

ble omtalt hos Khevsurene og Ossene (s. 27—28, 35). 1 unneretasjen er fløs og forrådsrum, i overetasjen rummet for menn og kvinner og gjeste-rummet. Sjelden er det eget rum for kvinnene. Stoler er det få av, man sitter med korslagte ben på gulvet som er belagt med tepper, stundom henger det også tepper på veggene. Til brensel brukes mest tørket kumøkk i brikker, og også ved hvor det fins. Husene er som regel skilt fra de smale, bratte gatene ved et lite gårdsrum omgitt av en stenmur, som ikke har ånnen åpning enn porten.

Mennene bærer over unnertøiet en sid kjortel av tøi, med belte om livet, bukser av tøi, lær-legger, og sko av mykt lær, eller også har de høie støvler av filt. På hodet svær saueskins lue; håret blir gjerne helt snau-bar-bert. Over kjortelen har de en tykk kappe, burka, av grov filt og gjerne uten ærmer, eller i de høiere fjell-dalene en lang sauseskins pels med bred ragget krave. Ofte kan de bære denne over burkaen. Kvinnene har vide bukser, skjorte, kjortel, gjerne blå, med belte. Håret bærer de i fletter, og dekker hodet med et slags tørkle eller en hette som henger ned på sidene og ofte er prydet med mynter. Om vinteren har de gjerne filt-støvler, om sommeren går de helst barbent. Av våben bærer mennene som regel bare khindsjal (den store dolk).

De lever mest av fedrift, og holler sauer, gjeiter, kuer, bøfler, hester, og esler. Småfeet er det viktigste, og særlig har de mange gjeiter, og gjerne fler enn i andre deler av Kaukasus. For feet finner de hamn i fjellene om sommeren, mens mennene, ofte fulgt av kvinner og barn, har pleiet i den øvrige del av året å opholle sig med feet nede på slette-lannet ved det Kaspiske Havet, eller på steppene i nord. Jordbruket er det vanskelig med oppe i fjellene, hvor de små aker-lappene på hyllene må omgjerdes med sten-murer for ikke å skylles bort, og jorden ofte må bæres op. De blir vannet kunstig, og gir rik avling, men ikke nok til å brødfø dem, og korn

og mel må innføres nede fra slette-lannet eller fra Georgia. Selv i gode år strekker ikke avlingen til for mer enn tre eller fire måneters unnerholl. De driver også noe ørret-fiske og jakt på harer, fasaner, og raphøner. I A varia drives det også jakt med falk.

Kosten er enkel: svart brød av bygg- og bønne-mel, ost, melk, løk, og en slags nudler laget av en ugjert deig av bygg-, hirse-, mais-, eller bønne-mel. Om vinteren, når feet er nede på slette-lannet, spiser de tørret sauekjøtt, som vi gjør om sommeren når feet er tilfjells. 01 drikker de sjelden, derimot kan det ved fester gis dram, most og vin, og det til tross for Muhåmmed's forbud.

Religionen i Daghestan er Islam. Den ble infført hos Lesghierne i det 8. århundre. De overholler samvittighetsfullt de fleste av de hellige forskrifter med bønn, vaskning, almisser, osv., og de synes ikke å ha levninger efter den oprindelige hedenske natur-religion. Tsjetsje-nene var derimot mest kristne til det 18. århundre, da de fikk Islam fra nabofolkene Kumykker og Kabar-der. Hos dem fins det enda rester av en førkristelig natur-religion med dyrkelse av forskjellige natur-guddommer. Hos alle disse stammer er arabisk det religiøse sprog, som brukes ved lesning av Koranen. Soviet-regjeringen i Daghestan stiller sig ikke så avvisende overfor religionen som regjeringen i Moskva; tvertom vil den heller arbeide sammen med den. President Sa-mursky sier i sin bok at «den beste politikk i Daghestan er å utnytte geistligheten for derved langsomt å skape en verdslig intelligens.» Soviet-regjeringen hadde i 1925 oprettet 93 skoler i lannet med 6951 elever. Skole-unnervis-ningen er inrettet på at barnene først skal ha en forskole på tre år, og derefter en høiere skole på fire år. Men de fleste skoler har bare de første trinn. I 1923 ble det besluttet i Moskva at fra 1933—34 skal det være tvungen skole-unnervisning i Asia. Dette gjeller vistnok også Daghestan. Foruten disse regjerings-skolene der er det et langt større antall muhammedanske skoler med over

40000 elever, sier Samursky, og dette ser han som en fare, da den muhammedanske inflytelse derved kan bli for sterk, liksom også ved det at det er så få folke-domsto-ler i lannet, og retsforvaltningen kommer således i hennene på den muhammedanske geistlighet som opretholler sjariat (de heilige forskrifter) istedenfor den borgerlige lov. Regjeringen har derfor unner overveielse å oprette nye folke-domstoler eller tribunaler; men det har sine vanskeligheter, da folket enda minnes de tsaristiske domstoler.

Merkelig nok er blodhevnen fremdeles sterkt utbredt i Daghestan, uaktet den strider mot Koranen og de hellige forskrifter, og Sjamyl og de muhammedanske profeter har ivret sterkt mot den. Enda skal 80 prosent av mordene skylles blodhevn.

Hos Lesghierne og Tsjetsjenene er det ingen stans-forskjell, om det enn hos lesghiske stammer, som Ava-rene, Lakene, o. a., var khaner, som styrte over større områder. — Forhollet mellem de to kjønn, og arbeidsfordelingen mellem dem retter sig efter de hellige forskrifter, og likeså oprettelse av ekteskap. Som regel har mannen bare en kone, og for henne betaler han en liten kjøpesum. Men hos Avarene har pikene det bedre, de kan selv velge sin mann, og går en pike til den utvalgte i hans hus, må han gifte sig med henne. Hos noen fjell-boer må efter farens død den eldste sønn overta hans koner, undtagen sin egen mor. Andre (Dido og Kuiriner) hadde samme skikk som Stor-Russerne: at faren giftet sin mindreårige sønn med en voksen pike, som han så selv levde med; barnene deltes mellem ham og sønnen når denne ble voksen og kunde overta konen. Barnene får ofte melk av moren til det femte og sjette år.

Gjestfrihet er for disse fjell-boer en hellig lov; dekan overfalle og røve en fremmed på lanneveien for en liten vinning; men kommer han over deres terskel er han fredet, selv om det er en fiende, og han får husly og mat og hans vert vil endog beskytte ham mot andre.60

Mennene har det tunge arbeid, og kvinnene arbeidet i huset, og de melker feet, steller barnene, lager kakene av kumøkk til tørring, renser ullen, spinner og vever, henter vann, skjærer kornet med sigd, mens mennene slår høiet, gjeter feet, klipper sauene, pløier, steller akern, tersker, bygger husene, slakter, osv. Kvinnene lager bl. a. vevete og knyttede tepper av saue-ull og gjeite-hår, fine og grove lesghiske tørkier av gjeite-hår, og saue- og kamel-ull, broderier med gull- og sølv-trå på fløiel, silke og lær; sadel-vesker og kles-sekker av teppe-vev, grove korn- og melsekker av gjeite-hår, sadel-tepper og støvler av filt eller vadmel, osv.

Lesghierne er ofte gode håntverkere: stenarbeidere, murere, tømmermenn, smeder, og særlig blant Kasi-Kumukhene er det dyktige sølv-, kobber-, og våben-smeder. Berømt var særlig våben-smedene fra Kubatsji, som er omtalt allerede i det 6. århundre e. Kr.; deres klinger og bøsseløp ble meget utført til Rusland. Det viktigste strøk for gull- og sølv-arbeider, og også inlagte arbeider i stål, elfenben, horn, perlemor, er strøket Kai-tago—Tabassaran.

Fremkomsten i dette ville, sønderskårne fjell-lann er selvsagt vanskelig, og der er bare smale kløv-veier, som ofte går oppe i de bratte fjell-sidene, høit over elvene, som fyller de trange dal-bunnene. Hvor fjell-veggene er for bratte, blir det slått in plugger av tre, og over dem blir det lagt stokker og kvist og sten. Smale broer blir laget mest av tømmer; alle varer må fraktes på heste-, esel-, eller menneske-rygg.

Livs-kårene er i det hele sjelden strenge i dalene mellem disse mektige fjellene, og det er et slitsomt liv som føres der; men det fostrer hårdføre, modige og stridbare folk. De er ypperlige ryttere, særlig Tsjetsjenene; de har sjelden gode og seige hester, og kan med dem ride op til 150 km. på en dag. De har også pleid å være dyktige i våbenbruk og fortreffelige skyttere.

Enda må vi med noen ord omtale Kumykkene som61 TIL DAGHESTAN

bor i kystlannet nord og syd for Petrovsk, og i de østligste fl ellene innenfor. De må ikke forveksles med Kasi-Kumukhene eller Lakene, en fjell-stamme i det sydøstlige Daghestan. De taler et tyrkisk sprog, nær beslektet med Nogaiernes, deres naboer i nord, og kan for en del være efterkommere av Khasarene.

Disse optreder tidlig i historien, og allerede Firdusi bruker Khasår som navn på Persia's nordlige fiender. Khasarenes hjem kan ha vært Kaukasus-fjellenes nordøstlige og østlige utløpere, og strøket langs det Kaspiske Hav, som ble kalt Bahr-el-Khazar (d. e. Khasarenes Sjø) av de arabiske geografer i middelalderen. Deres hovedstad var i tidlig tid Semender, det senere Tarku (nær det nuværende Makhatsj Kala), og ble flyttet derfra til Itil ved Volga-munningen i 7. århundre, efter muhammedanernes infall i Kaukasia. Hvad slags folk Khasarene var er usikkert, men meget kan tyde på at de har hat forbinnelse med ugriske folk og med tyrkiske. De var en stunn unner Hunnernes herredømme (efter 448 e. Kr.) og en stunn også unner tyrkisk (omkr. 580). Det ugriske folk Ungarerne var en stamme i deres lann. Khasarene hadde lys hudfarve, og svart hår, og utmerket sig ved sjelden skjønhet og legemsbygning; deres kvinner var sterkt efterstrept som hustruer både i Byzans og i Bagdad. Deres rike, Khasaria, strakte sig mellem Kaukasus, Volga og Don, men hadde til tider en langt større utstrekning. Khasarene hadde en forholsvis høi civilisa-sjon; de var grunleggere av byer, og dyktige handelsfolk, med politisk vel utviklet statsvesen, og kjent for iherdighet, pliktopfyllelse og pålitelighet — egenskaper som var den hunniske karakter fremmed. Da deres rike ble ødelagt av det varangisk (d. e. skandinavisk) slaviske rike i Kiev i slutten av 9: og i det 10. århundre, og siste rest utslettet 1016, kan en del av Khasarene være blit igjen

A

i strøket mellem Tereks nedre løp og Kaukasus. Til dem kan også ha sluttet sig flokker av tyrkisk-tatariske stammer som kom med de tyrkiske vandringer, og med62

Dsjingis-khan's (1221) og Tamerlan's (1395) Mongoler i det 13. og 14. årh. Kumyk-fyrstene, kalt sjamkhal, tok sete i Tarku.

Kumykkene er fredsommelige, alvorlige, arbeidsomme, driftige, og renslige folk. Husene er forholsvis rummelige, nedenunner arbeidsrum, ovenpå særskilte rum for menn og for kvinner med vinduer, og en åpen sval foran. De er sunitter, men kan også omgås sjiiter. De driver fiske i det Kaspiske Hav, fedrift, mest sauer og hester, og bi-avl, og nu også en del akerbruk med kunstig vanning. De er ypperlige heste-folk; de fanger de ville hester med lasso, og de dristige ryttere temmer dem fort. — De driver også handel, selger sine tepper, saueull, huder, fisk, salt, osv., meget til Persia, og får igjen andre varer som de selger til Lesghierne. Hovedsete for handelen var Tarku med havnen som nu er Makhatsj Kalå. De har steppefolkenes aristokratiske samfuns-ord-ning med fyrster, adelsmenn, almindelige folk, og slaver.

I økonomisk henseende har folkene i Daghestan fremdeles store vanskeligheter å kjempe med. Aldrig er lannets muligheter blit utviklet på noen tilfredsstillende måte. Til dette trengs kapital, og det kan derfor ikke lett skje uten ved stats-hjelp. Den tsaristiske regjering synes å ha vært mer optatt av lannets russifisering enn av ophjelp av dets næringsveier og utvikling av dets økonomiske muligheter. Så kom krigen og borgerkrigen, og de økonomiske forholl i det hele ble sørgelig medtatt; jernbaner, telegraf, skibs-forbinnelser, osv. ble ødelagt; feet ble forminsket med 75 prosent, vinhavene ble ødelagt med tre fjerdedel, fiskeriene led uhyggelig, osv. osv. Dertil kom fe-pest i 1922, lanneplage med markmus samme år som ødela avlingen, slemt uår i 1924, osv. Av fe i det hele var det i 1911 3 600400, men i 1923 bare 1480000.

Til disse vanskelige økonomiske forholl kommer, at sunhets-tilstannen i lannet ikke er god. Malaria har en sterk utbredning, særlig i slette-lannet, 'hvor en meget63 TIL DAGHESTAN

stor prosent av folket er angrepet av den. Kjøns-syk-dommer har også en stor utbredning, arbeiderne bringer dem fra byene når de kommer tilbake til sine a-uler. Av leger er det meget få, særlig i fjellene, og selv hvor det er leger, blir de litet benyttet. Mennene går vistnok til dem; men kvinnene er redd for dem, og vil ikke betro sig til dem.

Da de økonomiske forholl er så vanskelige, og det er så lite jord i ijell-dalene, utvandrer det hver høst, efter høst-arbeidene, mange menn, Samursky sier 200000, for å søke arbeid i andre deler av Kaukasia, i Turke-stan, og også til de indre deler av Rusland, og kommer tilbake om våren. Mange tusen av dem drar til Baku for å arbeide

der. Samursky mener det har stor økonomisk betydning for Daghestan, og også kulturell derved at europeisk kultur blir innført i fjellene. Men det har sine ulemper, særlig virker det demoraliserende på befolkningen ved å innføre veneriske sykdommer og alkoholisme.

Daghestans regjering har forsøkt å gjøre det den kan med sine små midler for bedring av næringsveiene. Den har bygget en stor kanal, for vanning av lann, den har bygget nye veier, den har, så langt den kunde, git kredit for anskaffelse av fe, den har lagt megen kraft på å bedre fiskeriene, og gi kredit til dem. Den har også søkt å skape ny industri, ved anlegg av bomulsveveri, glasverk, osv.

Men der er mange flere muligheter, når bare kapital kunde skaffes. Der er vann-kraft nok til elektrifisering"; en kommission av ingeniører har undersøkt forhollene; men enda har intet kunnet gjøres. Samursky fremholler at også hus-industrien kunde utvikles, og at kjøp og salg av produktene vil kunne vesentlig lettes ved den kooperative bevegelse. Denne organisasjon teller nu 13 000 medlemmer eller rettere familjer.64

TIL DAGHESTAN

I MAKHATSJ KALA.

Om morgenen, 7. juli, tok jeg en tur i byen. Mit første mål var det Kaspiske Hav; jeg søkte gjennem gatene ned til strannen. Der strakte det sig ut mot himmelbrynet, herlig blått i den friske bris i morgen-solen. Men ikke et seil, ikke et skib, ikke en båt å øine på den vide blå flaten. Utover den låve sann-strånnen var strødd gulbrune skrotter av badende gutter. Noen egentlig forskjell mellem denne verdens største insjø og andre almindelige hav var det ikke å opdage, ialfall ikke sånn ved første øiekast. Det skulde da være at strannen ingen merker hadde efter flo og fjære, som hos oss; men det er det jo heller ikke i Middelhavet eller i Svarte-havet. Det er derfor ikke å undres på at, da de gamle Greker hørte om denne svære sjøen med salt vann, at de mente den var en bukt av Okéanos som omgav den hele bebodde verden; skjønt Herodot hollt på at den var et innelukket hav.

Som bekjent, ligger det Kaspiske Havs overflate litt lavere enn havflaten, 26 m. unner Svarte-havet. Vannets almindelige salt-holdighet er omkring 1,4 prosent, og mindre enn halvparten av almindelig hav-vans, som er omkring 3,5 prosent. Men i grunne, innestengte bukter, hvor fordampningen er sterk, blir salt-holdigheten meget større, i Karabugas-golfen f. eks. 17 prosent.

Da jeg kom tilbake til huset, var vertsfolket der, og vi hadde en hyggelig frokost med Samursky og Kork-masov. Vår vertinne skjenkte kaffe, og der var dekket op med frisk kaviar, nylagte egg, ferskt hvete-brød, nykjernet smørr, og fortreffelig Daghestan-ost. Det kunde umulig være bedre. Men desverre talte jeg hverken tyrkisk eller russisk, og all min unnerholning med Samursky og hans frue måtte foregå med Quisling som tolk fra og til russisk, eller gjennem Korkmasov, som talte et utmerket fransk.

Sprogforhollene i Daghestan er som ovenfor nevnt,øverst: samursky, president i republikken daghestan (s. 65). nederst: presidentene samursky og korkmasov (s. 65).øverst: fjell-landskap i daghestan. nederst: have og fjell-kløft i daghestan.65 TIL DAGHESTAN

meget inviklet. Det offisielle sprog som ble talt av Sa-mursky og Korkmasov, var turski-kumykkisk. De talte også begge russisk.

Samursky var en forholsvis ung mann, som åbenbart var kommet fra folket, og har ikke hat noen særlig utdannelse, likesom han heller ikke syntes å ha noen større interesse for almindelig literatur, men desto mer for det praktiske liv. Han kjente ingen av de vesteuropeiske sprog; men på russisk utga han i 1925 en bok om Daghestan. Han er en klok mann, sikkerlig også en god taler, og har åbenbart megen inflytelse blant folket her. Han er Lesghier fra det sydlige Daghestan, og hans morsmål er lesghisk. Hans familie-navn er Effendi; Samursky er et antatt navn. Han deltok ikke i den revolusjonære bevegelse før revolusjonen. I en årrekke har han vært president for Daghestan's Centrale Eksekutiv-komite. Nu (i 1929) arbeider han i det russiske økonomiske råd i Moskva. Hans ydre er eiendommelig og lite europeisk. Middels høide eller kanskje hellere lav, sterk-bygget; nokså kort hals; utpreget kortskalle. Den høist eiendommelige skalle-form ble enn mer uthevet ved at håret var helt snau-barbert, som almindelig hos Lesghierne. Den minnet sterkt om den armenske type, med rett

opstigende linje fra nakken, uten bakhode med høi isse og stor høide fra øret og op, og med tilbake-vikende høi panne, svakt krummet nese og tilbake-vikende munn- og hake-parti, en hodeform som er ganske almindelig hos flere av de kaukasiske stammer. Ansiktet var klokt, med et nærmest jovialt uttrykk, glatt-barbert, middels langt; pannen forholsvis smal, øinene langt fra hinannen, en ganske bestemt munn.

Korkmasov er Kumyk fra Kum-Tor-Kale nær Makhatsj Kalå; han hadde et mer europeisk utseende. Det opvakte ansikt var bredere, pannen bredere, grått, krøllet hår. Han var eldre, noe større og høiere enn den ånnen. Hans morsmål er turski-kumykkisk, det mest utbrette sprog i Daghestan, og det offisielle sprog ved siden av

russisk. Han er meget intelligent og har hat en god utdannelse, er av fag jurist, har lest meget, var revolusjonær og opbollt sig før revolusjonen lengere tid som lanflyktig i Paris

Makhatsj Kalå er en by på vel 30000 inbyggere. Den ble anlagt i 1844, efter at Russernes fort Nizovöe, 3 km. derfra, var blit ødelagt året før i krigen med Sja-myl. Navnet Petrovsk fikk den efter Peter den Store som på sit uheldige felttog mot Perserne kom hit 12. august 1722, hollt et statelig intog i den kumykkiske fyrstes (sjamkals) hovedstad Tarku, og vente tre dager efter tilbake til sin leir ved kysten. Her la han sammen noen stener, og hans følge føiet flere til så det ble en haug på det sted hvor byen ble bygget mer en hundre år senere. Dagen efter drog han i spissen for sin hær til Derbent, hvorfra han snart måtte venne hjem, da hans flåte med transportene, som skulde følge efter, ble ødelagt på veien av storm; og 13. desember drog han i triumf-tog igjen in i Moskva.

Petrovsk har nu fått navn efter en som kjempet mot tsardømmet. På stedet var det tidligere havn for byen Tarku (Tarki) som ligger omkr. 4 km. i syd inne i lannet. Makhatsj Kalå's red er nu beskyttet av to lange moloer.

Vårt første besøk gjalt museet. Det ga et inblikk i fjell-folkenes liv. De er, som nevnt, muhammedaner og for det meste sunitter, og derfor mer knyttet til Tyrkerne enn til Perserne; men det er også sjiiter blant dem. Den muridiske bevegelse gikk bl. a. ut på å forlike de to retninger og få Islam igjen forent til ett, som senere vil bli omtalt. Fanatismen synes nu å ha gitt sig, og religionen har fått et mer moderne tilsnitt, ial-fall så vitt vi så i denne byen og omegn, Kvinnene bar ikke slør på gaten eller i huset, og syntes ikke å ha noen bevende frykt for å bli set av manfolk. Mennene syntes mest å nøie sig med én kone. De dyrker også vin og drikker vin, skjønt muridismen bekjempet det. I det hele merket ikke vi i slike trekk forskjell fra Euro-67 TIL DAGHESTAN

peeres almindelige opfatning og skikker. Vi hørte ikke i denne byen noen muezzin rope ut tidene for bønn, og vi så ikke mennene holle gudstjeneste eller f. eks. holle aftenbønn ved solnedgang, som vel ellers skulde være en nødvendighet for en rett-troende Muselman. Kanskje kan vel bolsjevismen, som jo vil avskaffe all religion, ha hat noen inflytelse på dette.

Museet var for en vesentlig del viet Daghestan's historie. Særlig syntes det å være en helligdom for profeten, og Russernes bitre motstander, Sjamyl's minne, med billeder og fotografier fra hans merkelige liv, hans sabel, hans ridetøi, den pose hvori han førte Koranen med sig, og omslaget til denne, de store ordens-stjerner som han belønnet sine tapre murider med, og andre relikvier efter ham.

Korkmasov fortalte med begeistring om hans eventyrlige liv, om hvordan han, som Muhåmmed's ubøielige profet, hadde en merkelig makt over fjell-boene. Han fortalte også om helten Hadji Muråd fra Avaria, som i elve år var i forbunn med Sjamyl, hans beste høvding, og som ødela Russerne i kamp efter kamp. Men Sjamyl som hadde vært med om å myrde hans bror og hans nære venner, khanene av Avaria, fryktet ham og strebte ham til slutt efter livet. For å ta hevn flyktet Hadji Muråd da til Russernes leir. En underlig tragisk skikkelse, delt mellem sit religiøse hat til de vantro Russere og unnertrykkere på den ene side, og på den ånnen side plikten til blodhevn og hatet til Sjamyl, som hadde hans familje i sin voll, og truet med å drepe dem. Her hadde de også en vakkert illustrert utgave av Tolstoi's bok om Hadji Muråd.

Mens vi ferdedes gjennem disse rum hvor Sjamyl's alvorlige, grublende ansikts-trekk talte fra veggene, og mens

blikket streifet gjennem vinduet ut over hustak og slette unner den stekende solen mot de blå fjellene, som var disse folks frie hjem, gikk tankene tilbake til deres skiftende historie og denne hensynsløse sterke mann, pro-68

fet og kriger-høvding, som i fem og tyve år hollt dem unner sin troldoms-makt i ubrutt, uforsonlig kamp mot Russernes skarer, mens disse øket og øket, og angrep fra alle kanter, intil han, forrådt og forlatt, enda hollt ut med noen få trofaste på toppen av fjellet Gunib; men så til slutt måtte overgi sig (1859).

Disse fjell-stammers liv var fra gammel tid kamp, og feider og røvertog. Kjempe kan de, men har så vanskelig for å overgi sig, som Russerne fikk erfare omtrent hver gang de forsøkte å ta deres a-uler.

Da Russerne i 1832 stormet Tsjetsjenenes a-ul Gherment-sjuk, var det til slutt bare tre hus igjen som ikke var tatt, men hvor flere Tsjetsjener forsvarte sig forbitret uten å ville overgi sig. Endelig lyktes det Russerne å sette ill på husene. Deres anfører sente nu en tolk mot forsvarerne for å tilby dem fred på gode betingelser. De stanste skytningen, hørte på forslaget, samrådde sig noen minutter, og så kom det ut en halvnaken Tsjetsjen, svart av røk; han sa: «Vi ønsker ingen fred av Russerne, den eneste gunst vi ber dem om, er at de vil la våre familjer vite, at vi døde som vi levde, og avslo å unnerkaste oss fremmed åk.» Ordene fulgtes av en salve fra alle skyteskårene. Nu bombarderte Russerne og snart sto husene i flammer på alle kanter. Solen var gått ned, og den uhyggelige scene for ødeleggelse og unnergang ble bare oplyst av flammenes røde skinn, mens Tsjetsjenene stemte i sin døds-sang, først høit, så sank det lavere og lavere, mens husene brente ned. Til slutt styrtet murene in, og 72 Tsjetsjener fant der døden.

En av Tsjetsjenenes døds-sanger skildrer Hamzad's siste kamp1. Med en skare ryttere fra Ghikh hadde han vært på plyndrings-tog over Terek, in på Russernes område, men ble på hjemveien inhentet av en russisk overmakt. Hamzad og hans folk drepte de røvede hes-

1 Jfr. J. F. Baddeley: The Russian Conquest of the Caucasus, London 1908, ss. 486 ff.69

ter og storfe, laget et brystvern av dem, og forskanset sig bak det. Russerne sente en unnerhandler, fyrst Kagherman for å få dem til å overgi sig; men Hamzad svarte:

«Jeg kom ikke her, o Kagherman, av mangel på penger; jeg kom for å vinne Ghazavåt's (den hellige krigs) død. Og hvis jeg overga mig til dig, vilde alle folk i Ghikh le hånlig av mig — som en ulv trett og sulten lenges efter å nå skogen, som en hest ufort og fyrig lenges efter den friske, grønne eng, — så tørster mine feller efter kampen til døden. Heller ikke frykter jeg dig, Kagherman; jeg ler av all din overmakt; for vårt håb står til Gud, den almektige.'

«Og igjen sa Hamzad til Kagherman: 'Altid søkte vi bytte og gull; men på en dag som denne er det intet så kostelig som det skjønne, svarte krutt!'

«Og igjen sa han: 'Gull er ikke penger idag; idager den trofaste flint fra Krim rent gull!'

«Kagherman vente tilbake til den russiske fører og sa at Hamzard nektet å overgi sig; og Hamzad vente tilbake til sin forskansning og satte sig ned med sine feller. Da rykket troppene frem og begynte å fyre, og Hamzad og hans ryttere skjøt igjen.

«Tett var røken av deres skudd, og Hamzad sa: 'Denne dag være forbannet! Så varmt det er, og vi har ikke skygge uten av våre sverd.'

«Igjen sa han: 'Så tett røken er, så mørk dagen! Vårt eneste lys er glimtene fra våre bøsser!'

«Og igjen sa Hamzad til sine feller: 'Huriene i Paradis ser ned på oss fra sine vinduer i himlen og undres;, de drøfter sig imellem hvem de skal tilhøre, og den som tilfaller den tapreste av oss vil skryte av det for sin venn, — og den som tilfaller den mindre tapre vil rødme av skam, hun vil lukke gittervinduet for ham og venne sig bort; og hvis noen av dere er kujon idag, gid hans fjes må bli svart når han står for Gud.'

«Men Hamzad tenkte imens i sit hjerte at døden var over ham; han kunde ikke håbe mere.70

«Høit unner himlen så han fuglene fly og ropte til dem: 'Å, luftens fugler! Bring bud og vår siste hilsen til na'iben av Ghikh, Akhverdi Mahomå. Hils også de skjønne fra oss, de fagre møer, si dem at våre stolte bryst tjener til å stanse russiske kuler — si dem at vårt ønske var å hvile efter døden på kirkegården i Ghikh, hvor våre søstre vilde ha grått på våre graver, og hele folket vilde ha sørget — men Gud gir ikke en slik nåde. Ikke våre søstres sukk vil bli hørt over oss, men de forsultne ulvers hyl. Ikke slektninger i flokk vil samles runt oss, men flokker av svarte ravner.'

«'Og si dem også at på Tsjerkesser-høiden, i Gjavure-nes lann, med den blanke klinge i hånnen, ligger vi døde. Ravnene hakker ut våre øine, ulvene sliter i stykker vårt kjød.'»

Det billede som denne skildring gir av dette folks tankegang og livssyn, bekreftes av hele deres historie. Skulde ikke et folk av slikt metall være brukbart til noe høiere og større enn krig og unnergang?

En kort skildring av den religiøse bevegelse, muri-dismen, som samlet og reiste Daghestan's fjell-stammer og Tsjetsjenene mot Russerne, og av deres heltemodige og seige kamp mot overmakten, vil gi en enn bedre forståelse av disse fjell-folk.

VI. MURIDISMEN OG KAMPEN FOR FRIHET

Da Ruslands tsar i 1801 hadde overtatt Georgia's krone, ble det av stor viktighet å unnertvinge de for det meste muhammedanske iyell-folk i det mellemliggende Kaukasus for å festne russe-veldet mot syd, så tsaren kunde strekke den grådige hånn videre mot Tyrkerne i sydvest og mot Perserne i sydøst, og vel helst enda lenger, mot India. De var jo ikke talrike disse folkene, og måtte vel uten store vanskeligheter kunne overvinnes av de russiske hær-masser. Vistnok hadde de ikke fornærmet Rusland, vistnok hadde dette ingensomhelst rett til deres lann; men det veide intet mot et keiserlig ønske, deres lann måtte gjøres til en integrerende del av det russiske rike, frie eller selvstyrte stammer i disse fjell, eller på slettene nordenfor, «var ikke forenlig med tsarens verdighet eller ære». Hvad erobringen måtte koste i strømmer av blod, ødeleggelse, nød, jammer og elendighet for titusener av fjell-boer, var selvsagt av liten vekt; det var jo disse folks egen skyll, som satte sig op mot keiserlige befalinger. Desuten drev de røveri, ble det sagt, tok fe, plyndret folk på lanne-veiene! Men hvad skal en da si om den russiske tsar og hans folk, som uten noensomhelst rett trengte in i deres daler, slo ned for fote, plyndret deres a-uler, og røvet hele deres lann?

Til å begynne med så det ut til å gå forholsvis lett for Russerne. De i navnet kristne Osser og de kristne

georgiske fjell-stammer: Khevsurer, Psjaver, Tusjer og Svaner, stillte sig ikke fiendtlig, eller de sluttet sig endog til Russerne. Dette var av særlig viktighet, da de behersket militær-veien gjennem Kaukasus til Georgia. Vistnok foretok de nu og da røverier, eller gjorde op-stann mot unnertrykkerne; men det ble ikke av noen større betydning. Kabardene på nordsiden av fjellene og på sletten på begge sider av elven Terek, nordvest og vest for Vladikaukas, var vistnok muhammedaner; men deres lann, Kabarda, var snart blit tatt av Russerne og besatt med talrike forter og Kosak-stanitsaer, så de måtte holle sig rolige. Derimot var Tsjerkessene i fjellskråningene lengere vest, og Abkhasene mot Svarte-havet, Russernes bitre motstandere, og likeså de mange muhammedanske stammer i det østlige Kaukasus. Men både Tsjetsjenene i Tsjetsjnia og Lesghierne i Daghestan var splittet i mange stammer med forskjellige sprog, og mellem dem var det ikke noe nasjonalt samholl, de sto til dels fiendtlig mot hverandre. De små tsjetsjenske stammer hadde en helt demokratisk forfatning uten faste ledere, og var derfor svake til samlet forsvar. De fleste stammer i Daghestan hadde, som før nevnt, khaner med herredømme over visse områder, og de kunde derfor reise større samlede styrker.

Men på grunn av stammenes mangel på samholl kunde Russerne angripe dem enkeltvis; stundom kunde de også gjøre sig til vens med enkelte stammer og khaner^ og til dels spille dem ut mot andre. På denne vis lyktes det Russerne i de første årtier å gjøre adskillig fremgang og sette sig fast på flere viktige punkter. Særlig var dette tilfelle efter at general Jermöloff fikk overkommandoen i Georgia og Kaukasus i 1816. Han gikk metodisk til verks, og angrep khanat efter khanat, og efter at de viktigste deler av Daghestan hadde unnerkastet sig, mente

Jermöloff å kunne raportere til tsaren i 1820: aUnnertvingningen av Daghestan, begynt forrige år, er nu fullstendig; og dette lann, stolt, krigersk, og hittil

ubeseiret, er falt for Deres Keiserlige Majestets hellige føtter.»

Uaktet det bare var en innere vestlig stripe av Daghestan som Russerne ikke hadde nådd, skulde Jermöloff's melling vise sig meget forhastet. Enda skulde det koste ni og tredve års forbitret kamp med strømmer av blod, før Daghestan var overvunnet. Jermöloffs hårde og grusomme behandling av de infødte, hans plyndringer og ødeleggelser av deres a-uler, og nedsablinger av inbyg-gerne, skapte et fanatisk hat mot Russerne, og en frihets-trang, som dannet fruktbar jordbunn for en fanatisk antirussisk religiøs bevegelse, og drev stammene sammen til felles motstann.

Islams makt var blit sterkt svekket ved splittelsen i de to sekter: Sunitter, hvortil Tyrkerne hørte, og Sjiiter som var Persernes lære. Den nye lære, som snart fikk makt i Daghestan's fjell-daler, gikk bl. a. ut på igjen å forene disse sekter, og styrke Islam til hellig utrydnings krig mot de vantro.

I a*ulen Jaragh i det sydlige Daghestan levde det i begynnelsen av forrige århundre en høit anset, elskelig gammel dommer Mullah-Muhåmmed. Han var mill, fredsel, godgjørende, vis, og hadde i lange netter gransket Koranen og de hellige bøker, som han tolket for folket. Han var elsket og beundret av alle, og skarer strømmet til for å høre ham. Men så en dag åpnet Allah ved en utsenning hans øine, og til sin forferdelse så den fredsele mann hvilken uhyre synn det var å unnerkaste sig de vantro i steden for å utrydde dem fra jordens oveiv flate. Han grublet i dager og netter; men så i 1824 sto han frem for folket som var forsamlet i store skarer, og han talte om det høieste gode, fedrenes tro; og det tente i tilhørerne som flammende ill. Han viste at efter profetens ord ingen muselman må være en vantros unnersått, og hvordan alle bodsøvelser og renselser, og ofre er nytteløse, så lenge en Muskovits øie ser på det; «ja så lenge Muskovitter bor blant eder, er Koranen eder

til forbannelse istedenfor til velsignelse.» Han prediket den hellige krig mot de vantro. Den som vil bli delaktig i de evige goder hinsides, må efter profetens ord ofre liv og gods for Allah's skyll, må forlate kvinner og barn for å kaste sig i kampen. Bare på den vis kan han komme over broen El-Sirat in i Paradis. Her er våre timer talte som dagens timer, men hist oppe er livet evig; der er vårt rette hjem. «Svartøiede Hurier med øine som funklende stjerner og armer som svanehalser vil tilsmile oss, men ikke enhver vil de omfavne — kilder med vann som diamanter sprudler frem av melke-hvitt marmor, men ikke enhver skal vederkveges ved dem — slanke cypresser og løvrike plataner tilvifter oss kjøling, men ikke enhver skal hvile ut i deres skygger»; for alene den som går i kampen for å utbre profetens lære og knekke de vantros makt, kan nå de utvalgtes salighet. Holl eder rustet, for å være beredt når timen slår, som kaller til kamp!

Denne tale av den gamle, vise olding, båret av glødende hat mot de vantro og manende til uforsonlig kamp mot Russerne, gjorde et dypt intrykk, og den nye lære bredde sig hurtig i Daghestan, hvor hatet mot de grusomme unnertrykkere allerede brente i sinnene. Bevegelsen nådde også Tsjetsjnia, hvor Russernes grusomheter og ødeleggelser hadde fremkalt en alvorlig reisning i 1824 og 1825. De av Mullah-Muhåmmed inviede og velsignede apostler ble kalt murider, d. e. elever, efter det arabiske ord murid — «en som ønsker», d. e. å finne veien. De forkynte med flammende begeistring læren, og kampropet var: «krig mot de vantro! ødeleggelse av Russerne». Hvad som tiltalte folket var også det, at muridismen prediket fulstendig likhet mellem alle mennesker; efter Koranen kunde ingen være noen ånnen unnergiven. Muridismen prediket desuten forsoning mellem sunitter og sjiiter, som alle var Allah's barn.

Det gjærte på mange steder, bevegelsen var en alvorlig fare for Russerne; og deres anstrengelser for å dempe

den ga bare ny olje til illen. Det het: skam og skjensel over eder så lenge eders templer vanhelliges av de rødhårete Muskovitter. Det var sandelig bedre at I rev eders templer ned for å begrave Guds-bespotterne unner ruinene! Hver sten, med hvilken i knuser en vantros hode blir et minnesmerke til Allah's berømmelse! Og

Mullah-Muhåmmed talte til folkets ledere: «Død eller seir! På den ene side vinker Paradiset, på den ånnen friheten. Hvorfor venter vi da? Kjemp og du er fri — dø og du er salig! Hat og ødeleggelse! La eders slagne fienders lik bli de trin, ad hvilke I stiger op til Paradisets gleder; ti således taler profeten: Den som dreper en vantro, hans navn skal være priset; men den som faller i kampen for troen, hans herlighet skal være stor!»

Men enda manglet det en anfører som kunde samle og føre folket i kampen. Da la Mullah-Muhåmmed hen-nene velsignende på den unge Kasi-Mullah fra Ghimri i Avaria, og inviet ham til å «samle folket og i Allah's navn begynne den hellige krig! Paradiset venter dem som faller eller dreper en Russer; men ve dem som venner ryggen mot Gjåvurene!»1

Dette var i 1826, og straks tok den brennende Kasi-Mullah, støttet av den unge Mullah-Sjamyl også fra Ghimri, fatt på sin opgave. Han drog fra sted til sted for å befeste muridismen blant Lesghierne og Tsjetsjenene, og for å samle folket til kamp. Mens Russerne var optatt ved krig med Perserne og Tyrkerne, kunde han virke noenlunde uhindret; og han ble kåret til imåm, d. e. folkets styrer i alle geistlige og verdslige saker. Meste delen av Daghestan ble efterhånnen vunnet; men khanen av Avaria, i byen Khunsakh, hadde ikke sluttet sig til ham. De stridbare inbyggerne i denne by hadde ingen lyst til å unnerkaste sig muridismens strenge lover. Med en hær på omkring 6000 mann drog Kasi-Mullah fra Ghimri mot Khunsakh i februar 1830. Khanen var mindreårig, og regjeringen ble ført av hans mor Pakhu-Bikhé. Byen,

1 Gjåvur, av Byron skrevet Giaur, er den vantro fremmede.

på mer enn 70^ hus, lå utilgjengelig til på kanten av et høit stup, og var godt befestet med brystvern og tårn; hun mente derfor å kunne holle den. Delt i to avdelinger unner anførsel, den ene av Kasi-Mullah selv, den ånnen av Sjamyl, stormet muridene frem med kampropet: « Allah-Akbar, lia-il-allahu!» («Gud er stor, der er ingen Gud uten Gud!»). Ved synet av disse huiende seiersikre skarer ble forsvarerne, som aldrig hadde set eller hørt noe slikt før, lammet av frykt, og begynte å svikte. Da sto Pakhu-Bikhé's mektige skikkelse foran dem med draget sverd og flammende øine. «Avarer,» ropte hun, «dere er ikke verdige til å bære våben. Hvis dere er redde, gi dem til oss kvinner og ta tilflukt bak våre skjørter!» Egget av denne hån, tok forsvarerne sig sammen just som fienden kom klyvende over brystvernene, og de drev dem tilbake med svære tap. De Avarer som hadde sluttet sig til muridene, trakk sig nu tilbake, og disse ble slått på flukt, og efterlot 200 døde, mange sårede og 60 fanger. Sjamyl var en stunn i stor fare for å bli drept av sine ophissede ledsagere, men ble frelst av en dervisj. Dette var den første av hans mange farefulle redninger, som ga de overtroiske fjell-boer den overbevisning at han var Allah's utkårne for å utføre hans verk på jorden. Den senere så bekjente Hadji Muråd, som skulde bli en så farlig motstander for Russerne, samlet £op de bannere og merker som muridene hadde efterlatt på slagmarken, og sente dem til Tiflis som bevis på Avarenes troskap mot Rusland. Kasi-Mullah trakk sig med sine folk i forvirring tilbake til Ghimri og forkynte at dette sørgelige nederlag var Allah's straff over folket for deres mangel på tro og deres urene seder. Det var allikevel ikke til å ungå at hans anseelse ble sterkt svekket; men snart ble den igjen styrket ved hans hell i kampen mot Russerne.

Efter å ha sluttet krigen mot Perser og Tyrker, vente disse sig igjen med kraft mot stammene i Kaukasus, og forsøkte i 1830 å trenge med sine tropper in i Daghestan

og Tsjetsjnia; men den modige og djerve Kasi-Mullah var dem en farlig motstander. Om han enn stundom ble slått av dem og deres kanoner — som han ikke hadde — eller han trakk sig tilbake og lokket dem lengere in i fjellene eller in i Tsjetsjnia's tette skoger, fait han snart uventet over dem på andre kanter og tilføiet dem det ene blodige nederlag efter det annet. I mai 1831 ødela han Paraul, hvor den kumykkiske sjamkhal ophollt sig, og intok dennes hovedstad, Tarku, nær den nuværende by Makhatsh Kalå, like unner de russiske kanoner på festningen Burnaja, som behersket byen. Han beleiret så selve festningen, og var nær på å ta den, da den fikk unset-ning; og han trakk sig tilbake igjen. Men snart efter, i juni, rykket han igjen frem og beleiret den sterke festning Vnezåpnaja nord på slette-Iannet. Da en russisk hær ilte til, trakk han sig igjen in i skogene, og da Russerne fulgte efter, tilføiet han dem et blodig nederlag; og selve den russiske general Emanuel ble såret.

I august samme år beleiret han endog festnings-byen Derbent ved det Kaspiske Hav i en uke, intil den fikk unsetning; men i november gjorde han plutselig et dristig angrep på byen og festningen Kizliar, helt nord på sletten ved nedre Terek, nær dens delta. Byen ble plyndret og Kasi-Mullah vente tilbake til Daghestan med 200 fanger, mest kvinner, og stort bytte.

Men snart skulde hans stjerne begynne å synke. Allerede den 1. desember 1831 angrep og stormet Russerne hans befestede tilholssted Sjumkeskent (Agatsj-Kalå) i de skogkledde fjell i det nordøstlige Daghestan. Kasi-Mullah flyktet, men Russerne led svære tap.

Som karakteristisk for fjell-boenes måte å kjempe på kan omtales et lite eventyr fra denne tid ved fjellet Gai. Galgaierne, en liten tsjetsjensk stamme i fjellene nær den georgiske militær-vei gjorde denne usikker, og de måtte strafles. En russisk hær med fotfolk og kavaleri og berg-kanoner gjorde infall i deres fjelldaler uten å møte sterk motstann. En dag rykket78

Russerne frem langs en smal sti i en bratt fjells-krå-ning. Med ett fant de veien foran sig sperret av et fast sten-tårn på en utilgjengelig bergknaus. Derfra skjøt fienden med stor sikkerhet, og Russernes små kanoner med tre-puns granater hadde liten virkning, og kunde ikke sprenge døren av tykke eke-planker, som var tre mans-høider over jorden uten trapp eller stige. Det ble funnet en fotsti som førte over berget og forbi tårnet; den vei kunde ikke hester og tross komme frem; men to kompanier slapp over og tårnet ble omringet. Forsvarerne ble opfordret til å overgi sig, men nektet. Da kanonene ikke nyttet, måtte det legges en mine unner tårnet. Efter tre dagers beleiring og arbeid var minen ferdig, og tårnet kunde sprenges i luften; men først sente den menneske-kjærlige russiske general v. Rosen enda en gang bud til forsvarerne for å få dem til å overgi sig. De svarte nu at de vilde komme, men måtte ha to timer til å ta bort stenene som var stablet op bak den sterke eke-døren. Da tiden var gått, sto generalen med hele staben og et kompani jegere unner gevær foran tårnet for å motta fangene. Døren ble åpnet; først ble det langet ut et halvt dusin bøsser, så firte to fillete og skitne karer sig ned med et rep. De la armene over kors, så mørkt på Russerne, og ventet på sin skjebne.

«Hvor blir det av de andre?» spurte generalen utålmodig.

«Vi var bare to,» svarte fangene.

I april 1832 hadde Kasi-Mullah den dristighet å true selve Vladikaukas og beleire festningen Nazrån på sletten ved elven Sundja nordøst for byen. Han håbet derved å få Kabardene til å reise sig. Det så noen dager slemt ut for Russerne; men så trakk han sig igjen tilbake. I august gjorde Russerne infall i Tsjetsjnia og hadde fremgang, det lyktes dem å inta den største og rikeste a-ul der, Ghermentsjuk, hvor inbyggerne forsvarte sig heltemodig, uaktet de fleste manglet skytevåben (jfr. s. 68). Kasi-79 MURIDISMEN OG KAMPEN FOR FRIHET

Mullah trakk sig tilbake til Daghestan, og fulgt av den trofaste Sjamyl forskanste han sig til slutt i sin fødeby Ghimri; men mange av hans tilhengere hadde nu mistet troen og fait fra.

I oktober 1832 rykket Russerne mot Ghimri. Adkomsten var overordentlig vanskelig, med kløfter og avgrunner. Da det ble sagt at veien var ufremkommelig for tropper, spurte den russiske øverstbefalende general Veliaminoff: «Kan en hunn komme frem den vei?» Da det ble svart: «Vel, ja, en hunn kunde vel,» sa han. «Det er nok! Hvor en hunn kommer frem, kan en russisk soldat greie det.» Omkring en seks kilometer ovenfor byen hadde Kaisi-Mullah og Sjamyl bygget en tredobbelt mur over kløften, med brystvern av sten på siden, og her måtte fienden frem. Nær den yttre mur var to små hus av sten. Det kostet Russerne en bitter kamp å ta denne stilling, og det ble kjempet med heltemot på begge sider. Da den første storm mot den ytre mur mislyktes, lot general Veliaminoff bringe en tromme. Han satte sig på den, og begynte i all ro å unnersøke fiendens stilling i sin kikkert. Forsvarerne fikk snart øie på ham og kulene hvinte omkring ham; det falt folk tett ved siden. Fyrsten av% Mingrelia, som førte et regiment, bønfalt generalen om å flytte sig lengere tilbake. Veliaminoff svarte rolig: «Ja, fyrste, det er i sanhet et farlig sted, vil De derfor være så god straks å føre Deres regiment mot brystvernene der på høire side.» Til slutt var forsvarerne fordrevet fra murene og brystvernene; men i de to stenhus forsvarte

omkring seksti murider sig uten å gi tapt. Husene blev beskutt med kanoner, og Russerne stormet. Forsvarerne ba ikke om og mottok ikke grid, de stormet ut en og en og to og to for å slå sig gjennem, og døde kjempende, bare to mann un-kom. En høi, slank skikkelse viste sig på døråpningens høie terskel; men mens soldatene løftet bøssene for å skyte, gjorde han et sprang over hodene deres, og kom ned bak dem; han vente sig og hugg lynsnart ned tre av

dem, men fikk så en bajonett tvers igjennem brystet; han grep om våbnet med den ene hånn, hugg angriperen ned, trakk bajonetten ut av brystet, og slapp unna in i skogen, uaktet han også hadde et ribben og en skulder brukket av stenkast. Ingen kjente ham; men det var Sjamyl!

Blant de mange døde som lå foran de to sten-husene, var det en merkelig skikkelse som i døden hadde tatt en muselmans stilling unner bønn, med den venstre hånn om skjegget og den høire løftet mot himlen. Da de in-fødte kom til, gjenkjente de sin imåm, Kasi-Mullah. Russerne jublet og utstilte liket; men fjell-boene var nedstemte; hans stilling i døden med hånnen pekende opad, viste at han var en hellig mann, og han var død for den store sak.

Den neste dag kunde Russerne dra in i Ghimri uten motstann. De mente nu at muridismen var endelig overvunnet, og at det russiske herredømme i Daghestan var sikret. De regnet ikke med at Sjamyl var sluppet unna, og kanskje enda var i live, og heller ikke med det intrykk som Kasi-Mullah's heltedød gjorde på hans tilhengere.

Efter å ha hollt sig sjult i tre dager lyktes det Sjamyl å nå Untsukul ved Koisu sønnenfor Ghimri. Her lå han i fem og tyve dager mellem liv og død, da den russiske bajonett var gått gjennem hans ene lunge; og enda var hans liv i fare i fiere måneter, før han endelig igjen kom til krefter. At han slapp bort ved Ghimri på en vidunderlig måte, som ingen kjente, ble for hans folk et nytt sikkert tegn på at han var Allah's utkårne.

Mens Sjamyl lå syk inviet Mullah-Muhåmmed Hamzad-Beg til imåm og fører i den hellige krig (ghazavåt). Denne var også fra Avaria, fra Gotsatl nær Khunsakh; han hadde sluttet sig til Kasi-Mullah og til dels kjempet sammen med ham, men hadde ikke hans egenskaper, og hadde sviktet ham ved Ghimri for å redde sit eget skinn. Med Sjamyls hjelp lyktes det ham å styrke muridismen og festne sin makt. Meste delen av Avaria hadde også sluttet sig til ham, men ikke khanen i Khunsakh.a-ul i daghestan (Tsjokh).øverst: sjamyl. nederst: gunib (s. 103).

I august 1834 rykket han derfor mot byen med en stor styrke. Pakhu-Bikhé, som forsto at motstann denne gang var nytteløs, gikk med på å slutte sig til muridis-men, men ikke til ghazavåt, og sente sin yngste sønn Bulatsj Khan, 8 år gammel, som gissel til Hamzad. Men ved gode løfter fikk denne også de to eldre sønner Abu-Nuntsal og Umma (Omar) lokket til sin leir for unnerhandling; og egget av Sjamyl lot denne troløse løfte-bryter dem begge myrde med en del av deres følge. Umma Khan ble først drept; da styrtet den eldste bror> Abu-Nuntsal Khan, sig «som en rasende løve» mot sine fiender, og det er sagt av øienvidner at han drepte tyve av muridene, før han fait for sine mange sår. Hamzad-Beg kunde nu rykke in i Khunsakh, og her lot han hodet hugge av khanenes mor Pakhu-Bikhé, uaktet hun hadde tatt Hamzad til sig i sit hus, da han var ung, og behandlet ham som en sønn. Abu-Nuntsal's enke ble spart fordi hun var fruktsommelig; hun fikk en sønn som senere ble khan i Avaria.

Men Hamzad-Beg's svikfulle udåd svekket hans anseelse, og Avarene, som hadde hengivenhet for sine khaner, fait fra. Hadji Muråd og hans bror Osman, som var khanenes pleiebrødre og nære venner, pliktet å ta blodhevn, og unner en religiøs fest i moskéen i Khunsakh, fredag 19. september 1834, drepte de Hamzad-Beg mitt mellem hans murider. Osman ble drept, men Hadji Muråd slog sig gjennem. Folket reiste sig, muridene flyktet, og Hadji Muråd ble føreren i Avaria.

Sjamyl var ikke i Khunsakh da dette hente. Straks han fikk melling om det, samlet han en styrke og drog til Gotsatl. Der tok han skatte-kammeret, og tvang Hamzad's onkel til å utlevere den unge Bulatsj Khan, som han lot kvele og kaste ut over et berg i den Avariske Koisu. Den gamle Mullah-Muhåmmed var nu død, og efter Hamzad-Beg's død, ble Sjamyl i Asjitta valgt til imåm og fører for muridene. Han var uten sammenligning den

betydeligste av dem alle.

6 — Nansen.VII. SJAMYL

Sjamyl, vel en av århundredets merkeligste skikkelser* ble født 1797 i Ghimri i Avaria, ved den Avariske Koisu nær dens samløp med den Andiske Koisu. Hans navn var Ali; men han ble senere kalt Sjamyl (d. e. Samuel.)1 I fremragende grad var han en født leder av menn, og rikt utrustet av naturen. Av ydre var han nærmest høi, og slank, med en stolt holdning. Øinene var blå eller grå, hår og skjegg brunlig blondt, ansiktet nokså langt og smalt med regelmessige trekk og et alvorlig, tenkende, og rolig uttrykk. I en enkel verdig drakt med belte om livet, og som regel uten sine omgivende muriders strålende farver eller guld og sølv, gjorde hans skikkelse altid sterkt intrykk på hans folk,, og hans fremtreden var behersket verdig. Han var en ypperlig idrets-mann, den første i fektning, løp, hopning og alskens gymnastiske øvelser. Det fortelles om ham at han kunde hoppe over en grøft syv og tyve fot bred (?), og kunde hoppe høiere enn sin egen høide. Han gikk som yngre barbent og med bart bryst i alskens vær, og utmerket sig endog blant Daghestan's fjell folk ved sin dristighet og hårdførhet.

Han var begavet med skarp intelligens, organisasjons-evne, opfinsomhet, snarrådighet, en enestående vilje-

1 Den riktige uttale er Sjamwll med langt i i siste stavelse, og w uttalt omtrent som engelsk w med litt av en u-lyd. Da Sjamyl stemmer med. den almindeligste skrivemåte, er denne form behollt her.SJAMYL

styrke og selvbeherskelse, et urokkelig mot, og han var en ypperlig hærfører. Han hadde en ilnende veltalenhet og begeistring, forbunnet med klok beregning. Han kjente sine folk, og visste altid hvad som skulde sis og gjøres. En merkelig menneske-kjenner, som visste å nytte menneskenes både gode og slette egenskaper; og som de fleste store ledere av menn, var han en ypperlig skuespiller, og ved sin ro, sin fromme profetiske optre-den, sit asketiske liv, sin tilbaketrukkethet så folket sjelden fikk se ham, og sine lange ensomme grublerier med profeten og Allah, omga han sig med en mystisk glorie som Allah's utkårne og Muhåmmeds stedfortreder; og han vant en merkelig makt over sinnene. Dertil kom at han hadde mange kunskaper, hadde nøie gransket Koranen og de hellige bøker, også de kristne evangelier, som han brukte til en revisjon av sin lære; og han visste vel å utnytte disse kunskaper, hans glødende oprop til folkene var ofte rene mesterverk.

Men han kunde også være listig og grusom, og hensynsløst hård mot sine folk, hvis de ikke blint unner-kastet sig hans vilje; og han gjorde sig fryktet ved sine grusomme straffer og dødsdommer. Tyver straffet han ved å la hennene hugge av på dem, og små forseelser ble ofte straffet med døden. Straffene ble altid befalet ham av Allah, hvis profet han var, og i hvis navn han som imåm, den almektige styrer av alle geistlige og verdslige saker, egenrådig skrev sine egne lover, og kunde endre Sjarjats forskrifter som han selv vilde. Hans ord og løfter var derfor ikke altid til å stole på. Mot krigs-fanger viste han ofte grusomhet og lite edelmod.

Altid, selv i de største farer, var han fulstendig rolig, og han avsa de grusomste straffer og dødsdommer med samme ro som han roste og påskjønte fortjenester. Men også denne hårde mann hadde bløtere sider; han var en øm sønn, ektemann, og far, og kunde vise en rørende kjærlighet til barn, og glede ved å være sammen med dem.

Skjønt Russerne igjen mente å ha helt knekket all84

fjell-boenes motstann, skulde denne nye fører holle det mektige Rusland stangen i fem og tyve år. Med sine forholsvis få folk tilføiet han Russerne nederlag efter nederlag; og hver gang de trodde endelig å ha klemt ham inne, slapp han bort mellem hennene på dem på en gådefull måte, og angrep dem snart igjen fra en ånnen kant. Det var som han sto i pakt med overnaturlige makter.

Da han ble fører, så stillingen nærmest håbløs ut. Efter Hamzad-Beg's mord av khanene, og hans død, fait som sagt det meste av Avaria fra, ledet av Hadji Muråd. Mange andre stammer fait også fra; men som ved et under lyktes det Sjamyl igjen å få liv i muridismen og samle folk om sig. Han gikk mot Khunsakh, men ble slått av den djerve Hadji Muråd. Enda en gang forsøkte Sjamyl å ta byen; men måtte snart venne sig mot Russerne, som

rykket in fra andre kanter; og ble til slutt, i oktober 1834, slått av den dyktige og tapre general Klüke v. Klugenau som tok Gotsatl og den viktige a-ul Gherghébil ved sammenløpet av Kara-Koisu og Kasi-kumukh Koisu. Sjamyl måtte foreløbig opgi tanken på å vinne Avarene, de sterkeste av alle fjell-folkene i Daghestan; men han brukte tiden til å festne sin makt og binne sammen muridismens tilhengere i de andre deler av lannet og i Tsjetsjnia til et fastere forbunn mot Russerne. Disse gjorde den skjebnesvangre feil å insette Kassi-Kumukhen Akhmed Khan fra Mekhtuli, som midlertidig khan i Avaria; han var Hadji Muråds døds-fiende; og derved ijernet de denne fra sig.

I mars 1837 lyktes det Sjamyl å fulstendig ødelegge en russisk styrke nær sit hovedsete, a-ulen Asjiltå ved den Andiske Koisu, nær dens sammenløp med den Ava-riske Koisu. En ny russisk hær rykket in i mai unner kommando av general Fésé'; Asjeltå ble tatt og fulstendig ødelagt, 9. juni, og likeså få dager efter den sterke a-ul Akhulgo nær ved.

Men samtidig kjempet Sjamyl mot Russerne ved den sterke a-ul Tilitl i fjellene syd for Khunsakh. Fésé ilte

dit for å støtte sine lansmenn. Ved hjelp av sit artilleri lyktes det Russerne å ta halvparten av a-ulen mens Sjamyl hollt den ånnen del. Men Russerne hadde nu litt svære tap, og deres stilling var vanskelig. Da Sjamyl foreslog våbenstilstann kom det efter noen dagers unner-handling til en overenskomst, og den 7. juli drog Russerne bort og vente tilbake til Khunsakh. Russerne påsto at Sjamyl og hans høvdinger1 hadde unnerkastet sig og svoret troskap; men dette fremgår ikke av to skrivelser fra Sjemyl til general Fésé, som tvertom går ut fra en freds-slutning på gjensidig like betingelser, selv om Sjamyl og hans førere stilte tre gisler. Det fremgår heller ikke av den måte som Russerne trakk sig tilbake på, ad en vei som var diktert av Sjamyl og efterlatende slagmarken til fienden.

Sjamyl forkynte i en proklamasjon en stor seier over Russerne, som var drevet ut av Daghestan, og mange frafalne stammer sluttet sig til ham. Da han kom tilbake til Asjiltå, ble han optent av glødende harme ved synet av sin før så rike og blomstrende a-ul, nu en stor sotet ruin-haug; ikke et av de fem hundre hus sto igjen, moskéen, hvor han var inviet til imåm, jevnet med jorden, de herlige frukt- og vin-haver ødelagt; vinjene rykket op, frukt-trærne hugget ned, maisen trampet unner fot, vanledningene brutt av--. Slik var det Russerne för frem i et lann hvor de trengte sig in som fremmede, og hvor de ingen rett hadde uten makten. Han svor hevn.

Til sit sete valgte han nu a-ulen Akhulgo, som lå litt lengere nede ved den Andiske Koisu's høire bredd på to utilgjengelige berg; og han begynte straks arbeidet for å gjøre denne naturlige festning uintagelig. Da han hadde

1 En samling merkelige menn. En av dem var Kibit Mahomå som hadde opkastet sig til hersker, kadi, i Tilitl ved svikfullt i å myrde de in-fødte beger og deres familjer, 33 i tall. Han var en av Sjamyl's viktigste støtter like til nær krigens slutt i 1859; men sviktet ham da og gikk over til Russerne.

set at flell-folkenes sterke sten-tårn ikke sto sig mot Russernes kanoner, grov denne merkelige hærfører sig med kasematter ned i selve berget.

Imidlertid var det planlagt at tsar Nikholaus i egen person skulde besøke Kaukasus høsten 1837, og for Russerne var det da meget om å gjøre å få Sjamyl til å gå in på forlik og møtes med tsaren i Tiflis. Den dyktige og tapre general Klugenau ble utset til å unnerhandle, og det kom til et dramatisk møte mellem ham og Sjamyl i en vill berg-kløft nær Ghimri, 18. september 1837. Den siste møtte med over 200 bevebnede murider til hest i deres farvestrålende drakter med turbaner, mens Klugenau bare hadde en adjutant, femten Don-kosakker og ti infødte med sig. Han brukte all sin klokeste veltalenhet, men Sjamyl var ubøielig. Da Klugenau så det var håbløst, reiste han sig og rakte Sjamyl hånnen til avskjed; men da styrtet en muride frem, hollt dennes arm og sa at føreren av de troende måtte ikke røre en gjåvur's (vantroendes) hånn. Den iltre general ble rasende, og løftet krykken, han altid måtte gå med, for å slå turbanen av muriden. Da grep heldigvis Sjamyl om krykken, hollt muriden, som

trakk sin kindsjal, tilbake, befalte med tordnende stemme sine menn å holle sig rolig, og bad Klugenau å fortrekke uten opholl. Men denne rasende Østerriker, ful stendig likegyldig for fare, ga sin tunge fritt løp i de volsomste skjelsord over alle fjell-boene, intil hans adjutant fikk trukket ham bort efter kappe-fliken, og fikk ham endelig overtalt til å gå. Han steg då langsomt til hest, og red bort i skritt uten å verdige muridene et blikk. Fremtiden hang den gang, som så ofte, i et hår; var det krykke-slaget ikke blit hindret i siste øieblikk av Sjamyl, var Klugenau og alle hans menn uten tvil blit ødelagt; men Sjamyl og flere av hans nærmeste vilde vel også blit drept i kampen. De følgende års krig vilde blit helt anderledes; men kan henne mange tuseners liv vilde blit spart. Tsar Nikho-SJAMYL

laus foretok sin reise til Transkaukasia kort efter, i september til november, men møtte ikke Sjamyl.

Dennes makt i Daghestan og i Tsjetsjnia vokste stadig i løpet av 1838, og Russerne forsto, at det var nødvendig å foreta alvorlige skritt mot ham. I mai brøt general Grabbé op med en hær fra Vnezåpnajna mot Akhulgo i det håb å inneslutte Sjamyl der og gjøre det endelig av med ham. Sjamyl møtte ham med en stor styrke ved den utilgjengelige a-ul Arguami for å sperre ham fremkomsten. Men 30. mai til 1. juni ble a-ulen tatt med storm, og som vanlig var det en blodig kamp fra gate til gate og fra hus til hus. Hele a-ulen ble plyndret og lagt i ruiner, mens Sjamyl trakk sig tilbake.

Efter flere vanskeligheter sto Grabbé med sin hær foran Akhulgo 12. juni. Her ble nu Sjamyl innesluttet med en befolkning på 4000 menn, kvinner og barn, og av dem var bare en fjerdedel våbendyktige menn. Men festningen var for sterk til straks å kunne tas med storm, den måtte beleires, og bombardementet begynte. Efter vel en måneds beleiring ble det forsøkt storm 16. juli; men med svære tap ble Russerne slått tilbake, og beleiringen ble fortsatt i håb om å utsulte fienden, mens festningen den hele tid ble bombardert uten stans av det russiske artilleri. Tilstannen blev stadig dårligere i festningen, den 27. juli ble det endelig åpnet unnerhand-linger, og batterienes skytning stanste i noen få timer; men det førte ikke til noe, da Grabbés ufravigelige betingelse var at Sjamyl skulde unnerkaste sig det russiske herredømme, og som bevis på sin opriktighet senne sin sønn Jamalu'd-din som gissel. Skytningen fortsatte. Den 12. august sente Sjamyl selv en forhandler; skytningen stanste igjen noen timer; det førte hellerikke nu til noe; det ble forhandlet om igjen, men det ble snart åbenbart at han bare ønsket å vinne tid for å bedre ut sine befestninger. Den 16. august ble det sennt ham et ultimatum, at hvis hans sønn ikke var utlevert før natten, vilde Akhulgo bli stormet neste morgen.88

Da Jamalu'd-din ikke kom, begynte stormen om morgenen 17. august, og nu var den bedre forberedt. Angriperne led vistnok store tap, men gjorde fremgang, og i Sjamyl's rekker falt mange av hans beste menn. Da videre motstann syntes håbløs ga han til slutt efter, heiste det hvite flag, og sente med tungt hjerte sin elskede sønn, tolv år gammel, til den forhatte fiende. I de følgende tre dager ble det unnerhandlet om Akhulgo's overgivelse; men Sjamyl's betingelser kunde ikke godkjennes, og 21. august begynte stormen på ny. Første dag hadde de liten fremgang; men neste morgen ved daggry bar det løs igjen. Det ble en fryktelig kamp, fra hus til hus. Endelig var Akhulgo tatt, men enda måtte kampen fortsettes i en uke i de halvt unnerjordiske stenhus og i hulene, hvor fjell-boene forskanset sig og nektet å overgi sig, og selv kvinner og barn med kindsjaler og stener i hennene kastet sig mot bajonettene, eller styrtet sig i avgrunnen; mødre drepte sine barn for at de ikke skulde falle i de forhatte Russeres henner. Det var en redslenes kamp.

Beleiringen som hadde vart i 70 dager, var slutt; men hvor var Sjamyl, som det jo særlig gjalt? Det ble søkt høit og lavt, i hvert hull; alle lik ble unnersøkt; men han fantes ikke, hverken blant døde eller levende. Festningen hadde vært avsperret på alle kanter; som i Ghimri var han forsvunnet på en uforklarlig måte. Dette øket enn mer troen på hans hellighet, det het sig at Muhåm-med selv hadde kommet ned og frelst ham.

Det kom senere frem at natten til 22. august hadde han med en kone og et barn og noen få trofaste ledsagere søkt tilflukt i en av hulene i bergveggen over Koisu. Neste natt steg de ned til elven, krøp nedefter langs bredden, og

støtte i mørket på en vaktpost; det ble kamp og Sjamyl og hans lille sønn på morens rygg ble såret, men løitnanten for vaktposten ble drept, og de slapp unna, og var dermed gjennem de russiske linjer.

Russerne triumferte over seiren; nu måtte Sjamyl'sSJAMYL

makt være endelig brutt — en fattig, hjemløs, såret flyktning, berøvet alle midler, og uten følge. — Men før et år var gått, sto denne ensomme flyktning igjen i spissen for et folk i våben. Mens Russernes plyndringer og ødeleggelser bare opflammet fjell-folkenes hat, drog Sjamyl til Tsjetsjnia, hvor den russiske general Pullo's uhyggelig grusomme styre opegget Tsjetsjenene som hadde unner-kastet sig Russerne. De flokket sig nu om Sjamyl, og alt i mars 1840 var krigen igjen i full gang. Sjamyl, som hadde vunnet ry som hærfører i Daghestan's skogbare fjelldaler, viste sig snart som mester også i kampene i Tsjetsj-nias tette skoger. Snart utstrakte han sine hærferder også til Daghestan, hvor hans gamle tilhengere strømmet sammen unner hans banner.

I november det år hente noe som skulde få skjebnesvangre følger for Russerne. Hadji Muråd, som den hele tid hadde vært deres forbuns-felle, var blit mistenkeliggjort av sin fiende Akhmet Khan av Mekhtuli, midlertidig hersker i Avaria, for å stå i hemmelig forbinnelse med Sjamyl. Han ble fengslet og ført til det russiske hovedkvarter unner sterk bevoktning. På en smal sti i en bergvegg hvor folkene måtte gå enkeltvis, rykket han plutselig repene, de hollt ham med, til sig, og sprang ut over styrtningen. Alle mente det var den sikre død; men han slapp fra det med et brukket ben, og, om enn slemt forslått, klarte han å krype frem til folk, og ble fra nu av Russernes farlige fiende. Han sluttet sig til Sjamyl, som utnevnte ham til na'ib, og han fikk efterhånnen Avarene med sig.

Sjamyl valgte a-ulen Dargo i Tsjetsjnia (Itsjkeria) til sit hovedsete, og i de følgende år nyttet han tiden til å organisere sit rike. Han indelte det i distrikter styrt av naiber. Hver av disse skulde stille minst 300 beredne krigere. Kjernen til en stående hær ble dannet av slike ryttere valgt fra hvert tiende gårdsbruk, og inkvartert i hver a-ul, som måtte unnerholle deres hester, dyrke deres, lann og høste deres avling. De måtte til enhver tid90

være ferdig til å lystre ordre, og når et tog var slutt, vente de tilbake til sine a-uler, hvor de også var en kontroll over de andre inbyggere. Om nødvendig kunde de økes med en mann fra hvert gårdsbruk. Ellers var hver mann mellem 15 og 50 år pliktig til å gå in i hæren hvis det trengtes. Sjamyl innførte regelmessige skatter, og festnet sit styre på alle måter. I 1840 oprettet han også ordener til belønning av tapperhet. En il-post ble inrettet for å spre efterretninger og befalinger hurtig over lannet. I det hele viste han sig som en ypperlig organisator; men han var uhyggelig streng og ofte grusom, og ble fulgt av sin skarpretter som bar en svær langskaftet øks, ferdig til å hugge av henner og hoder, så snart det var den minste mistanke om upålitelighet. Sjamyl's herredømme var derfor fryktet, men ikke elsket, særlig ikke i Avaria, hvor han desuten hadde vært delaktig i khanenes mord, og det ble aldrig glemt.

I 1841 angrep Russerne igjen, men med lite hell, og Sjamyl gjorde med sine ryttere de dristigste infall i deres område hvor de minst ventet ham, ja han trengte in i Kumykkenes lann helt frem til byen og festningen Kizliar nord ved nedre Terek, og med stort bytte, mange fanger og store flokker av storfe, slog han sig gjennem tilbake mellem to russiske hær-avdelinger.

I slutten av mai 1842, mens Sjamyl var på hærferd mot Kasi-Kumukhene i det sydlige Daghestan, rykket general Grabbé med en hær på 10 000 mann og 24 kanoner in i Tsjetsjnia for å ta Dargo; men ble på veien omsvermet av flokker av infødte som anfalt snart fra en kant snart fra en ånnen. Efter tre ulykkelige dager måtte Grabbé opgi foretagendet, hæren vente tilbake i ytterst dårlig tilstann og med store tap. I slutten av juni forsøkte Grabbé sig med enda et infall, denne gang i det nordlige Daghestan; men han hadde ikke mer heil med sig, igjen måtte han trekke sig tilbake med slemme tap, og ble nødt til å opgi alle videre forsøk.

Sommeren 1843 følte Sjamyl sig sterk nok til et merSJAMYL 91

omfattende felttog mot Russerne i Daghestan. Plutselig 27. august brøt han op med en hær fra sit kvarter i Di-lim i Tsjetsjnia; mindre enn 24 timer senere sto han foran a-ulen Untsukul, i Avaria, 60 km. i syd, og her ble han samme dag møtt av Kibit Mahomå fra Tilitl og Hadji Muråd fra Avaria med store styrker; samlet var nu 10000 mann. Den hurtighet og presisjon hvormed de lange marsjer av de betydelige beredne hær-styrker ble utført like unner den russiske generals øine, og den fullkommenhet hvormed de forskjellige avdelinger og operasjoner arbeidet sammen, viser Sjamyl's overlegne dyktighet som fører.

Untsukul hadde åpent sviktet ham, og hadde dertil mottatt en russisk garnison. Det var av største viktighet å vise at slikt kunde ikke gjøres ustraffet. Noen russiske kompanier, i alt 500 mann med to kanoner, som uforsiktig ilte til unsetning fra Ghimri i nærheten, ble fulstendig ødelagt, bare noen få unslapp. Untsukul ble tatt med storm, og garnisonen i det russiske fort overga sig efter et så tappert forsvar, at Sjamyl, som tegn på sin aktelse, lot kommandanten, løitnant Anösoff, beholle sin sabel.

På fem og tyve dager (27. aug.—21. sept.) efter sin plutselige optreden foran Untsukul, hadde Sjamyl tatt alle Russernes befestede steder i Avaria, untagen hovedstaden Khunsakh. Han vente nu tilbake til Dilim, og efter et mislykket forsøk på å ta fortet Vnezåpnaja nordenfor, lot han sine folk dra hjem hver til sit. Men plutselig i slutten av oktober gikk han igjen til angrep. Russernes viktige befestning Gherghebil, ved sydgrensen av Avaria, ble tatt med storm 8. november; av garnisonen ble bare to officerer og noen få soldater i live (efter Gurko's raport). Den 11. november innesluttet Sjamyl selve den russiske øverstkommanderende, general Gurko, i dennes hovedkvarter i Temir-Khan-Sjura Khunsakh ble forlatt av Russerne, men de ble omringet på veien ved Ziriåni 17. november, og da var alle Rus-92

sere unner våben i det nordlige Daghestan innesluttet i fire befestninger. Gurko ble unsatt av general Freitag, og de andre avdelinger ble også reddet; men før utgangen av november var alle russiske tropper trukket ut av det nordlige Daghestan. Sjamyl var fulstendig herre, og sto sterkere enn noensinde. Russernes tap siden 27. august var 92 officerer, 2528 mann, 12 befestede steder, og 27 kanoner.

En begivenhet fra denne tid gir et merkelig inblikk i Sjamyl's karakter og måte å behandle sine folk på. Unner kampene i Daghestan hadde han ikke kunnet beskytte Tsjetsjnia tilstrekkelig, og Tsjetsjenene i den lavere del av fjellene og på slettene nordenfor hadde lidt verre enn vanlig unner Russernes herjende infall. I sin fortvilelse sente de fire utsenninger til Sjamyl i Dargo for å be om enten tilstrekkelig beskyttelse eller også lov til å slutte fred med Russerne. Da utsenningene av frykt for livet ikke våget å gå til den fanatiske imåm selv, fikk de ad omveie ved store pengegaver hans gamle mor til å tale deres sak for sin sønn, som elsket henne høit, men umulig kunde gi efter. Han var straks klar over at det vilde være skjebnesvangert å drepe utsenningene, eller senne dem tilbake med utstukne øine, eller avhugne henner eller ånnen lemlestning, som vilde vært mest lik ham. Han lot derfor Tsjetsjenenes anmodning kungjøre, og at han vilde trekke sig tilbake til faste og bønn, in til profeten selv vilde la ham vite sin vilje. Han lukket sig da inne i moskéen, mens muridene og Dar-gös inbyggere på hans befaling samlet sig runt den for å forene sine bønner med hans.

Tre dager og netter ble moskéens dør lukket; mengden utenfor var slitt ut av faste og bønn, og var ved den lange venten arbeidet op i en feberaktig religiøs tilstann. Da gikk døren langsomt op, Sjamyl sto på terskelen, blek, med blodunnerløpne øine. Ledsaget av to murider steg han taus op på moskéens flate tak, og på hans bud ble moren ført dit, hyllet i sit hviteSJAMYL

sjal, tsjadra. Ført av to mullaher nærmet hun sig sønnen med langsomme usikre skritt. I noen minutter stirret han på henne uten å tale; så hevet han øinene mot himlen og ropte:

«O, store profet Muhåmmed! Hellige og uforanderlige er dine befalinger! La din retferdige dom bli fullbyrdet som et eksempel for alle sanne troende!»

Så henvente han sig til folket og sa at Tsjetsjenene hadde glemt sin ed, og vilde unnerkaste sig gjåvurene, og

hadde vist den skamløshet å senne menn hit til Dar-go for å be om tillatelse; men da disse ikke våget å tre frem for ham, hadde de henvent sig til hans ulykkelige svake mor for å få henne til å gå i forbønn for dem. Hennes intrengende forestillinger og hans ubegrensede hengivenhet for henne ga ham den dristighet å spørre Guds profet Muhåmmed selv om hans vilje.

«Og se, her i eders nærvær, og støttet av eders bønner, har jeg efter tre dagers bønn og faste opnådd hans nådige svar på mit anmassende spørsmål. Men dette svar har slått mig som et tordenslag. Det er Allah's vilje at den som først forkynte mig Tsjetsjener-folkets skendige hensikter skal straffes med hundre svære piskeslag, og denne første var--min egen mor!»

På imåmens vink rev muridene tsjadraen fra den ulykkelige, gamle kvinne, grep henne om hennene, og begynte å slå henne med en flettet pisk; det gikk en gysen av redsel og beundring gjennem mengden. Ved det femte slag besvimte offeret, og Sjamyl, ute av sig selv av smerte, stanste bødlene, og kastet sig for sin mors føtter. Optrinet var gripende, og med gråt og stønnen bønfalt tilskuerne om nåde for sin velgjørerske. Efter noen få øieblikke reiste Sjamyl sig uten spor av hans tidligere bevegelse. Igjen hevet han øinene mot himlen, og med alvorlig stemme ropte han:

«Der er ingen Gud uten en, og Muhåmmed er hans profet! Å, beboere av Paradiset, I har hørt min inderlige bønn, og har tillatt mig å ta resten av de slag som94

var tildømt min ulykkelige mor. Disse slag tar jeg imot med giede som en uvurderlig gave av eders kjærlige nåde!»

Og med et smil på leben tok han av sig sin røde kjortel, og ga de to murider svære Nogai-pisker, og sa dem, at han med egen hånn vilde drepe den som våget å være lemfeldig med å utføre profetens vilje. Taus og uten det minste tegn på smerte tok han de gjenværende fem og nitti slag. Efter å ha tatt sin kjortel på, steg han ned i den skrekslagne mengde og spurte: «Hvor er de kjeltringer for hvis skyll min mor har måttet lide en så vanærende straff?» De ulykkelige menn ble straks slept frem, og lå for hans føtter; ingen tvilte på deres skjebne. Men til deres og alles overraskning reiste han dem op og sa: «Venn tilbake til eders folk, og som svar på deres uvittige forlangende fortell dem alt I har set og hørt.»

Det sansynlige er vel at i et optrin som dette, er det vçd siden av skuespilleren, også den troende fanatiker som agerer; men det er forståelig at en så mesterlig og dramatisk ordnet forestilling gjorde et dypt intrykk på de overtroiske og lettroende fjell-boer.

På denne tid sat tsar Nikholaus I i dårlig lune i sit palass i St. Petersburg, og var dypt krenket over sakenes gang i Kaukasus, og over at denne frekke banditt Sjamyl fremdeles gikk fri og kunde motsette sig hans, den almektige selvherskers vilje. Han ga derfor 18. desember 1843 sin nye øverstkommanderende på denne front, general Neidhardt, ordre til å trenge in i fjellene og «slå og adspre alle Sjamyl's horder, ødelegge alle hans militære inretninger, ta i besiddelse alle de viktigste punkter og befeste dem som det måtte synes nødvendig å op-retholle». For at dette kunde gjøres, ga han befaling til at hæren skulde økes ganske vesentlig, så den ble mer enn fordoblet. Planen måtte gjennemføres uten vaklen, og være fullført innen utgangen av 1844.

Det ble gjort de volsomste anstrengelser fra RussernesSJAMYL 95

side med de økede troppe-masser; men uaktet deres forskjellige infall til dels kunde være heldige, var de i sin helhet mislykkete, og bragte ingen varige resultater; ved utgangen av året var Sjamyl's stilling og anseelse usvekket.

Den sommer forefalt en av de blod-dåder som vistnok styrket hans myndighet i øieblikket, men i lengden bidrog til å unnergrave den. En av hans trofaste venner var blit drept ved a-ulen Tsonteri nær Dargo på grunn av en blodhevns-feide. Sjamyl sente 200 mann for å ta noen av de viktigste inbyggere til fange, fordi de ikke hadde hindret drapet. Dette var i fulstendig strid med den almindelige lov-opfatning (adai) hvorefter blodhevn jo var

plikt, om den enn efter Sjamyl's lære var imot de hellige forskrifter (sjarjat). Inbyggerne drev derfor muridene tilbake med våben-makt. Sjamyl slog da ned på den ulykkelige a-ul, overtalte inbyggerne til å overgi sig, og hver levende sjel, fra barn til de eldste, ble drept, hundre familjer i alt.

I de følgende år gikk det ikke Russerne bedre til tross for tsarens befalinger og deres økede hær-styrker. Uaktet Sjamyl kunde stille bare en brøkdel så mange folk, og savnet artilleri, når untas de kanoner han hadde erobret, var han dem overlegen ved sin lett bevegelighet med sin beredne hær. Han ungikk kamp hvor fienden kunde utfolle sine store styrker og gjøre virksom bruk av sit artilleri; men han lokket dem gjerne lenger og lenger in i fjellene eller skogene, og på de vanskeligste steder falt han dem plutselig i ryggen eller omsvermet dem, gikk på med volsomhet, tilføiet dem store tap, og avskar eller tok deres tilførsler, så de intet av betydning kunde utrette, og det ente stadig med at de igjen måtte trekke sig tilbake.

Netop slik gikk det med fyrst Vörontsoff's sørgelige felttog i 1845. Med sit store ry fra den napoleonske krig, var han det år blitt utnevnt til visekonge i Kaukasus og øverstbefalende. For å efterkomme tsarens befalin-96

ger, dro han 31. mai 1845 ut fra fortet Vnezåpnaja i Tsjetsjnia med den mest strålende hær som enda var set i Kaukasus, minst 18 000 mann. Hans mål var Sjamyl's hovedstad Dargo. Uten synderlig direkte motstann, men med store tap i det vanskelige lende, nådde han med en halvt utsultet hær i dårlig forfatning, frem dit 6. juli for å finne byen brent og ødelagt av Sjamyl, alle forråd ført bort, og ingen mulighet for å skaffe sig levnetsmidler, mens hans tilførsler ble for en vesentlig del avskåret med svære tap. I de unnerjordiske fengsler i byen hadde Sjamyl hat tre og tredve russiske offiserer og menn; disse hadde Russerne håbet å redde, men Sjamyl hadde latt dem alle myrde.

Vörontsoffs stilling var alvorlig, og han måtte søke hurtigst å nå tilbake i sikkerhet med sin hær, som nu var skrumpet inn til 5000 kampdyktige menn; de måtte transportere 1100 sårede, og de hadde proviant bare for noen få dager. 13. juli begynte den sørgelige marsj tilbake unner stadig kamp og store forhindringer. Tapene var store, på fire dager var de over 1 000 mann og de sårede var øket til mer enn 2000. Fremkomsten var i gjennemsnitt bare 6lA km. om dagen. Vörontsoff inså 16. juli at det var ikke mulig å marsjere lenger. De måtte slå leir og vente på unsetning som han hadde sent flere bud efter; men de visste jo ikke om budene var nådd frem. 17. juli gikk; folkene hadde ikke annet å spise enn litt mais de hadde funnet på markene omkring; leiren var omsvermet av Sjamyl's folk og ble bombardert av hans erobrede kanoner. 18. juli gikk; sulten begynte å gnage, der var ikke mer amunisjon til kanonene, og folkene hadde bare omkring femti skudd hver tilbake. Det så ut til å nærme sig ennen. Da, som solen skulde til å gå ned, hørtes det fjerne drønn av kanoner! det hørtes fler!! Hele leiren var på benene i samme nu, de jublet, selv de sårede og syke glemte all elendighet. Det var general Freitag som kom! Budene hadde nådd ham i Grosny natt til 16. juli, han red 160BYEN TEM IR-KHAN-SJ URA, RUSSERNES HOVEDSTASJON I DAGHESTAN UNDER KRIGEN (s. 100).øverst: ruinene av a-ulen gunib og bjerke-skogen hvor sjamyl

overga sig (s. 104). nederst: borgen og muren i derbent (s. 118).SJAMYL 97

km. på to dager, og samlet sine tropper på veien, og kl. 9 om kveilen 18. juli var hans fortropp fremme.

Efter å ha målt styrke med Freitag trakk Sjamyl sig tilbake, og skjellte på sine na'iber for å ha latt byttet unslippe dem tross alt. Den 20. juli nådde levningene av den stolte hær sikkerhet i a-ulen Gherzel på sletten—, men ikke uten nye tap i baktroppen. Slik ente den bedrøvelige Dargo-ekspedisjon i 1845. Tsar Nikholaus begynte å inse at keiserlige befalinger fra St. Petersburg var ikke nok til å legge banditten Sjamyls hode for hans føtter.

Sjamyl's dristigste dåd i denne tid var hans infall i Kabardå på slettene på begge sider av Terek nord og nordvest for Vladikaukas. De tapre fjell-stammer i det nordvestlige Kaukasus, som også førte en forbitret kamp for sin frihet, var skilt fra Tsjetsjnia ved det fruktbare Kabardå som siden 1822 var i Russernes voll. Kunde det lykkes Sjamyl å få de krigerske og talrike Kabarder til å reise sig og slutte sig til ham, vilde hans hær-styrker bli vesentlig øket, og ubrutt forbinnelse vilde være op-nådd med nordvest-Kaukasus. Russerne vilde da stå overfor

en ubrutt front og en sammenslutning farligere enn noensinde før. Sjamyl gjorde derfor store anstrengelser med løfter og med trusler for å overtale Kabar-derne til å slutte sig til sine trosfeller mot de vantro, og sist i 1845 sente han dem en proklamasjon avfattet i hans begeistrende veltalenhets kraftigste sprog, og som ente slik: «Men hvis I vedblir å tro mer på de rødhårete kristenhunners lokkende løfter enn på mine formaninger, så vil jeg opfylle hvad Kasi-Mullah har lovt eder: som mørke uværs-skyer skal mine hærer da trekke hen over eders a-uler for å fremtvinge med makt det som I nekter å gjøre med det gode. Blod skal betegne min vei, og skrekk og ødeleggelse skal være mit følge; ti hvor ordets makt ikke strekker til, der må gjerningen stå hjelpende ved siden!

Guds tjener imåmen Sjamyl.»

Mitt i april 1846 gjorde Sjamyl plutselig med en stor styrke et infall i Kabardå fra Tsjetsjnia; hans håb var at Kabarderne, som var misnøid med russeveldet, vilde reise sig når han selv kom for å støtte dem. Men den dyktige general Freitag hadde fått mistanke om hans foretagende; han hadde derfor fått samlet en styrke, og fulgte efter Sjamyl i hissig forfølgning for å avskjære ham. Kabarderne våget ikke å reise sig, og Sjamyl, som ikke våget å møte Freitag i åpen kamp på den skogbare slette, måtte, bare med noen få timers forsprang, flykte tilbake til sine fjell. Uaktet hans plan hadde mislykkes, øket like vel dette dristige eventyr hans anseelse blant fjell-stammene, og han hadde ikke lidt tap av betydning; men Freitag hadde reddet Rusland fra en stor fare.

I resten av året ga Sjamyl's folk Russerne liten fred. Uavladelig var det nye angrep og infall, og muridenes dristighet gikk så vitt som til å bombardere selve Grosny (24. juli) og det nye fort Vozdvizhensko sønden-for (17. aug.). Men allikevel fikk Russerne styrket sine linjer ved å bygge to nye viktige forter på denne front. I det sydlige Daghestan ble Sjamyl selv slått ved Kute-sji i oktober, og hele det fruktbare og folkerike Darghi-område måtte igjen unnerkaste sig Russerne.

I juni 1847 beleiret Vörontsoff det av Sjamyl sterkt befestede Gherghébil, han forsøkte å ta det med storm, men ble slått tilbake med svære tap og måtte opgi det. Han trøstet sig med i august å ta den enda sterkere befestede a-ul Salti efter syv ukers beleiring, men Russernes tap var 2000 døde og sårede. Neste sommer i juli (1848) ble også Gherghébil tatt efter 23 dagers beleiring av en hær på 10000 mann. Men de kunde ikke holle byen, og måtte trekke sig tilbake forfulgt av muridene, og intet var opnådd. I september 1848 blev fortet Akhti ved Samur-elven nær Daghestans sydgrense angrepet av Sjamyl med en stor styrke; men det ble heltemodig forsvart av oberst Roth med 500 mann i over en uke. Halve garnisonen var drept eller såret, det viktigste

krutt-magasin sprunget i luften, murene gjennembrutt, vannet brukt op, ingen mat kunde kokes. Sjamyl hadde lovt Roth's unge datter til den naib som først plantet hans banner på muren. Men hun og soldatenes koner var bestemt på å sprenge sig i luften, hellere enn å falle i fiendens henner. Da alt håb var gitt op, kom til slutt en russisk styrke til unsetning.

I de følgende år var det ingen foretagender i felten av større omfang, både Russerne og Sjamyl forholt sig mest defensive, og der var ingen store nederlag eller tap på noen side. Belært av sine dyrekjøpte erfaringer hadde Vörontsoff efterhånnen mer og mer inset at hverken Daghestan eller Tsjetsjnia kunde tas med enkelte felttog, og Sjamyl's makt kunde ikke knekkes med ett slag; det måtte et tålmodig og metodisk arbeide til for å styrke Russernes linjer langs yttergrensene og befeste dem ved en rekke sterke forter forbunnet med veier, og ved å oprette faste kvarterer med tilstrekkelige barakker; og så efterhånnen rykke lengere in med disse befestede linjer. Samtidig ble det forsøkt å hugge ned og fortynne skogene i Tsjetsjnia, som ga fienden så store fordeler, og hugge brede åpne veier in gjennem dem, mens a-ulene der ble ødelagt efter besste evne.

Sjamyl på sin side nyttet tiden til ytterligere å festne sin makt over fjell-stammene, og i 1849 var den på sin høide; men hans herredømme var det rene despoti, og ble mer og mer støttet på skarpretter-øksen. Ingen våget å motsette sig hans vilje, selv ikke hans offeres blods-forvante. Tusener sto ferdig til å ofre livet på hans befaling, og hans høvdinger sto ferdig til å føre dem. Først blant dem var Hadji Muråd. Han gjorde det ene infall dristigere

enn det annet in i hjertet av fiendens område. Det var ikke grenser for hans vågemot, og med sin enestående snarrådighet og hurtighet kom han altid helskinnet fra det. I desember 1846 trengte han med 500 mann om natten in i Djengutai, hovedstaden i Mekhtuli, og bortførte like for nesen av den

sterke russiske garnison enken efter sin gamle fiende Akhmet Khan. I april 1849 overgikk han mest sit eget ry som den dristigste av alle muridenes førere, ved et infall om natten i selve Temir-Khan-Sjura, det militære center og hovedstaden i russisk Daghestan. Han snudde dengang skoene på hesten for å avlede forfølgerne. 1. juli 1851 fallt han med 500 ryttere om natten in i den rike a-ul Bu'inakh nær kysten mellem Derbent og Petrovsk, drepte Sjakh Vali, bror av sjamkhalen i Tarku, på hans egen terskel, og bortførte som fanger hans kone og barn, for hvilke Sjamyl siden fikk en svær sum i løsepenger. Den gang red Hadji Muråd med sine menn 150 km. på mindre enn 30 timer, og unslapp uten tap, uaktet de ble skarpt forfulgt. Hans vågestykker var mangfoldige og han var alle omgivende fienders skrekk.

Men han ble baktalt og mistenkeliggjort for Sjamyl, og denne, som var misundelig på hans ry, og fryktet ham på grunn av mordet på khanene i Khunsakh, bestemte sig til å skille sig av med denne mann hvis popularitet kunde bli farlig, og i et hemmelig møte i Avturi i Tsjetsjnia ble Hadji Muråd dømt til døden. Da han i siste øieblikk ble advart, flyktet han i november 1851 til Russernes fort Vozdvizhensko i håb om med Russernes hjelp å ta hevn over Sjamyl. Russerne jublet over denne erhvervelse, og mente det var begynnelsen til frafall fra Sjamyl. Hadji Muråd fikk lov til, unner stadig opsikt, å opholle sig ved flere russiske militær-stasjoner nær grensen, hvor han kunde få forbinnelse med sine tilhengere i Daghestan. Han håbet på en gunstig leilighet til med Russernes hjelp å kaste sig over Sjamyl med sin vanlige dristighet. Imidlertid hollt denne hans familje i fangenskap og truet med å vanære kvinnene og drepe eller stikke øinene ut på hans elskede sønn Jusuf. De måtte først befries ved utveksling med fanger, før han kunde gjøre noe. Men til slutt, trett av å vente på opfyllelsen av de russiske løfter, og pint av uvirksomheten og bekymringene for sin familje, flyktet han i april 1852 med

sine fem ledsagere for å venne tilbake til sine fjell. Før de slapp gjennem de russiske linjer ble de omringet av talrike forfølgere; en kamp av en mot hundre var håbløs; men de tenkte ikke på å overgi sig, bare forskanset sig, istemte sin dødssang, og skjøt. Så lenge de hadde patroner hollt de sig fienden fra livet. Hadji Muråd ble truffet av en kule, stappet vatt i såret og skjøt videre, ble så truffet dødelig, men skjøt enda. Så krøp han frem, reiste sig, gikk på med kindsjalen til han stupte, truffet av flere kuler.

«Ilsomt kom du, dødsbudets kule, som jeg foraktet, for du var min slave!

Og du, svarte jord, som min strids-hingst trampet og eltet, vil dekke min grav!

Koll er du, o død, dog var jeg din herre og mester!

Min kropp synker hastig til jord, min sjel flyr mer hastig

mot himlen!» 1

To av hans tapre menn falt i kampen, tre ble tatt tilfange og henrettet. Det var 24. april 1852. Russerne hadde mistet en av sine frykteligste motstandere; men hans navn vil leve lenge i de fjell-daler, som han så heltemodig forsvarte.

Det kunde vært å vente at Sjamyl unner Krim-krigen fra 1853 til 1856 vilde nyttet leiligheten til i for bunn med Tyrkerne og vestmaktene å rette knusende slag mot Russernes makt i Kaukasus. Men opirret ved Tyrkernes sjelden tåpelige politikk avbrøt Sjamyl all forbinnelse med dem, og da heller ikke vestmaktene opfattet sine store muligheter på denne front, hollt Sjamyl sig mest i ro unner hele krigen, mens han forsøkte å opretholle herredømmet over sine folk, som var begynt å gå trett, og som var uttømt efter de uavladelige kriger.

I 1854 gjorde han et infall i Georgia og plyndret den fruktbare Alasån-dal, hans tropper ble så slått, mens en flokk trengte frem til slottet Tsinondal, og tok som fanger de to georgiske søstre fyrstinnene Tsjavtsjavadze og

1 Fra en tsjetsjensk døds-sang, jfr. J. F. Baddeley's a. v, ss. 488 f.102

Orbeliâni. Ved utløsningen av disse opnådde Sjamyl senere, foruten en pengesum, endelig å få sin sønn Jamalu'd-din tilbake, som han i 1839 hadde måttet overgi i Akhulgo. Men efter femten års opdragelse — fra tolv års alder — i Rusland, hvor han var blit offiser i armeen, var han helt fremmed for sin far, sit folk, og sin hjemstavn. Det var en stor skuffelse for faren. Sønnen vantrivdes, ble melankoliker, og døde efter tre år.

Efter at Pariser-freden var sluttet 30. mars 1856, kunde Rusland igjen for alvor ta fatt på å unnertvinge Kaukasus, og nu med større og større kraft. Fyrst Barjatinski ble øverstkommanderende og visekonge i Kaukasus (22. juli 1856). For Sjamyl's folk hadde ikke hvilen vært lang nokk til å lege krigens dype sår, det var ikke en familje som ikke hadde mistet menn. De var krigstrette; og unner uvirksomheten var det ingen lysende våbendåd, ingen store nederlag for fienden, som kunde holle liv i begeistringen. Til det kom at folkene knurret mer og mer mot Sjamyl's tyranniske styre og hans grusomhet, som var særlig følelig i fredstid. Mange vilde derfor gjerne slutte sig til Russerne, hvis de bare trodde de kunde beskytte dem mot den mektige og fryktede imåm; og merkelig nok hadde Krim-krigen i sterk grad øket fjellfolkenes respekt for Ruslands makt. Et rike som hadde kunnet utholle kampen mot det mektige Tyrkiet og de enda mektigere vestmakter uten å bli ødelagt, var det håbløst for dem å kjempe mot, og det kunde nok beskytte dem. Mange fallt derfor efterhånnen fra Sjamyl og sluttet sig til Russerne. Hans forsøk på å opnå samvirke med stammene i nordvest-Kaukasus mislyktes.

Mens Russerne stadig kunde senne nye eller økede styrker mot ham, hadde han sin ene samme hær og sine murider, som stadig ble mer uttynnet ved tap og ved frafall. Til det kom at Russernes nye skytev åben og rifler var flell-folkenes helt overlegne. Russernes linjer blev rykket lengere og lengere in runt Sjamyl, som efter Dargo's ødeleggelse i 1845 hadde valgt Vedén i TsjetsjniaSJAMYL

til sit hovedsete. Den 1. april 1859 blev denne sterke festning tatt med storm av den «tre-øiede» general Jev-dokimoff, efter to måneters beleiring, og med merkelig små tap for Russerne. Sjamyl trakk sig nu in i Daghestan, og med sit urokkelige heltemot forsøkte han å forsvare sig i faste stillinger der. Men flere og flere av fjell-stammene fait nu fra ham, hans mest trofaste høvdinger sviktet, selv Kibit Mahomå, den fanatiske kadi av Tilitl, gikk over til Russerne og sto mot ham. Forrådt og forlatt søkte han nu med koner og barn og et lite følge sin siste tilflukt på fjellet Gunib ved Kara Koisu's venstre bredd, hvor inbyggerne enda var ham tro. Det var først i august. Få dager senere, 9. august, nådde den russiske hær frem, og beleiringen begynte.

Dette fl ell ligner en veldig, avskåret, trekantet pyramide, hvis sider reiser sig stupbratte over ^ell-lendet omkring. Selve flaten på toppen kan være en ti kvadratkilometer stor, med beiter, aker-lann, noe bjerke-skog, og gjennemskåret av bekker. Inne på flaten ligger a-ulen Gunib, og der var flere gårder og møller og hvad som trengtes til livs-opholl. Med mennene i a-ulen og sit lille følge, hadde han tilsammen omkr. 400 mann.

Denne naturlige festning søkte Sjamyl med alle midler å gjøre utilgjengelig, og forsvart av en tilstrekkelig styrke vilde fjellet ikke vært til å inta; men hans fire hundre mann, bare med fire kanoner, strakk selvsagt ikke til for å forsvare et så vitt område mot den store overmakt, som snart omsluttet fjellet på alle kanter. Fyrst Barjatinski kom selv tilstede. Det kom til unnerhandlin-ger, og Sjamyl blev opfordret til å overgi sig på heder-lige betingelser; men han nektet, han kunde ikke gi op den sak som han hadde kjempet for hele sit liv.

Efter to ukers beleiring og forskjellige skinn-angrep på den østlige, lettest tilgjengelige side, gikk Russerne til storm natten mellem 24. og 25. august (5—6 september). I dagbrekningen klatret flere bataljoner ved hjelp av stiger og taug op fra sydsiden og fra nordsiden, hvor104

fjell-boene anså berget for ubestigelig. Det lyktes ikke helt å overrumple forsvarerne, de kastet sig mot Russerne; men samtidig viste russiske bataljoner sig på den sydøstlige side. Efter en volsom motstann, hvor forsvarerne led

store tap, flyktet de in i a-ulen, hvor Sjamyl innesluttet sig med sin familje. Omkring hundre murider som så unnergangen, styrtet sig mot angriperne med sabler og kindsjaler, men ble drept til siste mann.

Fyrst Barjatinski vilde om mulig ta Sjamyl levende; Russerne stanste derfor op foran a-ulen, som snart var omringet av fjorten bataljoner. En parlamentær, en arme-nisk oberst, ble sennt til Sjamyl. Den gamle fanatiker vaklet; hadde han vært alene, hadde han vel kjempet til han stupte; men kunde han ofre sine koner og barn? Det var å ramme ham på hans ømmeste punkt. Han steg tilhest og red ut av a-ulen, men ikke var han kommet langt, før de russiske soldater, som så deres tredve års fiende i sin makt, ropte et skingrende hurra. Sjamyl bleknet, stanste hesten, og vente mot a-ulen. Da sprang den rådsnilde Armenier efter ham og ropte at hurraene var jo tegn på høiaktelse. Fulgt av omkring femti murider, den siste levning av hans engang så mektige hær, red han da til den lille bjerke-skog i nærheten, hvor fyrst Barjatinski omgitt av sin stab mottok ham, og han overga sig med sine murider.

Slik ente Sjamyl's lange kamp mot de vantroende fremmedes intrengen i hans fjell-verden, og mot deres unner-tvingning av fjell-folkene. Da han som fange reiste gjennem Rusland til Petersburg, gjorde byenes størrelse — så umådelig sammenlignet med hans små a-uler — de mange mennesker, lannets uhyre vidder, et volsomt intrykk på ham; og han ble forferdet over at det var mot dette mektige rike han med sin lille styrke hadde kjempet i over tredve år. Han ble på reisen feiret av Russerne som den store helt, og tsar Alexander II mottok ham nær Kharkov, omfavnet og kysset ham som venn. Sjamyl, som hadde fryktet gjengjell for den gru-SJAMYL

somhet han ofte hadde vist mot russiske fanger, ble dypt rørt og overveldet av taknemlighet for denne edelmo-dighet. Om kveilen ble det gitt stort ball for ham; men da han og hans murider så damenes toiletter og deres utstilling, ble de forferdet, vente sig om, og begynte å holle bønn. At herrer og damer kunde i alles påsyn omslynge hverandre og danse sammen, var også uforståelig.

Han fikk anvist den lille byen Kaluga, sydvest for Moskva, til opholssted. Der ble det bygget et godt rummelig hus for ham og hans familje, med tre koner og sønner og døtre, og tsaren ga ham 10000 sølvrubler (vel 28 000 kr.) i årlig pension. Sjamyl var dypt taknemlig for den gjestfrihet, som han ble møtt med. I 1870 fikk han tillatelse til å reise på pilgrims-ferd til Mekka; derfra reiste han til Medina, og der døde han i 1871, 74 år gammel.

Da Sjamyl var tatt til fange, var det ingen mer som kunde samle Lesghierne og Tsjetsjenene til kamp mot Russerne, og hele Daghestan og Tsjetsjnia unnerkastet sig. Dermed ble Russernes stridskrefter fri på denne front, og kunde nu koncentreres mot den nordvestlige del av Kaukasus, hvor Abkhasene og de tsjerkessiske stammer (Adighene) fremdeles forsvarte sig med heltemot.

Sjamyl hadde gjort flere forsøk på å få disse stammer til å slutte sig til ham og hans sak. Han hadde den vanskelighet at hans område, Daghestan og Tsjetsjnia, var skilt fra disse nordvestlige stammer ved de kristne Osser, Khevsurer, Psjaver og andre georgiske fjell-stam-mer, som hadde sluttet sig til Russerne eller ialfall ikke sto fiendtlig mot dem. Dertil kom at også Abkhasene for en vesentlig del var kristne. Allerede i 1842 hadde han sennt en na'ib Hadji Mehmet til dem, og denne hadde adskillig fremgang, men døde i 1844, muligens forgiftet^ Sjamyl sente samme år en ny na'ib Hadji Soliman, som var dristigere og mere pågående, og vant mange tilhengere for Islam og Sjamyl's lære og prediket den hellige106

krig. Så kom det i 1846 en ung mann, Muhåmmed Emin, fra Sjamyl, som hadde vært hans første skriver og sekretær, og han skulde få megen inflytelse. Straks efter forsvant Hadji Soliman på en mystisk måte, ble vel helst myrdet, og den unge Muhåmmed Emin visste snart ved en klok og måteholllen optreden, å festne og utstrekke sin makt over store deler av lannet, ikke minst ved det, at han overalt støttet folket mot adelen og fyrstene; han avskaffet de frie borgeres mange tyngende tjeneste-plik-ter, og befriet et stort antall slavefamiljer og livegne. Efterhånnen la han unner sig meste delen av lannet, og fikk mange av inbyggerne til å gå over til Islam. Han

indelte lannet i distrikter og på en mesterlig måte organiserte han det for første gang til felles optreden og kamp. Han var Sjamyl's verdige elev og Russerne en farlig motstander; men noe effektivt samarbeide med Sjamyl kunde det aldrig bli til på grunn av avstannen mellem dem. Til det kom også, at på den ene side de aristokratiske Tsjerkesser, med deres adel og fyrster, ikke likte Sjamyl's og hans fjell-stammers demokrati, og fryktet Sjamyl som med grusomhet lot drepe og utrydde fyrstene i Daghestan. På den ånnen side hadde den kristne del av befolkningen ulyst mot å slutte sig til denne fanatiske muselman og til hans hellige krig mot de kristne.

Så kom Krim-krigen i 1853, og nu skulde en ventet at Abkhasenes ogTsjerkessenes tid var kommet til, unner-støttet av Tyrkerne og de forbunnene vestmakter, fullstendig å ødelegge Russerne i deres del av Kaukasus; men ved Tyrkernes merkelig ukloke politikk ble det omvent. Tyrkerne erklærte Abkhasia og Tsjerkessia for å være tyrkiske provinser, og opirret derved fjell-folkene mot sig, som var og vilde være uavhengig. Dertil kom at sultanen og Porten hadde mistillit til Muhåmmed Emin og til Sjamyl, som de mente selv vilde ha herredømmet i Kaukasus og ikke vilde unnerkaste sig tyrke-veldet. Istedenfor å nytte Muhåmmed Emin som en mektig buns-

forvant, og reise hele lannet til kamp, opnådde de bare ved sine mange intriger mot ham å svekke hans makt, og splitte det av ham organiserte lann, og det førte til at fjell-boene hollt sig rolig unner krigen, og derved mot sin vilje hjalp Russerne.

Da så freden var sluttet, kunde Russerne med full kraft igjen i 1856 angripe folkene i Kaukasus. Efter at Sjamyl var overvunnet kunde, som sagt, de russiske styrker samles mot Tsjerkessene og Abkhasene. Disse folks store svakhet var at deres forskjellige stammer aldrig følte sig nasjonalt bunnet sammen til noen helhet, og de kunde aldrig forene sig til noe varig for-bunn mot den felles fiende. Dertil kom at Russernes forbedrede skytevåben ga disse en stor fordel. Allikevel forsvarte de heltemodige flell-folk sig enda i fem år, intil de til slutt måtte unnerkaste sig i 1864, efter en kamp for friheten som hadde vart med avbrytelser bortimot et århundre. Men så stor var Tsjerkessenes frihets-trang at nær på fire hundre tusen av dem sammen med noen Abkhaser og Tsjetsjener forlot sine elskede fjelldaler og utvandret til Tyrkiet, hellere enn å bøie nakken unner russisk åk. Mange av dem fikk en sørgelig skjebne. Det var i tyrkisk Lille-Asia sørget så dårlig for deres mottagelse, at mange bukket unner i elendighet, noen slog sig ned, mens andre ble fryktede røverbander i fl ellene der.

♦ * *

Allerede før revolusjonene i 1917 var det en socialistisk bevegelse blant folkene i Daghestan, og da februar-revolusjonen 1917 kom, var de straks med. Kerenski sente nye representanter dit, men det begynte nu en kommunistisk bevegelse mot Kerenski, ledet av Makh-atsj Dakhadajeff. På den ånnen side var det en sterk antirevolusjonær muhammedansk bevegelse unner imåm Gotsjinski, den betydeligste blant geistligheten, som hadde stor inflytelse i de avariske og andiske områder. Han

arbeidet først med Kerenski, men avbrøt snart all for-binnelse med ham og optråtte mot Rusland. I september 1917 kjempet han og hans tilhengere mot Russerne, og hans troppe-fører Uzun Hadji vant snart de avariske, andiske, og tsjetsjenske områder.

Unner den bolsjevikiske oktober-revolusjon var Dag-hestan skilt fra det bolsjevikiske Rusland ved Don- og Kuban-områdene som var antirevolusjonære, og Got-sjinski var da den sterkeste i Daghestan. Han erklærte ghazavat (den hellige krig) mot Armenia, og sente også sin hær mot Baku. Men på den tid var makten der kommet i bolsjevikkenes henner, og de drev Gotsjinski's hær tilbake. Sovjet-regjeringens røde hær tok også Petrovsk og Sjura. I august 1918 ble Petrovsk tatt av eventyreren Bitsjerakhoff, som ble unnerstøttet av Britene. Sovjet-regjeringens stilling i Sjura ble da vanskelig, truet som den ble av ham fra sjøsiden, av Gotsjinski's tsjetsjenske bander på den ånnen side, og fra Azerbaid-sjan av den tyrkiske hær, som tok Baku i september.

I november 1918 slog den tyrkiske hær Bitsjerakhoff og tok Petrovsk og Sjura. Det ble da oprettet en ny såkalt

demokratisk (mensjevikkisk) regjering i Daghestan, som også Gotsjinski sluttet sig til og ble medlem av-Da våbenstilstannen ble sluttet i desember 1918 drog Tyrkerne bort, og den britiske arme kom fra Persien til Daghestan og støttet Denikin som sente en del av sin hær dit. Uzun Hadji kjempet mot ham; men Gotsjinski nektet å optre mot de hvite Russere.

I juni 1919 var Denikin meget sterk i Daghestan, og Gotsjinski arbeidet offisielt med ham; mens Uzun Hadji, som var blit emir i Nord-Kaukasia unner den tyrkiske sultans protektorat, fjernet sig fra Gotsjinski og fortsatte kampen mot Denikin. Så kom Tyrkerne unner Nuri Pasja til Azerbaidsjan og derefter til Daghestan; de kjempet både mot Denikin og mot den røde hær. Denne ble stadig sterkere, og da den våren 1920 hadde fremgang fra nord, forsøkte Nuri Pasja å forene sig medSJAMYL

109

Denikin; men det lyktes ikke, og han drog bort. Imidlertid døde Uzun Hadji, og hans monarki var slutt. Den hvite hær forlot også Petrovsk og dro til Baku, og den røde hær tok hele Daghestan. Den Autonome Soviet-Socialist Republikk (A. S. S. R.) Daghestan ble så oprettet med indre selvstyre.

Tsjetsjnia er blit et Autonomt Distrikt, og likeså Kabardå og Adighenes og Tsjerkessenes områder. De har til en viss grad indre selvstyre, Abkhasia er blit en Soviet-Socialist Republikk (S. S. R.) forent med Georgia.

VIII. UTFLUKTER I DAGHESTAN

Så var vi ferdige med museet, og efter denne flukt in i disse fjell-dalers svunnene eventyr, kom vi brått tilbake til den praktiske nutid, da vi fra museets kjølighet tråtte ut i den stekende solen for å kjøre til bomuls-fabrikken. Det er en av de viktigste industriforetagender de hadde her. Den syntes å gå utmerket med dyktige arbeidere; det ble vevet 20,000 arsjin (= 14,224 m.) bomuls-tøi om dagen, og det arbeides for en del med bomull dyrket i Daghestan. Da fabrikken ble oprettet i 1921, uten tilskudd fra Moskva, hadde den 700 arbeidere. I 1924 var arbeidernes antall 560. Av andre industrielle anlegg i denne by kan særlig nevnes en fabrikk for nedlegning av den ypperlige Daghestan-frukt. Vi fikk mange prøver av dens produkter, som utføres; de var sjelden gode og kan sikkerlig få et stort marked Derefter kjørte vi op til det store vann-basseng, med den nye kanal; den fører vann fra elven som kommer ned fra fjellene et stykke vest for byen. Fra dette bassenget får byen nu sit drikkevann som blir renset gjennem et stort filter. Men kanalen fører så meget at en stor del også kan bli nyttet til vanning.

Makhatsj Kalå, ligger på en slette, som brer sig en fire til ti kilometer fra strannen in til foten av de bratt opstigende fjell-skråningene. Mot nord vider den sig bredt ut i Tereks låve, vaslente slette-lann. Mot sydUTFLUKTER I DAGHESTAN 111

strekker den sig med vekslende bredde mellem kysten og øst-skråningen av Kaukasus til sit smaleste ved byen Derbent, som gjennem århundrene dannet porten fra syd til denne nordlige verden. Lengere syd blir den igjen noe videre henimot Baku med de eventyrlige oljefelter.

Som jeg efter lunch sto ute på gangen over trappen i president-huset, kom det et barn stabbende langs gangen. Jeg ble som fjetret, — en guds engel skåret like ut av et billede av Correggio — jeg ante jo ikke at vi hadde slike himmelske vesener i huset. Det var Korkmasov's sønn, han bodde der ved siden av i samme etasjen, og nu kom gutten for å lete efter faren. Og så den strålende gleden da denne kom, og gutten sprang i armene hans — det var ikke til å stå for.

Om eftermiddagen gikk jeg en tur langs strannen, hvor det krydde av nakne gutter og menn som badet. De hollt sig alle inne i det grunne vannet, hvor de vasset omkring, dyppet sig, og svømte også. litt; men det var ingen som svømte ut over dypet. Alle syntes de å leve herrens glade dager. Bare her og der sås noen få grupper av badende småpiker og unge kvinner; men de hollt sig fjernt fra de andre, og i det hele var det få kvinner å se.

Da jeg fikk høre at ute på sletten i vest var det svære greshoppe-svermer som fulstendig ødela åkrene, vilde jeg gjerne se dette, og Qusling og jeg fikk da valget om eftermiddagen mellem enten å kjøre dit ut eller besøke de fortreflige svovel-bad ved Talgi på sletten i syd. Vi valgte greshoppene, og kjørte i bil nordvestover langs

jernbanen, på en temmelig ujevn vei hvor vi ble grundig gjennemristet. Kommissæren for lanbruket fulgte med, en ung opvakt kar, som hadde en påfallende likhet med Karl XII.

Vi kjørte lenge, men ingen greshopper så vi, og markene lå der frodige og grønne, og viste ingen tegn på ødeleggelse. Men så, da vi hadde kjørt en tyve kilo-112

meter, syntes det mot sol-nedgangen der langt forut som det lå en tåke over markene. Den bredde sig efter hvert som vi kom frem, steg høiere og ble tettere. Da vi kom in i den, var det bare veldige svermer av gres-hopper, som nu mot kveilen la sig ned, og fløi ikke så høit i luften som tidligere på dagen. Men for en utrolig mengde av dem! Når en av vårt følge skjøt med rifle bortefter mais-markene, hevet svermene sig som mørke bølgende skyer, og en fikk en levende forståelse av at de kan dekke himmelen i tette masser og formørke solen. Og slik var det utover mais-akrene i alle retninger. Et forferdende, trøstesløst syn! Bladene var spist fulstendig av på alle mais-plantene, de nakne stilkene grinte mot en overalt. Menneskene sto makteslløse overfor en slik lanneplage, de kunde ingenting gjøre mens hele deres avling ble spist op og ødelagt. Det ble sagt at det skulde hjelpe noe å strø svovel utover, og at aeroplaner har vært anvent til det med fordel; men noe som virkelig monner, kan det vel vanskelig bli.

Disse greshoppe-svermene blir ført av vinnen, og de kommer gjerne fra udyrkede marker, hvor de kan legge egg og bli klekket ut i fred. Det eneste virksomme er derfor å angripe dem der, før de blir utviklet, og ødelegge deres egg og larver ved å svi av markene og sprøite petroleum utover. På nordsiden av fjellene i det nordlige Persia, mot det Kaspiske Hav syd for Azerbaidsjan, skal det være meget slikt udyrket lann hvor greshoppe-svermer utvikles. Perserne selv har liten interesse av å ødelegge dem, da vinnen sjelden vil føre dem mot syd over de høie fjell-ryggene. Derimot spres de ofte mot nord over Azerbaidsjan og Daghestan. Ved overenskomst med perserne har den trans-kaukasiske regjering i de siste år ødelagt markene om våren i disse persiske strøkene, og derved er denne lanneplagen i væsentlig monn blit minsket. Men de svermene som vi så her, var sikkerlig ikke kommet denøverst: bøfler i vannet.

„Bøflene lå så dypt i vann-pyttene som de kunde komme." (s. 116). nederst: luftig sovested (s. 117).øverst: lite torv med vann-post i tarki (s. 122). nederst: øverste del av tarki (s. 122).vårt frokost-sted over tarki (s. 123). Fra venstre: forfatteren, Korkmasov, Samursky, Ali Beg, Quisling, „Generalen" (stående).øverst: dans på torvet i tarki (s. 125).

nederst: tarki.

lange veien fra Persia, de stammet nok fra nærmere liggende strøk. Der de nu hollt til, vilde all avling bli ødelagt; heldigvis var området enda ikke meget stort; men spørsmålet var, hvorhen vinnen videre vilde føre dem?

Disse greshoppene er noen store brunaktige dyr, på en fem, seks centimeters lengde. Skade at en ikke kan bruke dem til mat istedenfor kornet som de ødelegger; men så vitt jeg kunde erfare, spises de ikke av befolkningen i disse strøk, derimot blir de ristet og spist i stor utstrekning av Araberne. — Litt trøstefullt var det å se et høilass bli kjørt hjem over denne herjete sletten; høiet var vel berget før greshoppene kom.

Men skumringen falt på, vi måtte tilbake. Det var merkelig å se så skarpt begrenset det strøk var hvor greshoppe-svermene hollt til, et kort stykke derfra sto enda mais-markene grønne og urørte; men mot den mørknende himmel kunde vi her og der se greshopper svirre avsted for den svake vinnen, kanskje som forløpere for hvad som vilde komme; det avhenger av hvad vinn-retning de kommende dager vil bringe.

Våre elskverdige verter vilde gjerne vise oss sit merkelige lans forskjellige sider, og særlig ønsket de at vi skulle få et godt intrykk av dets forskjellige rikdoms-kil-der og fremtids-muligheter. Der var olje-forekomstene på sletten i syd, og fiskeriene, og de store muligheter for utviklingen av jordbruket, svovel- og mineral-forekomster, og meget mere.

Tidlig neste morgen (onsdag 8. juli) drog da begge presidentene, Quisling, og jeg med toget sydover sletten langs kysten. Med samme toget fulgte en skare unge studenter av begge kjønn fra universitetet i Kharkov i Ukraine, de var på studie-reise til Kaukasus. På en stasjon hvor vi hollt en stunn kom de i høitidelig deputasjon, og det ble hollt en tale på tysk, som uttrykte deres taknemlighet for at jeg unner og efter den store hungersnød i 1921—22 hadde hjulpet til å lindre nøden i Ukraine.

Jeg hadde den gang sennt kaptein Quisling som min representant til Kharkov for å organisere og lede vårt arbeid. Senere hadde også den internasjonale organisasjon for studenter-hjelp i samarbeid med mig oprettet spisested i Kharkov hvor de mange nødlidende studenter daglig fikk sine tarvelige mål.

De var tiltalende unge kvinner og menn; de strålte av lyst humør, og sunhet, og kraft; sikkert vilde de få en herlig tur med rikt utbytte. — På en senere stasjon steg vi av, og toget drog videre med sin last av freidig ungdoms-mot på ferden mot syd, og fra kupé-vinduene hilste de farvel med viftende henner.

Vi ble møtt av en stor rytter-eskorte; mennene var kommet fra nær og fjern på sine nokså små, men gode hester. For oss ventet flere kjøretøier og en blil. Sa-mursky, Korkmasov, og jeg kjørte sammen i en trille utover sletten, mens vi ble omsvermet av rytterne foran, på sidene, og bak. Ikke varte det lenge før Samursky også måtte få overlatt en hest og galoperte avsted. Disse små hestenes uthollenhet var merkelig. Quisling, som kjørte i bilen, fortalte at flere av rytterne galoperte foran bilen hele veien, enda den satte god fart på.

Vi kom til noen olje-kilder som Nobél-selskapet tidligere hadde forsøkt å utnytte. Der var flere tårn med bor-hull fra den tiden, og vi så olje og vann sammen strømme ut av dem. Der var utvilsomt en del olje; den trengte også op av jorden på flere steder, så jord-bunnen var helt gjennemtrukket av den ; men for en usakkyn-dig kunde det se ut som at det enda ikke var lykkes å finne de riktige stedene, hvor oljen vilde strømme rikelig. Det trengtes åbenbart en metodisk geologisk unner-søkning av hele feltet, for å få bragt på det rene hvor nedbuktningen av lagene betinget den største samling av oljen, og så gjøre boringer der.

Efter å ha set en del forskjellige kilder og bor-hull, kjørte vi videre ut mot kysten, og kom til en av de store fiske-stasjonene, som det drives fiske fra, særlig til visse

årstider. Det viktigste er sille-fisket. Der var store barakker for fiskerne, store boder med salterum for sillen, administrasjons-bygninger, båter, og mere. Alt var blit ødelagt unner krigen, dels av de russiske, hvite tropper unner Denikin, dels av Engelskmennene, som hadde ført krig mot bolsje vikkene, og dels av Tyrkerne; alle hadde de vært her efter tur. Nu var ødeleggelsen for en del blit utbedret.

Vi så de forskjellige sorter av saltet sill, noen av dem så merkelig store som jeg ikke har set sill før; vi smakte på dem også, ram salte, men de kjentes fete og gode. Dette var åbenbart den store kaspiske sill, svartryggen (Caspialosa kessleri), som lever på de dypere steder i den mittere del av Kaspiske Havet, og tidlig på våren går op i elvene særlig i Volga, for å gyte. Den kan bli optil en halv meter lang og veie op til lVa kg. Der er flere mindre sille-arter som forekommer i enda større masser. De mengder av sill som fiskes hvert år her i det Kaspiske Hav og i Volga er ganske betydelige, og de selges over hele Rusland. Om disse sille-sorter vel ikke i kvalitet kommer op mot vår fetsill, så er de en utmerket folke-næring. — En av not-båtene var netop på vannet, en stor robåt med en imponerende lang styre-åre. Flere slike båter sto på lann, de så ut til å være solide bra farkoster.

Men vi kunde ikke drøie for lenge, turen bar videre over sletten, vi skulde se noen godser som nu blir drevet for regjeringens regning. Solen stekte ubarmhjertig, varmen var trykkende, og så dertil den stadige ristingen over den ujevne veien; det tok på. Sletten vi her kjørte over så ut til å ha en sjelden fruktbar jordbunn, skjønt nu var den halvt en ørken av mangel på vann. Men inimellem var myrlente strekninger, som manglet drenering, og

åbenbart var uhyggelige arnesteder for malaria. Så kom andre strekninger tilgrodd som fulstendig vilniss. Veien var på mange steder vanskelig fremkommelig. For oss som kjørte i trille, gikk det enda; for

bilen var det verre, den sat fast i myrene mange ganger, og måtte lempes ut igjen; intil den sat helt fast, og de som var i den måtte kjøre videre med vogn, mens bilen vente tilbake så snart den var blit arbeidet løs igjen. Bøflene lå så dypt i vann-pyttene som de kunde komme.

Så nådde vi frem til de store godsene, hvor det var utstrakte vin-haver, foruten mais-akrer, og også, så vidt jeg forsto, noen marker med bomull. Jordbunnen så rik ut, og det var på sine steder en yppighet av vekstliv som truet med å gro over all kultur. Verdifulle vinhaver var det særlig på det store godset som hadde tilhørt fyrst Vörontsov-Dasjkov. Vi kom frem til selve bygningene, som var blit ille medfart unner revolusjonen. Selve slottet var helt ødelagt, og de andre bygningene var også for en del i ruiner. Det var jo det almindelige at bønnene fordrev eller drepte godseierne og ødela slottene. Vi så de svære kjellerne, hvor den bekjente slots-vin fra dette gods tidligere ble opbevart; de var delvis ødelagt, men ble nu satt istann, og snart vil det igjen kunne lagres verdifull vin i dem.

Godset gjorde intrykk av å være meget verdifullt med god jord, og for den som maktet å drive det rasjonelt, var her sikkert store muligheter. Men nu var det til dels kommet i forfall, og driften led åbenbart unner mangel på kapital til å bringe den på høiden igjen. Regjeringen er derfor meget villig til å gi godset fra sig som konsesjon. Ved å bringe dreneringen av de nu van-syke områder i orden, og ved å regulere vanningen og få den unner full kontroll, vilde allerede meget være nådd. Nu herjet malariaen her, og det ble sagt at over halvparten av folkene var slemt angrepet av den; det lammer deres arbeids-evne og foretagsomhet. Ved dreneringen vilde dette vesentlig bedres; men desuten måtte det føres en metodisk kamp mot sykdommen. På den vis kunde folkenes sunhet og arbeids-evne i vesentlig grad heves.

Vi så her, som på mange steder på disse slettene,

små åpne sovesteder på høie peler, med skråtak eller mønetak tekket med siv eller halm. Der sov folkene om natten for å ungå myggen, og der var det desuten svalere og luftigere enn i husene, som ble hetet op av solen om dagen. På noen steder så vi også vugger hengt op unner slike høie tak på peler; der lå barnene luftig og godt, berget mot kryp og mygg.

Efter et forfriskende måltid unner noen store skyggefulle trær på tunet, drog vi videre. Som vi kjørte ned den store, nu overgrodde aléen fra godset, fortalte Kork-masov mig om den glans og gjestfrihet som ble utfollet av fyrstene der i fordums tid. En fremmed som kom dit, vilde altid bli gjestfritt mottatt; han kunde bli boende i dager; hester, våben, og hunner sto til hans rådighet for å delta i jakten; og der var god jakt av forskjellig slag, både her på sletten og oppe i fjellene: vil-svin, fasaner, vaktler, hjort, o. m. m.; — et herlig sted for en jeger å komme.

Den ujevne veien førte frem over den bølgende sletten utover mot kysten, og med vårt kjøretøi bar det raskt avsted, mens vi stadig ble grundig ristet. Vårt mål var nu det store nye glass-verk, som er anlagt nær jernbane-linjen, på et sted hvor det strømmer gass op av jorden. Det er et stort anlegg, beregnet på en produksjon som ikke alene skal bli tilstrekkelig for Daghestan's behov, men også for store deler av Rusland. Noe av det dyreste ved et glass-verk er varmen til smeltningen av glasset, og her har de denne gratis ved den naturlige gass, som vesentlig er metan (95 prosent). Den har her strømmet op av jorden siden umindelige tider. Det er en forhøining nær det sted hvor den nu kommer op, og den menes å ha vært ill-tilbedernes gamle alter og helligdom, hvor den evige ill brente, som ble unnerhollt av denne gass.

Men foruten varmen til smeltningen fins det nødvendige råmateriale til fremstilling av glasset også i rikelig mengde på sletten i nærheten, både ren kisel-sann og

skjell-sann. Vi så leiene hvorfra det^le hentet. — Det var Tyskere fra Böhmen som sto for driften, og den syntes dyktig ledet. Foreløbig ble det fremstillet simpelt glass til flasker; men det var meningen snart å gå i gang med fremstilling også av vindus-glass og andre finere glass-varer. Det var åbenbart at dette industriforetagende måtte kunne ha en lovende fremtid.

Planen var at vi herfra skulde ha reist videre sydover til den gamle historiske by Derbent, som i lange tider var grense-by mellem Persia og de krigerske nomader: Sklytter, Massageter, Saker o. a., og senere Kha-sarer-riket i nord, og som bevoktet gjennemgangen. Foruten de vanskelige og trange pass gjennem selve Kaukasus, av hvilke Darjat-passet var det viktigste, gikk den eneste fremkomst mellem slettelannet og steppene nord for Kaukasus og de østlige lann sønnenfor, over denne sletten langs det Kaspiske Hav; og ved Derbent klemmer de bratte fjellskråningene sletten sammen til sit smaleste. Dette sted ble kalt den Kaspiske Port. Denne vei drog folke vandringene fra nord, og her var det bl. a. Skytterne trengte gjennem i det 7. årh. f. Kr. og overvant Mederne (Herodot I, 103—106, IV, I).

Ved Derbent ble det bygget en mur 60 til 70 km. lang, som gikk fra strannen over sletten til foten av fjellene omkring 600 m. over det Kaspiske Hav. Lik alt som er storartet i denne del av Orienten ble muren tillagt Iskander Beg (d. e. Alexander den Store). Efter Araberen Jakut ei Hamåvi (omkr. 1230 e. Kr.) skal Sa-sanide-kongen Kobad ved byen Derbent (på arabisk Bab-el-Abvab = portenes port) ha bygget en mur av teglsten mot Khasarene i nord, og hans sønn Anusjirvan (531—579 e. Kr.) bygget muren av sten. Den står der for en stor del enda. Derbent er det persiske navn og betyr portlås, det tatariske navn Temir-kapu er jern-port.

Om denne by og dens mur er det i tidenes løp stått mange kamper, og mange er de sagn som er knyttet til den. For russerne i deres anstrengelser for å utvide

sin makt mot sydøst var det selvsagt av stor betydning å ha denne port i sin voll. Allerede Peter den Store besatte byen i 1722 unner sit felttog mot Persia. Den måtte senere igjen gis tilbake til Persia; men tre ganger erobret Russerne byen igjen: i 1775, i 1796, og endelig i 1806 og efter den tid har de behollt den. Unner den siste verdenskrigen og borgerkrigen ble den sterkt ødelagt i kampen med Tyrkerne og Britene.

Des verre ble jeg plutselig angrepet av et akutt illebefinnende, som vel skyltes en infeksjon og den sterke heten, og jeg måtte venne tilbake til Makhatsj Kalå med toget samme kvell. Det var hårdt å måtte opgi Derbent og det interessante program som presidentene så gjestfritt hadde ordnet; men deres omsorg for min helbred var i sanhet rørende.

Jeg måtte nu holle mig i ro på streng melke-kur. Men neste formiddag ble det melt at en merkelig mann var kommet for å hilse på mig. Han var magistrat for en a-ul høit oppe i fjellene, hadde vært en tur til regjeringen i Tiflis, så til Baku, og nu var han kommet denne veien, da han hørte vi var her. Jeg kom in i presidentens mottagelses-rum og hilste på ham. Han var en av de kraftigste karer jeg noensinde har set, over 2 meter i høide, med svære skuldre, et veldig bryst, og en kropp i forholl, svære armer og noen henner som skoffer, og med dem ga han et dugelig, trohjertig hånn-slag. Et stort kraftig ansikt, med et barnlig, godslig uttrykk som vanlig hos sterke mennesker, mørke øine og mørkt hår, og noe grove trekk, som minnet mer om den nordiske type enn den armenske med det lange smale ansikt. Han kunde være tatt like ut av de gamle sagn om kjemper og berserker. Han var kledd i kaukasisk drakt, med høie skaftestøvler, belte om livet og som vanlig med svær dolk. Så vitt jeg opfattet var han Lesghier. — Det ble fortalt om ham at han på sin rygg hadde båret all jorden til den haven og de aker-lappene, han nu dyrket i den ørne-reden hvor han hollt til der oppe unnner fjell-

veggene; det så ut til at den ryggen nok kunde bære et godt løft.

Det er ellers lite med jord de har å dyrke disse folkene der oppe i fjellene, og derfor pleide de før i tiden, når det ble for smått med maten, å ta sig en tur ned for å røve sig noe fra slette-boerne. Aker-lappene som de dyrker ligger helst sprett på hyllene i fjell-skråningene; ofte er det så lite jord, at de må bære den op på ryggen: og

lappene er ikke store. Korkmasov fortalte at en dag gikk en bonne op i fjellet for å arbeide på åkeren sin. Det var en varm dag, og da han kom op kastet han fra sig kappen (burka); men da han så sig om efter åkeren, kunde han ikke finne den, den var forsvunnet, og til slutt måtte han ta kappen for å gå ned igjen; men der lå åkeren unner den.

Skjønt svak fremdeles måtte jeg en tur ned til strannen neste morgen (fredag 10. juli), og kunde da ikke motstå fristelsen til en svømmetur, som var forfriskende i heten. Der ute fra sjøen fikk en et sterkt intrykk av hvorledes det låve kystlannet strekker sig fra strannen flatt inover til foten av de bratt opstigende fjellene. Nordover var strannen dannet av sann og grus, men sydover av låve fjell-knauser. Disse flate knausene var av interesse; deres overkant bortefter lå i omtrent samme plan, og de stakk frem gjennem de løse jordlag, som sletten vesentlig er dannet av. Det så ut som knausene har vært høvlet av ved strann-erosion i en tid da sjøen sto så meget høiere, og det er på den vis blit dannet en såkalt «strann-flat». Men også slettens løse lag er i stor utstrekning avsatt unner vann på en tid da det Kaspiske Hav sto høiere og bredde sin flate helt in til fjellene. Det var i geologiske tider da nedbøren i disse strøk var meget større i forholl til fordampningen enn den nu er. Det har bl. a. sikkerlig vært tilfelle unner istidens kollere klimater. I hine regnfullere tider hadde det Kaspiske Hav en mektig utbredning mange ganger det nuværende, bl. a. in over steppene i det sydøstlige Rusland.

Efter frokost kjørte vi med bil sydover sletten til byen Tarki, eller Tarku som er det oprindelige riktige navn. Den ligger oppe i den bratte fjell-skråningen og var, som før nevnt, Kymykkenes viktigste by og setet for deres fyrste eller sjamkhal. — Kommet til foten av fjellet lot vi bilene igjen, og gikk til fots opefter. Vi kom forbi en merkelig utseende mølle, bygget av sten med langt flatt tak og et svært overfals-hjul. Den var åbenbart et stort fremskritt fra den ytterst primitive kvern som fjell-boene almindelig har, og som har et horisontalt kvern-hjul, hvor vannet fra en renne spruter mot skovlene på siden av hjulet og sveiver dette runt horisontalt, og akselen går lodret op til kvern-stenen som likeledes sveiver horisontalt runt. Det er fra tiden før opfinnelsen av å overføre bevegelsen fra en horisontal til en vertikal aksel. Enda er det jo et skritt igjen fra dette svære overfals-hjulet her, og til turbinen; men det kommer også i sin tid.

Veien snodde sig videre opefter mellem løvrike trær og haver, som åbenbart fikk overrisling med vann ovenfra fjellet. Det bar høiere og høiere, og vi kom in i selve byens trange og krokete gater, som steg bratt op. De firkantete sten-husene med flate tak lå over hverandre opefter de bratte skråningene, som vanlig i Daghestans a-uler. Husene så i det hele forholdsvis velstelte ut, og byen hadde det typiske utseende av en velstående a-ul. Her og der var .det noen små haver in imellem husene, hvor det var en hylle stor nok, og vann til vanning. Der var også trær på flere steder runt byen; men ellers er de, som før nevnt, helst nakne og trebare disse fjellene. Vi så et større hus i en forholsvis rummelig have; der hadde khanen eller sjamkhalen bodd før i tiden.

På en høide på vestsiden av byen og forbunnet med den tronte et fort. Festningen Burnaja, som ble bygget av general Veliaminoff i 1821, ligger på det høie berget over byen. Den ble, som før nevnt (s. 77), beleiret og nær på tatt av Kasi-Mullah, efter at han hadde erobret Tarku

i mai 1831. Der ble han også begravet av Russerne det følgende år, efter at de hadde utstillt liket (se s. 80). I et senere år sente Sjamyl 200 ryttere dit om natten som grov op liket og bragte det tilbake til Ghimri.

Kvinnene her i Tarki gikk uten slør; vi møtte flere av dem i gatene, og vi kunde ustraffet se på dem, ja de var endog så «kristelige» at en kunde få fotografere dem. — Solen stekte ubarmhjertig, og det var sandelig en varm opstigning, ikke minst for en patient. Vi kom stadig høiere op gjennem de bratte gatene. På det vesle torvet ble vi mottatt av en klynge menn, blant dem flere av byens øverste som hilste på presidentene og på oss fremmede. Men det bar snart videre opefter stigningen i heten. Så liflig å se et lite vann-basseng på en liten plass i gaten, med sprudlende klart vann ut av to rør, og en eiendommelig bikube-formet opbygning av sten over; men hvad den tjente til kunde jeg umulig opdage. Her møttes de vakre unge piker og hentet vann i sine metall-krukker, og menn tok som fromme muhammedanere sin foreskrevne fot-vask.

Enda høiere skulde vi. Men så endelig var vi da helt oppe unner den lodrette berg-veggen over byen, hvor en

herlig kall og klar kilde kom ut av berget. — Det var vidunderlig å få strekke sig på bakken ved dette plaskende, kjølende vannet unner det skyggende løv-heng, med vid utsikt over byen ved våre føtter, og ut over sletten der dypt unner, helt ut til det blå havet; og så få dukke hodet nedi og suge munnen full av den leskende kjølighet.

Det var rørende å se bønnenes gjestfrihet; fra husene unner oss kom de bærende med sine kostelige Daghe-stan-tepper, og bredde dem ut på bakken for oss til å ligge på, og de kom med puter og dyner for å gjøre oss det makelig. — Da så den bedrøvelige opdagelse ble gjort at ved en forveksling av steds-navnene var vår lunch gått til byen Talgi med mineral-kilder og bad der nede på sletten istedenfor hit op til Tarki, kom bøn-

nene bærende op med samovarer, og brød, og smørr, og egg, og ost, og kirsebær og meget mer. Det ble en lunch som umulig kunde vært bedre.

Jeg fikk ikke det intrykk at denne utsøkte gjestfrihet bare skyltes respekt for de to presidenter. Den var visst disse fjell-boers naturlige skikk, og gjalt også oss som var fremmede. For øvrig glemte vi helt president-ver-digheten, når vi var sammen med våre to venner; den tyngdet sandelig heller ikke dem. De behandlet alle folk som likemenn og slik ble de også behandlet igjen.

En tulling, «generalen» som vi kalte ham, optråtte også for å ønske oss velkommen til sit lann, og for å se efter at alt gikk riktig for sig, og at vi ble vist den honør som han og hans distrikts verdighet krevet. Han trodde han var øverste myndighet på stedet. Han var utstyrt med sabel, og bar den kaukasiske drakt med lysegrå lammeskins lue og lang kjortel, tsjerkeska, behengt utover brystet og på skuldrene med alle slags medaljer og metall-merker, like til to svære bybud-plater av messing merket no. 17; de hadde han fått fra Stam-bul sa han.

Han hadde en slående likhet med en tulling som i mine barne-år vandret om fra gård til gård over øst-lansbygdene i Norge. Vi kalte ham «keiser Dahl»; han var blit gal ved brannen av Grue kirke, da så mange omkom, og han kom ut gjennem et vindu, men fikk ikke reddet sin forlovede som brente inne; han hørte skrikene. Han gikk omkring utstyrt på netop samme vis som denne mann, med sabel og patron-taske i bred rem over brystet, hvor det hang alskens medaljer og stjerner, like til kotiljons ordener av forgylt papir. For en , oplevelse det var for oss barn når han kom vandrende, og steg høitidelig in i kjøkkenet og tok sete altid på samme stolen, og vi stimlet om ham for å se alt det merkelige han hadde på sig, mens han fikk mat og kaffe med stykker av brunt kokt sukker på skålen.

Hvordan denne vår «general» her var blit gal, fikk124

jeg ikke rede på; men ellers er det jo merkelig at galskapen i to så vitt forskjellige folk og himmelstrøk kan ta så like former. Skylles det grunn-likheter i disse folks lynne, eller heller generelle likheter i den menneskelige natur? Vår «general» sa at han var ikke gift nu; vistnok tenkte han på å gifte sig igjen: men det var ikke lett å finne en passende frue, kvinnene var så lite å stole på.

Hvis han hørte at det var noe vi manglet, ga han straks noen av de omkringstående menn befaling til at det måtte hentes. De smilte, og hvis det var noe som virkelig trengtes, ble det sennt bud efter det. Da sto han på vakt og så nedefter veien, og syntes aldrig det kom fort nok. Han klaget svært over at hans folk ikke altid straks adlød hans befalinger, og det var ikke så lett å føre regjeringen unner slike forholl, det var meget som gikk skakt.

Efter at vi hadde ophollt os her en lang stunn, fikk jeg se to damer i europeiske drakter komme gående med følge op veien som førte forbi kilden. Det undret mig at det var turister her, det hadde vi ikke truffet på før; men så viste de sig å være de to presidenters fruer. De ble hilst hjertelig velkommen, og Quisling og jeg ble forestillet for fru Korkmasov, en meget vakker, ung dame, hvis tilværelse vi ikke hadde ant, enda vi bodde ved siden av hverandre i samme etasje i president-huset. Damene slog sig nu ned, og fikk tepper å sitte på, og ble gjenstann for megen opmerksomhet, ikke minst fra «generalens» side.

Det skulde den dag være brude-vielse og bryllup med dans i denne byen; jeg vilde gjerne se dette, og vi drog nedover. Da vi menn sa farvell til damene, spurte «generalen» med europeisk, eller kanskje orientalsk, ridderlighet, om han ikke skulde bli igjen for å beskytte dem.

Desværre var alt brude-vielsen slutt da vi kom ned; men dansen på plassen nær moskéen hollt enda på. Musikken var trekkspill, og stadig danste det en mann og

en kvinne i ringen av tilskuere, som sat og sto omkring. Det var den kaukasiske dans «Lesghinka». Mannen i kaukasisk drakt med saueskins-lue danste runt med rappe rytmiske trin og armene løftet ut til sidene. Så trakk han en kvinne ut av ringen; hun trippet alvorlig med halvt senket hode runt foran, kokett blyg, mens han danste runt efter henne og hun stadig unvek ham; en fremstilling av mannens frieri til kvinnen. Det gikk stilferdig for sig, uten vilhet. Begge hadde de, hver på sin vis, en naturlig gratie i alle bevegelser: han mandig og kraftig, mens han svang sig runt; hun blyg og kvinnelig, og myk i bevegelsene; føttene gikk med letfør rap-het som tromme-stikker i takt med musikken, en så snøtt de rørte ved bakken, mens kroppen førtes helt rolig. Dansen har jo en viss likhet med en norsk springer; den samme kraftige spenstighet hos mannen, og den myke blygheten hos jenten; men rytmen og fot-laget er forskjellig, og så tar aldrig mannen om kvinnen, eller hvirvler henne runt som i springeren; en slik nær-gåenhet i andres påsyn vilde være utenkelig for orientaleren.

Men det lakket mot kvell og solen gikk ned. Mens muezzinen høit der oppe fra minareten ropte ut sin klagende kallen til bønn, steg vi ned gjennem de trange gatene og ned den bratte veien til foten av fjeldskråningen, hvor bilene ventet. Det suste avsted over sletten, og snart var vi igjen tilbake i president-huset fra dette flyktige glimt in i fjellenes liv.

Før vi gikk til sengs sat vi som vanlig på balkongen på forsiden av huset og drakk et glass te. En stille natt, luften kjentes nesten sval efter den glødende dag. På andre siden gaten bredte haven sine dunkle trekroner, en enkelt susning gjennem løvet som et lengselens sukk. Høit oppe det dype svarte hvelv med stjernevrimlen i sydlannets glans. Der inne over sletten steg Kaukasus's eventyr-verden med sine sprette a-uler med tusener av urolige menneske-skjebner klemt inne mel-

lem veldige fjell. — Alt svøpt fredelig i sorgmille drømmer unner nattens kappe.

Det er et hardt og slitsomt liv i de nakne kløftene, ble det sagt. Ja stort slitsommere kan det vel vanskelig tenkes, når selve jorden en skal dyrke må bæres op, og gjerdes om med stein for ikke å forsvinne. En skulde tro at de folkene hadde kamp nok med å vriste fra denne overmektige natur det de trenger for å leve; men likevel har disse stammene til alle tider levd i krig med hverandre og med fremmede fiender. Kampen var deres lyst. Det er lik ørner som angriper enhver som nærmer sig redet, og som streifer langt for å røve bytte. Uforlignelig djerve og seige krigere, men ofte harde og grusomme.

En kan minnes sangen om Khotsjbar av Ghedatl1 som ble inbudt av khan Nutsal av Avaria. Men da den fryktede Khotsjbar kom til Khunsakh som gjest, og ble mottatt av khanen, kastet seks mann sig over ham og bant ham.

«På den lange fjellsiden ved Khunsakh gjorde de op et luende bål, så selve berget ble rød-glødende unner det. De bragte Khotsjbar til illen; de bragte hans rødbrune ganger til den; de slaktet den med sine sverd; de brøt hans spisse lanse over og kastet stykkene i flammene — helten blinket ikke med et øie.

«'Nu Khotsjbar, syng noe for oss; det sies at du er en mester i sang; spill noe for oss på linne-citeren, det sies du spiller godt.'

«'Vel kan jeg synge, men min munn er kneblet. Vel kan jeg spille, men mine henner er bunnet.'

«De unge menn ropte at Khotsjbar skulde løses; men de gamle menn sa: 'Ulvs gjerning frykter vi av en ulv!'

«De unge menn fikk sin vilje; helten ble løst.

«'Lytt nu menn fra Khunsakh; jeg vil synge en sang for dere, og du, khan, avbryt mig ikke.'

1 Jfr. J. F. Baddeley, a. v. ss. 483 ff. Ghedatl var en avarisk lans-del nær den Avariske Koisu og syd for khanatet.

Han sang til citeren.

«'Hvem uten jeg kløv in gjennem dit vindu og bar bort din yndlings-kones silke-bukser? Hvem uten jeg tok sølv-armbånnene fra dine imøtekommende søstres hvite armer? Hvem uten jeg skar halsen over på din tamme stenbukk? Der, ovenfor, er saue-fjøsene; hvem drev sauene bort? Hvorfor er de tomme? Der, neden-unner, er stallen; hvem drev hestene bort? Hvor er de nu? Se, på hustakene, enkene! Hvem drepte deres menn og gjorde dem til enker? Foreldreløse ser jeg omkring mig! Hvem slo deres fedre, og gjorde dem farløse? Ingen kan telle tallet på dem som har falt for min hånn, på markene! i skogene! Jeg har felt ikke mindre en tre snes av din stamme! Der er mannsverk, o Nutsal, som er navnkundighet verd; men å ta en mann med svik og drepe ham — hvad skal vi si om det?'

«Mens Khotsjbar sang og spilte, kom khanens to små sønner og satte sig ved hans føtter. Idet han plutselig snappet dem op, en i hver hånn, sprang helten in i flammene.

«'Hvorfor skriker dere, Nutsals hvalper. Brenner ikke jeg med dere?'

«'Hvorfor hviner dere, smågriser. Elsket ikke jeg også lyset?'

«'A ve! min stolte fuks, som så ofte trampet helene på de flyktende Avarer. Å ve! min spisse lanse som ofte nok gjennemboret brystet på Nutsals bødler!'

«'Gråt ikke, mor min — din elskling omkommer ikke forgjeves!'

«'La ikke mine søstre gråte — jeg dør med ære!'

«Der var stryking på feler og slåen på trommer fra morgen til middag; Kotsjbar av Ghedatl var fanget.

«Der var gråt og jammer da middag var gått; Avar-prinsene var omkommet i flammene!»

Ja, hvad har ikke disse fjellene vært ufølsomme vidner til av eventyr, kamp, slit, rov, opofring, myrderier,

grusomhet, kjærlighet, sorg, og så slit igjen. Vi strever alle, kjemper, lever, lider, og om hundre år? Fjellene er der, de samme; men menneskene, deres planer, deres drømmer?

$ *

*

Våre to venner presidentene hadde fått den overraskende tanke, at jeg kunde være til noen nytte ved å gi råd om utnyttingen av Daghestan's økonomiske muligheter, som jeg nu hadde set en stor del av. Min in-venning at dette lå så temmelig utenfor min erfarings-krets, hjalp ikke. Det var åbenbart, at hvis de nu ubrukte muligheter kunde bringes ut i penger, helst ved konsesjoner, vilde det være til stor ophjelp for dette fattige folk, hvis hele stats-budgett var omkring 10 millioner rubel.

Dagen efter (lørdag 11. juli) var det derfor stort møte med hele Daghestan's kommissariat for å drøfte disse spørsmål. Unner våre utflukter hadde jeg alt flere ganger fremhollt, at jeg vel forsto at der kunde være verdifulle mineral-rikdommer, som olje, naturlig svovel i stor mengde, og muligens også metaller i fjellene; men allikevel forekom det mig at lannet måtte ha sin uten sammenligning største rikdom i den vide og rike sletten som vi her ophollt oss på, og som strekker sig 216 kilometer nordover forbi Terek's delta-lann til grensen ved Kuma, og dekker mer enn fem og tyve tusen kvadratkilometer. Vistnok var det jo meget salt-stepper der nord; men en stor del av denne sletten måtte kunne dyrkes op, så vitt jeg kunde se. Når de hundre tusener desiatiner fruktbart lann som her lå mer eller mindre ubrukt, ble drenert, og vannet, og lagt unner plog, måtte de kunne forvandles til de herligste åkrer og haver, med bomull, frukt, silke-plantasjer, tobakk, grønsaker, vin, for ikke å snakke om korn.

Og dette syntes ikke å være noe uoverkommelig arbeid. I nord hadde de elven Terek, som, så vitt jeg forsto, egnet sig særlig godt forTARKI OG FORTET (S. 12l). Fra venstre: Korkmassov, Samursky, Ali Beg, forfatteren.ØVERST: BRYGGEN MED SILLE-TØNNER I MAKKATSJ KALA (S. 13l). NEDERST: KANALEN KULUM I ASTRAKHAN (S. 135-36).UTFLUKTER I DAGHESTAN

vanning, og her lengere syd kom det elver nok oppe fra fjellene, og fra dem måtte vann kunne føres utover sletten. Til pløining av dette flate lannet måtte motor-ploger kunne nyttes med stor fordel her hvor de hadde petroleumen.

En stor vanskelighet var selvfølgelig malariaen. Som jo kommissariatet var fullt klar over, måtte den bekjempes metodisk. Men allerede opdyrkningen av lannet, og særlig dreneringen av de vaslente strekningene, vilde jo bli en vesentlig hjelp i så måte; og dertil kunde også andre effektive midler bringes i anvendelse, som oversprøiting av myrer og alt stillestående vann med nafta, dette vilde jo ikke her, hvor naftaen var for hånnen, koste meget utover selve arbeidet med det.

I alt dette var kommissariatet enig; og skjønt de hadde ment å ha sine største herligheter i de forskjellige mineral-rikdommer, var de nu gått over til den opfatning at de største anstrengelser burde settes in på opdyrkningen av dette slette-lannet. Men hvordan? Et slikt arbeid i stor stil med drenering, overrisling, osv. trengte kapital, og Daghestan var et fattig lann, som ikke maktet store økonomiske løft.

Det kunde tenkes to måter: enten ved å søke reist et lån for Daghestan som kunde brukes til opdyrkning, og som åbenbart lett måtte kunne betales ved utbyttet av det opdyrkete lann, — eller også ved å gi utlenninger konsesjoner på lann til opdyrkning. Flere av kommissærene mente at et lån for Daghestan vilde være for-bunnet med vanskeligheter, da republikken ikke finan-cielt var noen særenhet, men en del av Socialist-Soviet Republikken i Moskva. Man mente derfor at det enkleste og letteste vilde være om det kunde ordnes med konsesjoner. De hadde tidligere hat en tysk koloni på sletten her nordenfor. Folkene der hadde gjort det godt, og var almindelig likt. Unner krigen var de des verre blit fordrevet, men kommissariatet vilde meget gjerne ha slike folk igjen, og vilde være taknemlig hvis noe

kunde bli gjort i den retning. De vilde også gjerne ha hjelp i kampen mot malariaen, og likeså til anskaffelse av traktorer. Kunde de bare få midler til å dyrke op disse slettene, var det ingen nød med å få folk, det var nok av dem oppe i fjellene, hvor det var så vont om jord-flekkene. — Ja sandelig, her var muligheter nok, og rik anledning til å gi verdifull hjelp for den som bare hadde makten og viljen. Tenke sig i Vest-Europa er det overalt arbeids-løshet, og vanskelig å erhverve nok til livs-opholl, og her ligger jorden og venter på arbeidet for å gi rikelig med grøde. Tenk, når en bare kunde finne rette mennene til å ta fatt, så meget plass her kunde skaffes for nye hjem og for tusener og tusener av nu mer eller mindre arbeidsløse mennesker, som kunde bli nyttige produsenter. Her er mer enn plass nok på denne vesle kloden, når den bare ble fordelt og utnyttet med litt rimelighet.

Efter møtet var det frokost med hele kommissariatet, og der var stor opdekning. Alle disse muhammedanere drakk vin, og der var mange og begeistrede taler for fruktene av vårt samarbeid og for Daghestan's fremtid.IX. OVER KASPISKE HAVET TIL ASTRAKHAN

Gjerne var Quisling og jeg blit lenge i dette interessante lannet blant disse tiltalende mennesker, hadde bare tiden tillatt det; og det var med sorg vi om eftermiddagen drog til dampbåten, som skulde føre oss over det Kaspiske Hav til Volga. Våre elskverdige venner, presidentene Samursky og Korkmasov, og andre av kommissariatet fulgte oss ombord. Så tok vi avskjed med våre verter, som hadde gitt oss en prøve på sit lans merkelige gjestfrihet. På det omhyggeligste var det sørget for våre bekvemmeligheter på den overfylte båten, og det var sennt ombord en rikdom av gaver til oss, en østerlansk fyrste verdig.

Båten kom fra Baku, og var full av mennesker som skulde nordover til Astrakhan. Fra Makatsj Kalå kom det også mange ombord, og på bryggen var det tett med folk. Den var ellers full av endeløse stabler med sille-tønner bortefter. — Så bar det avsted, mens våre verter fulgte utover et stykke i en liten slepebåt for å vinke et siste farvell. Makhatsj Kalå på sletten med Kaukasus's blå fjell-mur bak sank langsomt unner den blå hav flaten i kveilen.

På denne damperen var vi igjen kommet til en ny verden. De mange pasasjerene syntes mest å være Russere; men hvad som på ny slog oss, efter at vi hadde ferdes i den kaukasiske verden, var det forholsvis store tall av kvinner blant dem, og den frie måten som132

de omgikkes mennene på, på fulstendig like fot som kamerater. Her var det alle aldre, og flere unge forelskete par, som vel helst kunde være på bryllups-reise.

Sjøen vi gikk over, er ganske grunn, for det meste mindre enn 10 m. dyp, lik hele den nordlige delen av Kaspiske Havet. — Om morgenen (søndag 12. juli) kom vi til den enda grunnere del ut for Volga's delta, hvor vi skiftet over i en hjul-båt, da kanalen op gjennem deltaet ikke er mer enn vel 2 m. dyp. Sjøen var her helt dekket av det gulbrune mudrede elve-vann, som brer sig utover saltvannet. — Langs skibs-løpet opefter kom vi forbi mange små fyr-skib. Mange svære lektere så vi; de lignet øer med hus på. Ofte var det en rekke av dem efter hverandre trukket av en sfepebåt. På noen av lekterne var det satt et firkantet råseil for å hjelpe på farten nordover. Adskillige tomastete seilere gikk vi også forbi; med god bør strøk de samme veien som vi, noen lastet med tørket «vobla», som lå i svære hauger på dekket. Det minnet om Nordlands-jektene for år tilbake, som seilte med tørfisken til Bergen stablet op til høit over rekkene. «Vobla», eller mort, er den fisk som fanges i størst mengde her, og hele bonne-befolkningen lever av den. Den er en avart (Rutilus rutilus caspicus) av vår almindelige ferskvans-mort (Leuciscus rutilus, L.), som den skiller sig fra ved å være en saltvans-fisk og en vandre-fisk. Den lever i hele Kaspiske Havet, og særlig i dettes nordlige del.1 I kjønsmoden alder blir den 12—36 cm. lang, og veier 70—500 gr. efter alderen. Tidlig på våren i april og mai, og allerede unner isgangen, vandrer den i uhyre masser op i Volga-deltaet for å gyte. Den danner det viktigste fiskeri-produkt, og blir for det meste lett saltet og derefter tørret på hjell på tørke-plasser av uhyre utstrekning. Det fanges årlig 600 til 1000 millioner fisk, med en samlet vekt av 82000

1 De oplysninger som her og i det følgende er gitt om fisket er tatt fra professor Arvid. Behning's fortreffelige bok: «Das Leben der Wolga» i A. Thienemann: Die Binnengewässer, 3d. V, Stuttgart 1928.133

til 150000 tonn. Voblaen er billig og lett å frakte i tørret tilstann, og den danner, sammen med sillene, den viktigste folke-næring i Rusland.

De låve flate øer og grunner i deltaet på begge sider var friskt grønne av siv. Tre-klynger og kirker, med små lansbyer omkring, sås langt inne på det ganske låve lannet, som ikke hevet sig større over vanflaten; det er gjennemkrysset av elve*grener, vaslent, og slemt med malaria. — Lengere nord ble lannet litt høiere over elven, særlig på vestre siden, skjønt det kunde ikke være så mange meterne det hever sig over vanflaten. Elven syntes enda å gå temmelig høi, men blir lavere utover sommeren. Ved Astrakhan har den gjerne høieste vann-stann omkring mitten av juni. Den synker så jevnt til lav vann-stann i september. Lansbyene ble efterhvert større, og lå nu til dels helt ute ved den litt høiere vestre bredden av den elve-armen som vi kom op gjennem, og som var den vestligste i deltaet. Som vanlig ragte store kirker høit op over lansbyenes låve hus, som ofte strakte sig vidt omkring.

Over de grønne sivkledde strannene fløi rett som det var store svarte enner, som ikke gjerne spises, ble det sagt; men der skal være nok av andre slags enner, og den ypperligste anne- og gåsejakt; ved middels vann-stann kan en va kilometervis utover det sivkledde flate delta-lannet, særlig på østsiden av oss, vannet rekker ikke mer enn mitt på leggen, og det ligger mengder av villenner og gjess i dette sivet.

Farvannet var stadig grunt og vanskelig opefter, med sann-banker på alle kanter; men skibs-løpet var godt opmerket. Ferdselen på elven var livlig, og øket efter hvert som vi nærmet oss Astrakhan. En fikk in-trykket av å nærme sig en av handelens storsteder. Mange fiskebåter var det overalt, og rekker av svære lektere trukket av slepebåter; ofte var tre lektere bunnet med baugene sammen på siden av hverandre som i et knippe, så de sprikte ut til sidene med akterennene,

mens de ble slept opefter. Det ble stadig mer påfallende at lannet på vestre side av skibs-løpet ble høiere, mens lannet på østsiden var lavt og vaslent.

ASTRAKHAN.

Om kveilen ved halvni-tiden kom vi til Astrakhan en halv time for sent til å ta pasasjer-båten videre opover Volga. Kamerat Tarkkov, formannen for den utøvende komite i provinsen Astrakhan, kom ombord for å hlise oss velkommen. Med ham var også lederen av hele skibs-farten her. De sa oss, at vi måtte vente og gå med hurtig-båten neste kvell, da den som gikk nu kl. 10, var en blannet gods- og pasasjer-båt, og gikk meget langsommere. Men vi kunde med en gang flytte over i hurtig-båten, den lå nær ved. En praktfullt og rummelig inrettet hjul- båt var det, og vi ble anbragt i den flotteste, rummeligste kahytt, jeg tror jeg enda har oplevet på noe skib, med en høide unner taket som i et hotell på lanjorden. Dette så lovende ut.

Med kamerat Tarkhov og hans venn gikk vi så til et sommer-teater i en stor have, hvor det ble gitt en operette. Det var fullt hus, og interessant å se de mange mennesker spasere i haven i de lange mellemaktene. De gjorde for en stor del intrykk av å tilhøre en velstående arbeider-klasse, men noe blannet; damene var ganske velkledde.

Neste morgen (mandag 13. juli) var det stillet bil til vår rådighet, og vi tok en tur runt i byen. Den har over 175 000 inbyggere, og er jo fra gammel tid en viktig handelsby for denne del av verden. Den ligger sjelden heldig til her ved Volga's munning som gjennemgangs-havn for all handel og ferdsel til og fra den mektige elvs og vann-veis umådelige oplann, og til og fra det Kaspiske Hav, hvis oplann også er stort, ikke minst ved den transkaspiske jernbane til de rike lann i øst. Desuten er byen mitpunktet for de store fiskerier i Volga-deltaet, og i den nordligste delen av Kaspiske Havet.

Allerede i de første århundrer e. Kr. hadde Khasarene grunlagt en viktig handelsby, Itil, her på Volga's høire bred, omkr. 10 km. ovenfor Astrakhan, og den ble marked og møtested for kjøpmenn fra Byzans, Bagdad, Armenia, og Persia, så vel som fra Volga og Don og lannene nordenfor og vestenfor. Dit ble også Khasarenes hovedstad flyttet fra Semender (senere kalt Tarku) ved Kaukasus i slutten av 7. århundre, efter Arabernes infall i Kaukasia. Her ble det kjøpt voks, pelsverk, lær, og honning som kom ned Volga. Da Jødene ble utvist fra Konstantinopel, søkte de til Itil og utviklet handelen for Khasarene, og utbredte også sin religion i konkuranse med muhammedanerne og de kristne. Dynastiet antok jødedommen omkring 740.

Khasarene var de viktige mellem-menn mellem østen og vesten; men så, efter mange omskiftelser, ble deres makt inskrenket av det varangisk-russiske rike i Kiev, og da Ibn Fadhlån besøkte Khasaria omkr. 922 e. Kr., var vel Itil enda en stor by, med bad, markeds-plasser, og 30 moskéer; men der var ingen større innenlansk produksjon eller virksomhet, riket avhang av de nokså usikre transit-avgifter. Så i 965—969 ble Itil, Semender, og andre byer tatt av fyrst Sviatoslav av Kiev. Itil (eller Balanjar som den het efter Russernes ødeleggelse i 969) ble så helt ødelagt av Tamerlan i slutten av 14. århundre, og efter den tid ble Astrakhan anlagt, hvor den nu ligger, og ble hovedstad for et Tatar khanat, intil den ble erobret av Russerne unner Ivan den Grusomme i 1557. Siden har byen vært russisk. I 1660 motsto den Tatare-nes beleiring, men ble i 1670 intatt av Stenka Rasin. Peter den Store gjorde byen til basis for sit felttog mot Persia, bygget skibs-verft der, og bidrog til dens opkomst. Den blir nu årlig anløpt av flere tusen skib, og dens inførsel og utførsel er betydelig.

Byens og hele dette strøks viktigste næringsvei er uten sammenligning de rike fiskerier, og mer enn halve befolkningen lever av dem. Kanalen gjennem byen, ei-

ler en sidegren, Kulum, av elven, bød et malerisk syn med mengder av båter langs breddene. Vi besøkte markeds-plassen, hvor det var en livlig ferdsel av mange mennesker; og alle slags varer lå utstillet i små boder

med bord eller til dels også på bakken. Der var alskens folketyper: Russere, Tatarer, Kalmykker, Persere, Kirgiser. En stående motsetning til Tiflis var de mange kvinner, både selgere og kjøpere.

Vi så Kremlin på den høieste ryggen i byen, med den hvite mur omkring med skyteskår og flere tårn. Innenfor muren ligger også katedralen med fem grønne kupler. I gaten foran ingangs-tårnet til Kremlin fra østsiden lå tidligere den store basar, men som nu er i ruiner, ødelagt unner revolusjons-krigene. Engelskmennene bombarderte da byen med fem aeroplaner, og skal ha gjort megen skade. Vi så også adskillige ødelagte hus i byen; men det er vel ikke så sikkert at all denne ødeleggingen skylles bare Engelskmenn.

Efter også å ha besøkt Tatar-basarene hvor de satt og arbeidet, kjørte vi til regjerings-bygningen, hvor det som altid i disse Soviet-republikkens store administra-sjons-bygninger sat en mengde funksjonærer i hvert rum, og det var et ustanselig renn frem og tilbake. Det var mig altid en gåte, hvordan disse mennesker kan klare å arbeide i alt dette surret. Men saken er vel kanskje at Russerne bruker gjerne enda flere folk til administrasjon enn vi pleier bruke, og det faller derfor adskillig mindre arbeid på hver. Vi ble mottatt av vår venn fra igår, Tarkhov, som førte oss over til stats-banken. Her ble vi satt in i bankens virksomhet. Den var vesentlig lagt an på å hjelpe op fiskeriene; det gjalt å gi alle slags fiskeri-foretagender lån på billigst mulige betingelser. Vi fikk et levende intrykk av at myndighetene anså det for å være av største viktighet for samfunnets trivsel og fremgang å opmuntre og støtte privat tiltak og foretagsomhet, og særlig fra fiskernes side.

Efter at det også var servert lunch ved det grønne

bord, med kaviar som vel ikke kan bli friskere enn her på selve hjemstedet, gikk vi ned til bryggene ved Volga, og så fiske-kummene på lekterne. Der gikk det mengder av levende fisk av forskjellige slag. De ble tatt sprellende op i svære hover, og når de ønskede fisk var valgt ut, gikk resten ned igjen. Der var adskillig stør av de to arter osetrina og sevriuga i vekslende størrelser; men der var ingen av de riktig store. Den største av alle stør-fisker er beluga eller husblas-støren (Acipenser huso L.), som kan bli over 5 m. lang og veie over en tonn. I tidligere tid fikk man den enda større, op til nesten to tonn.1 Den gir meget og ypperlig kaviar, og kjøttet er høit verdsatt, både ferskt og røket. Svømmeblæren gir det verdifulle husblas og lim. Denne stør lever i Kaspiske Havet og i Svarte-havet, og går op i de store elvene, særlig i Volga, for å gyte følgende vår. Da den vokser meget langsomt, og ikke gyter oftere enn hvert annet eller tredje år, formerer den sig ikke like hurtig som den fiskes, uaktet hunfisken legger op til to og en halv million egg; den har derfor gått gradvis tilbake i antall i den siste tid. I Volga fanges den med grovmaskete garn; men hoved-fangsten foregår i den nordlige del av Kaspiske Havet. Før krigen ble det fanget omkring 76 000 stykker om året, eller 44 000 tonn, og derav fikk man 1 200 tonn kaviar.

Osetrina (Acipenser güldenstädti) er betydelig mindre enn husblas-støren; den kan bli op til 2 m. lang, sjelden mer, og kan veie op til 100 kg., almindeligst er den omkring halvannen meter og veier 15—25 kg. Den lever i hele det Kaspiske Hav, og går op i elvene, og ganske mange op i Volga, for å gyte følgende mai. Hver hunfisk gir 80 000—800 000 egg. Der drives også nu kunstig utklekning av omkring 200000 ungfisk om året. Av denne stør fanges det omkring 300000-400000 stykker om året eller op til 5 000 tonn.

En osetrina ble hentet op for oss fra en av kummene,

1 Om denne og følgende arter jfr. A. Behning, a. v. ss. 74 ff.

og ble åpnet. Den var full av rogn i to lange, tykke strenger på hver side i bukhulen, det måtte vel bli et par kilo kaviar bare i den ene fisken. Som bekjent gjøres kaviaren ferdig ved å røre omkring i rognen med en pinne eller skje, intil alle hinner er fjernet, og hvert rogn-korn ligger fritt. Den er da ferdig til å spises frisk, og får høieste pris, særlig av beluga, og også av osetrina og sevriuga. Kaviaren av osetrina blir gjerne lett saltet og presset, for lettere å kunne sennes, og den kan da holle sig ganske lenge. Det er den såkalte «pajusnaja ikra».

Sevriuga eller stjerne-støren (Acipenser stellatus, Pall.) er gjerne adskillig mindre enn osetrina, og når sjelden 2 m. og 50 kg. Mest er den i høiden 1—V/» m. med en vekt på optil 12 kg. Hovedmassen av denne stør går op i

Kura og i Ural-elven for å gyte, men også mange i Volga. Den gyter i mai og juni, en hunfisk leg-ger mellem 35000 og 360000 egg. I de siste år blir det i Volga utsatt 4—5 millioner kunstig klekket yngel om året. Den årlige fangst i Volga og i det Kaspiske Hav nær deltaet er omkring 600 000 fisk med en vekt av 2 500 —3 300 tonn. Denne art gir den besste saltede kaviar («pajusnaja»).

Enda må nevnes en stør-fisk, sterlet (Acipenser ruthenus), som lever i hele Volga, fra deltaet og op til dens øvre løp; men som er en fulstendig ferskvanns-fisk. Den er mindre enn de andre stør-arter, kan nå 1 m. i lengde med en vekt av 16 kg.; men almindeligst er de fangne fisk omkring 35—55 cm. Den er høit skattet som den fineste fisken i Volga, som gir den berømte «ukha»-fiskesuppe, og den serveres som hel avkokt, stekt, koll, røket, osv. Det fanges omtrent 32 millioner i hele elven om året. Kaviaren er mindre enn de andre stør-arters, og utføres ikke, men spises på stedet, helst frisk.

Efter denne oplevelse ble vi av kamerat Shvedov, visepresident for eksekutiv-komiteen, ført i en liten dampbåt over Volga, hvor det var en livlig ferdsel av skib og båter, og fiskebåter, og dampskib, og lektere med

slepebåter. Vi kom til en stasjon på elvens høire bredd, hvor det var svære, lange fiske-boder, som var fulstendige ishus. De har dobbelte vegger, og mellemrummene fylles helt op til taket med is om vinteren. Denne isen smelter langsomt i løpet av sommeren, og holler disse svære rummene så kalle, at mange av oss frøs da vi kom derin fra heten utenfor, og vi gjorde ikke ophollet langt. I store behollere unner gulvet var sillen saltet ned, som var kommet in fra fisket nu siste vår. Her var det lagret 100000 pud (1640 tonn) fisk; men det kunde rummes 150000 pud. Denne sillen var nu ferdig til å legges i tønner og sennes over hele Rusland. Fra hver oplags-bod gikk det en lang brygge eller slipp på skrå ut i vannet, til å bringe den friske fisken in fra båtene, og også til å bringe den saltede ut til lastning.

Vi gikk tilbake over Volga igjen og in i en sidegren av den, som et stykke nord for byen går mot øst. Her kom vi forbi store oplags-tomter for tømmer, og langs bredden lå det mangfoldige tømmer-flåter i rekke og rad, som var kommet ned Volga. Tømmeret er selvsagt verdifullt i dette trebare lannet. Efter å ha gått unner jernbane-broen, kom vi til to store is-fabrikker og fryserier. Istedenfor at den naturlige is, som det jo er nok av her om vinteren, brukes til opbevaring særlig av sillen på den andre siden av elven, lages det her med maskiner kunstig is og kulle for opbevaring av de verdifulle sorter av fersk fisk; mineral-olje til drivkraft har jo også dette rike lannet lett for å skaffe. En russisk fabrikk ble drevet med Diesel-motorer, og der ble det frosset og opbevart 500 000 pud (8 200 tonn) fersk fisk av forskjellige slag, som stør (beluga, osetrina, sevriuga, sterlet), forskjellig slags ferskvans-fisk som gjørs eller sudåk (Lucioperca lucioperca), brasen, o. m. fl. Desuten var her et tidligere engelsk fryseri, drevet med damp-maskin med olj e-fyring, hvor det ble frosset og opbevart 250 000 pud (4100 tonn) fersk fisk. All denne ilsken ble stadig sennt ut i kjølevogner med jernbanen over hele Rusland.

Da vi skulde ned og se de store fryserummene, ble vi tilrådet å ta på pelser, som var der til det bruk; men det syntes for meningsløst; i denne trykkende varmen måtte jo en kort avkjøling helst være forfriskende. Jeg angret snart, og avsto fra besøket i de kalleste rummene. Den modige Quisling fortsatte og greide det, skjønt kallt var det, sa han.

Det var daglig tilførsel av ny fersk fisk til disse fry-seriene fra fisket som stadig foregikk i Volga og i deltaet. Ved bryggene foran dem var det en livlig trafikk med mange båter som losset ut sin fangst: gjørs (su-dåk), osetrina, sevriuga, mort, sill, osv.

Nu hadde vi set det viktigste av virksomheten i Astrakhan, og kunde igjen i vår lille damp-båt venne tilbake sydover langs kaiene til vår pasasjer-båts skyggefulle dekk, hvor en kjølig drikk smakte utrolig leskende i denne heten.

X. VOLGA

FISKERIENE

Vi hadde fått et sterkt intrykk av den store betydning som fiskeriene har for folkene her. I det hele er det noe

enestående merkelig slike uhyre fiske-mengder av forskjellig slag som blir fisket op i årets løp, men mest om våren og forsommeren, i Volga-deltaet og i det grunne havet utenfor, bare noen få meter dypt.

Ved siden av det ovenfor omtalte vobla-fiske er sille-fisket her ved Volga's munning det største og viktigste. De kaspiske sille-arter eller «mai-fisk» tilhører en egen slekt, Caspialosa, som står nær slekten Alosa, hvortil hører den største sille-art, stamsillen (Alosa vulgaris, Cuv.), op til 60 cm. lang. Den forekommer langs Europas kyster og går op i elvene for å gyte; det samme gjør de fleste kaspiske sille-arter, eller de går ialfall op i det ferske vann i eller foran Valga-deltaet.

Den viktigste art for fisket er Volga-sillen (Caspialosa volgensis).1 Den vandrer i masse op i Volga-del-taet i begynnelsen av mai for å gyte i mai og juni; trekket varer i 5—7 dager, da også hovedfangsten foregår, ofte i uhyre mengder. Den når i stort antall helt op til Stalingrad (Tsaritsin), og enkeltvis enda meget lenger. Av denne sill bukker bare en mindre del unner

1 Om denne og følgende arter jfr. A. Behning, a. v. ss. 78 ff.142

på grunn av utarmingen ved vandringen og gytningen. De andre går tilbake til havet, og kan enda en gang gå op i elven for å gyte; men de synes ikke å gyte mer enn to ganger. Den er kjønsmoden ved 3 år, og blir knapt eldre enn 6 år. Av denne sille-art fanges det omtrent 450 millioner om året eller 150000 tonn.

Den største kaspiske sille-art «svartryggen» (Caspi-alosa kessleri), op til en halv meter lang, med en vekt av optil I1/» kg., ble allerede omtalt tidligere (s. 115). Den går tidlig på våren op i Volga, og når Samara ved begynnelsen til mitten av juni. Den når til ovenfor Kama og Oka, og kan vandre videre 1290 km. opefter Kama. De gytende hunfisk er 5—6 år gamle, og de gyter bare en gang. Efter gytningen går alle, både hanner og hunner, til grunne av utmatning efter den lange vandring, og i år med stor sille-mengde, skal det være et eiendommelig syn, når høivannet faller, å se de døde sill henge i store mengder på de tørlagte vier- og pile-buskenes grener. Hovedfangsten foregår i deltaets armer, som fiskene går op gjennem. I 1911—1915 ble det fanget 20 millioner årlig, men nu betydelig mindre, da det ikke lengere går op så store mengder. Det nevnte tall ga omtrent 15 000 tonn saltet sill. Bare en liten del, mest av de største, blir røket.

Viktig er også den kaspiske sill (Caspialosa caspia). Den går bare for en del op i Volga's delta for å gyte, hovedmassen gyter i slutten av mai til juni i det ferske vann foran dette, eller i de mange bassenger ved dettes vestre kant. Av denne sill blir det fanget omkring 130 millioner om året eller 17 500 tonn. De andre sille-arter i det Kaspiske Hav er av mindre betydning for fiskeriene. Der er også en brisling-lignende art (Harengula delicatula) som gyter i eller foran Volga-deltaet i slutten av april og begynnelsen av mai. Den har ikke vært gjenstann for fiske; men vil kanskje bli utnyttet til ned-legning i fremtiden.

En interessant fisk, som også er gjenstann for fangstVOLGA

i Volga, er den kaspiske lamprett eller ninauge (Caspio-myzon wagneri). Denne lavtstående ålelignende fisk med sugemunn, lever mest på bunnen og i mudderet. Den går fra havet op i Volga i september til desember, og efter en vandring på 2 000—2 400 km. op elven gyter den i april—mai. Den blir fanget i en slags ruser, og ble tidligere brukt til fé-for eller til smeltning av fett; nu blir den gjerne stekt eller også marinert. Det blir nu fanget omkring 20—30 millioner om året, som veier 1 140—2 130 tonn.

Av ikke liten betydning er de egentlige ferskvans-fisker, vesentlig karpefisker, maller, gjedder og aborr-fisker, som i mange arter er utbredt langs hele Volga og dens tilløp, og blir fisket i stor utstrekning. I motsetning til størene, som kalles «krassnaje» (d. e. rød, herlig fisk), kalles de «belj» (d. e. hvitfisk) på grunnav deres hvite kjøtt. En egen biologisk gruppe av disse fiske-arter holler til i Volga-deltaet, og til enkelte tider også i det svakt saltholdige fersk-vann i det Kaspiske Hav like utenfor deltaet. I deltaet kalles de gjerne «grubefisk» fordi de om vinteren legger sig ned i «gruber» eller fordypninger på 4—5 m. i delta-grenene nær deres munninger i havet. I

uhyre mengder samler disse fisker, som er blit godt ernært i løpet av sommeren, sig i disse «gruber*, de store fisker som mailene (Siluris glanis) dypest i mitten, mortene ved kanten og karpene og brasen der imellem. Da ved vannets låve vinter-temperatur (nær 0° C.) stoff-skiftet er langsomt, ligger de i en slags dvale-tilstann. Heldigvis er disse strøk helt fredet om vinteren, ellers vilde fiskerne, som kjenner stedene nøie, med lethet kunne utrydde hele fiske-bestanden. Dette fikk man bevis for unner revolusjonen i 1917, da hele dette strøk ble så avfisket at det tok 5—6 år før fiske-bestanden kunde ta sig så noenlunde op igjen, og de første årene efterpå var fiskene nær på forsvunnet. Tidlig om våren våkner fiskene op og stiger fra grubene op i de nærmeste deler av deltaet, og gyter mellem sivet i de144

oversvømte deler av det nedre delta. Efter nu å ha levet av den rike næring her, trekker de senere med de økende mengder av fersk-vann op til 100 km. ut i havet og mot høsten nærmer de sig igjen deltaet. Den årlige fangst av disse fisker i Volga-deltaet er omkring følgende: karper 13 000 tonn, brasen-fisker 19000, maller 4000, gjørs (sudåk, Lucioperca lucioperca) 20000, blikken (Blicca björkna) 8 500, og aspen (Aspius aspius) 1200 tonn; tilsammen 65 700 tonn.

Enda må nevnes fisket av hvitlaksen (Stenodus leu-cichthys), som er en sjelden god fisk, og skiller sig lite fra den høit verdsatte hvitlaks eller nelma (Stenodus leu-cichthys nelma) i de nord-russiske og sibiriske elver som faller i Ishavet. Den lever mest i det nordlige Kaspiske Hav, og går for en del senhøstes og om vinteren op i Volga, mens hovedmassen begynner vandringen senere på vinteren eller ved tidligste is-smeltning. I stor mengde når den langt op i Kama, til Visjera og Ufa, for å gyte der i slutten av september og i oktober, efter en vandring på 2 700—2 800 km. Efter gytningen venner fiskene for det meste tilbake til havet; men de er da ytterst avmagret, da de spiser meget lite unner hele vandringen i elven. Mange, særlig hunfisk, går også til grunne av utarmning. Hvitlaksen kan bli op til 110 cm. lang med en vekt av 16 kg. I 5—6 års alder blir den kjønsmoden med en lengde av 70—90 cm, og begynner elve-vandringen. En hunfisk legger omkring 170 000 egg. I den senere tid utklekkes det kunstig 2—10 millioner yngel. Fisket av hvitlaksen er av ikke liten verdi; ikke minst på grunn av dens fete, godsmakende, og benfrie kjøtt, og også fordi hovedfangsten foregår om vinteren, da fisken er lett å opbevare. Før krigen ble det fanget 35 000 til 50000 stykker årlig i nedre Volga, eller 280— 410 tonn. Til sammenligning kan nevnes at Norges fiske av laks og sjø-ørret langs hele vår lange kyst og i elvene gir fra 570—1 150 tonn om året.

Der er enda en lakse-art, Kaspi-Svartehavs-laksenNR. 1. FARVEL TIL MAKHATSJ KALA (S. 13l). NR. 2. LEKTERE SOM SLEPES OPEFTER VOLGA I DELTAET (S. 132). NR. 3. LANSBY PÅ VOLGA'S HØIRE BREDD, I DELTAET (S. 133). NR. 4. DET LÅVE LANN MED ELVE-GRENER PÅ VOLGA'S VENSTRE BREDD

(S. 133, 150).øverst: astrakhan. tårnet over inngangen til kremlin.

Med katedralen til venstre og ruinene av basaren foran til høire (s. 136). NEDERST: FISKE-BÅTER VED BRYGGEN FORAN FRYSERIENE (S. 140).VOLGA

(Salmo trutta labrax), i det Kaspiske Hav, en nær slektning av vår sjø-ørret. Den holler mest til i de sydligere deler av havet, og går op i elvene langs vestkysten mellem Terek og Sefid-Rud i Persia. Op i Volga kommer den enkeltvis sammen med hvitlaksen, og er almindelig 80—100 cm. lang med en vekt omkring 20 kg.

Nevnes kan det også at i nordre delen av Kaspiske Havet, nordenfor Manghisjlak halvøen drives det fangst på den kaspiske sel, og det fanges 40000 om året.

Efter alt hvad ovenfor er meddelt kan vi stille sammen følgende tabell over fiske-mengden som fanges årlig i Volga-deltaet og tilgrensende strøk av det Kaspiske Hav og i nedre Volga:

Volga-sill og andre sille-arter, tilsammen ....183 000 tonn

Vobla............ 82000 til 150000 »

Ferskvans-fiskene («hvit-fisk») . . 65 700 »

Husblas-stør, beluga............44000 »

Russisk stør, osetrina............5 000 »

Stjerne-stør, sevriuga............2 500 » 3300 »

Lamprett, ninauge.......1140 » 2130 »

Hvitlaks......................280 » 410 »

Tilsammen 384120 til 454 040 tonn

Til sammenligning kan nevnes at alle Norges rike fiskerier av all slags fisk langs hele vår utstrakte kyst gir tilsammen fra 438 000 til 799000 tonn om året, og i gjennemsnitt for 17 år (1910—1927) ga de omkring 599 000 tonn fisk årlig. Våre sille-fiskerier alene gir tilsammen 300000 til 400000 tonn sill om året. De store skotske sille-fiskerier ga i 1924, som var et godt år, 470 000 tonn.

Sammenlignet med disse tall blir jo de fiske-mengder som fiskes op bare nær Volga's munning noe ganske betydelig, og all denne fisken finner sin næring, vokser op i den nordligste grunne del av Kaspiske Havet, og særlig nær og i Volga-deltaet, mens de vandrende fiske-

svermer bare for en liten del finner næring i Volga selv. Det er jo en aldeles merkelig produksjon av forskjelligartet fisk på et så forholsvis lite område, og det tyder på at det må være en enestående overflod på plankton og fiske-næring i denne del av havet. Dette kan vel helst forklares derved at Volga's gul-brune vann-masser, som jo stadig strømmer ut over dette hav, inneholler forholsvis rikelige mengder av nærings-stoffer, kanskje særlig kvelstoff-forbinnelser (nitrater, nitritter, osv.), som betinger utviklingen av plante-plankton og derved også av dyre-plankton og fiske-næring. Volga strømmer jo med sin lengde av 3694 km. gjennem et utstrakt flatt og fruktbart lann, i stor utstrekning dekket av den sjelden hu-mus-rike «svarte jord»; og elven mottar tilløp fra et umådelig område 1459 000 kvadrat-km. stort. Ved vannmassenes sterke stigen, på op til 15 m. eller mer, hver vår og forsommer, oversvømmer den det låve fruktbare lann i svær utstrekning, og dets vann-masser fører store mengder av kvelstoff-holdige nærings-stoffer med sig fra de tilgrodde lann-overflater. Men i det strømmende vann blir det ikke megen tid og anledning til at disse stoffer kan nyttes til utvikling av noe rikt plankton; og meste delen av dem føres derfor ubrukt ut i det Kaspiske Hav. Her er det ikke noen sterke og utbrette hav-strømmer og heller ikke tidevans-strømmer til å spre dette vann vitt utover, slik som tilfellet er ved almindelige åpne havkyster. Det samles derfor i havets nordlige grunne del, særlig nær Volga-deltaet.

Volga's vann-føring i dens nedre løp kan efter beregningene veksle mellem 1200 og omkring 60 000 kubikkmeter (tonn) i sekundet. Det vil si at den om sommeren ved høivann fører noe slikt som 200 millioner ku-bikk-meter vann i timen, eller 5 000 millioner kubikkmeter vann i døgnet ut i det Kaspiske Hav. Den vil med andre ord hvert døgn kunne dekke et område på 2500 kvadrat-km. med et vann-lag 2 m. dypt. Dette vann fører stadig nye forsyninger med verdifulle næ-

rings-stoffer, og i forbinnelse med den varme og gunstige temperatur (op til 26—28° C. om sommeren) gir de betingelser for opblomstring av et sjelden rikt planktonliv, som igjen betinger fiskenes utvikling og vekst. Dette må vel helst være forklaringen til at det vanskelig kan finnes noe sidestykke, hvor tilnærmelsesvis så store og forskjelligartede fiske-mengder blir fanget på et så begrenset område som i dette strøk.

Før vi reiste fra Astrakhan om kveilen hadde hr. Strelnikov, eieren av den lekteren med kummer som vi hadde besøkt, bragt ombord til oss, uten at vi visste om det, to store bokser med herlig kaviar av den osetrina som vi hadde set bli åpnet; han hadde fått kapteinen til å sette dem ned i kjølerummet på båten. Våre soviet-verter hadde desuten sennt ombord en stor forsyning med presset kaviar, og av den bragte jeg en del med hjem til Norge, som tross sommer-varmen hollt sig fortreffelig.

Om kveilen kl. 8 (13. juli) bar det nordover Volga med vår rummelige og bekvemt inredede båt, som hadde et herlig stort promenade-dekk. Kamerat Shvedov og våre andre verter fulgte et stykke i en slepebåt.

Så begynte da en merkelig reise opefter denne Euro-pa's største elv, det russiske slette-Ians veldige pulsåre, som med sine tilløp gjennemstrømmer meste delen av den russiske Soviet-republikk vest for Ural, en flate på 1459000 kvadrat km., eller mer enn Tyskland, Frankrike og Stor-Britania tilsammen. Dette område, med over 50 millioner inbyggere, var før verdens-krigen Eu-ropa's kornkammer, og derfra og fra Ukraine fikk bl. a. vårt lann største delen av sit införte korn. Enda er ikke korn-avlen der igjen bragt op i så stor høide at meget korn kan utføres.

Volga betinger folkets velferd i hele det syd-østlige Rusland; og langs den og dens tilløp kan en med skib148

nå helt op mot Ural-fjellene i øst, ved kanaler til Ishavet i nord, til Østersjøen i nordvest, og, når kanalen til Don blir ferdig, til Svarte-havet og Middelhavet i sydvest. Det er nu fast dampskibs-forbinnelse mellem Østersjøen og Kaspiske Havet. Av dens 130 bielver er det tolv som er seilbare, og den samlede lengde av dens seilbare elveløp er 29 770 km.

Fra sit utspring i Valdai-høidene i provinsen Tver i nordvest faller Volga i en lengde av 3 694 km. i alt 262 m. til det Kaspiske Hav; men meste delen går den gjennem et flatt lann, så dens gjennemsnitlige strøm-hastighet er liten, i almindelighet omkring 0.80 til 1.2 m. i sekundet, eller 2.9 til 4.3 km. i timen. Ved høivann kan hastigheten stige til mer enn det dobbelte; men ved lavvann om høsten blir den betydelig mindre enn gjennemsnittet. Man har funnet at smelte-vannet om våren, bruker 50 dager fra Rybinsk til Astrakhan, en strekning på 2 747 km. Det gir en hastighet av omtrent 2.3 km. i timen, eller 0.64 m. i sekundet. I dens nedre løp, sønnenfor Samara og Saratov, er elvens bredde op til 2 km. og mer. Med sit delta munner den ut i Kaspiske Havet i en bredde av 170 km.

Op og ned denne mektige vann-veien ferdes ustanse-lig utallige båter og skib og flåter og lektere og dampskib med tusener av mennesker, og med kostelige ladninger av det rike lans grøde og produkter. Langs breddene ligger mangfoldige rike og store byer med travlhet og surr av menneskeliv. Langs forskjellige deler av dens lange dalføre og slette-lann er i tidenes løp grunnlagt store og mektige riker, som igjen er gått til grunne, som Bulgarenes i Bulgar, Khasarenes i sydlige delen, Mongolenes, Tatarenes o. fl., intil Russerne festnet sit herredømme fra nord og vest. Men Volga fører i sit buktede brede leie sine mektige brun-gule vann-masser gjennem det flate, vide slette-lannet, som det har gjort det gjennem år-tusenene fra lenge før menneskene dukket op. Den eneste synbare virkning disse har nådd,VOLGA

er at de har mer og mer hugget ut skogene, som hollt på fuktigheten, og derved er elvens oversvømmelser ved sne-smeltningen om våren blitt mer øket, men også blitt kortvarig.

Den livlige skibsfart på Volga går mest opefter elven mot Østersjøen; og kanalen som forbinner den med Neva har gjort Leningrad til Volgas hovedhavn; dit går det femten ganger mer varer enn til Astrakhan; det er mest fisk, metaller, fabrikk-varer, huder, korn, mel, lin, petroleum, oljer, salt, tømmer. Varer som går nedefter elven er mest fabrikk-varer, og så tømmer til de skogbare provinsene Samara, Saratov, og Astrakhan. Mange lektere blir også brutt op for å brukes som tømmer efter en gangs seilas med varer nedefter elven.

Elve-løpet endrer sig stadig og må mudres op hvert år. Ofte går skibene på sann-bankene. Ved de farligste av dem er det gjerne stasjonert dampskib for å hjelpe dem av igjen.

Før i tiden var det titusener av dragere eller burlaki som trakk båtene og lekterne langs breddene opefter elven, og fra dem stammer de kjente Volga-sanger. Men nu i slepebåtenes tid fins disse dragere bare langs noen av bielvene. Hester brukes til å trekke langs kanalene.

All denne skibsfart og denne livlige ferdsel til vans på Volga varer sommeren og høsten utover. Men så synker temperaturen, som i juli stiger til mellem 25° og 26° C. i vannet syd for Saratov, og i deltaet og ved Astrakhan op til 28.5° C. Den nærmer sig efterhånnen 0° C., og i november begynner is å legge sig, elven stivner efterhvert til, og all skibsfart stanser. Men så snart isen blir tykk nok, danner den i en tre, fire måneter en ypperlig storvei for en livlig slede-ferdsel op og ned elven, eller tvers over den. Også jernbanene benytter den, og legger skinner fra bredd til bredd på steder hvor det ikke er broer, og fører således sine gods-vogner over istedenfor å måtte bruke kostbare isbrytere. Isen blir gjennem-

snitlig 70—90 cm. tykk, men kan nå 1.5 m. på nedre Volga. Så om våren går isen op igjen, omkring 10.— 20. april på nedre Volga, og omkring 14. mars ved Astrakhan, og isgangen kommer med sine mektige flytende masser, som kan bygge sig op i høie berg langs breddene, og ve den farkost som ikke da ligger trygt beskyttet. Det varer et par uker, og så er Volga åpen for seilas igjen.

Nordover fra Astrakhan er elve-breddene fremdeles låve, særlig paa den østre siden, og der er det flate myr-Iannet gjennemkrysset av mangfoldige elve-grener, og strannene er i stor utstrekning sivgrodde, mens den vestre bredden er litt høiere, og er tørr, mest uten elve-grener og siv. Forskjellen mellem de to bredder er i så måte så slående hele veien opefter at en uvilkårlig synes det må skylles en bestemt årsak. — På denne vestre bredden, vel en ti kilometer nord for Astrakhan, kan en enda finne levninger i grunnen efter Khasarenes engang så mektige hovedstad Itil, i tre århundrer, til 969, mit-punktet for deres utstrakte rike (jfr. s. 135). Nu ligger nær ved de mongolske, buddhistiske Kalmykkers hovedsete Kalmytski Bazar, med et Buddha-tempel.

Det skumret, og unner stjerne-hvelvet fløt natten ut over den brede langsomt flytende vann-flaten; de låve breddene vek tilbake i det usikre mørket. Langt borte fra hørtes nynnende toner av Volga's underfulle sang om den kosakkiske røverhøvding Stenka Rasin, som, var de fattiges og unnertryktes venn, og som — da han hollt på å glemme sig selv, sine folk, og sin kamp, av elskov til den skjønne fyrstinne han hadde røvet i Persia — ofret den elskede til Volga's bølger, og så i spissen for sine bønner tok Astrakhan (1670).

«'Volga, Volga, moder Volga, ta i favn min skjønne venn!'

Med et kast han løfter henne, mens et stjerne-skudd der for, —

og så kaster Stenka Rasin sin fyrstinne over bord!

'Hvorfor tier dere djevler! Hei, du Filkan! dans min sel!

Spill og syng da, Don-kosakker, slikt er hjelp for hennes sjel.' —

Frem fra øens lune rede ut i Volga's brede favn

stevner skjønne, malte snekker unner Stenka Rasin's navn.» 1

Det er underlig at dette navn Volga, «mor Volga», som har en så bred plass i hele det russiske folks liv, og forestillinger, og diktning, det er ikke russisk, men stammer fra det finske folk Bulgarerne, som allerede i de tidlige århundrer e. Kr. dannet et rike ved denne elv.2 Deres hovedstad Bulgar eller Bolgar, lik Volgar, har senere git elven navn. Tidligere ble den gjerne av Tatarer og Araberne kalt Itil efter Khasare-nes by nær munningen,

mens Ptolomaios og Grekerne kalte den Rha, og av finske stammer ble den kalt Rau.

Bulgar lå ved Volga nær det nuværende Kazan, og man mener å ha ruinene av den gamle hovedstad ved lansbyen Uspénskoje, eller Bolgar, nær Spassk, en 25 km. nedenfor Kama's utløp. I den tidlige middelalder var hele det østlige strøk av det nuværende Rusland like fra Khasarenes rike på steppe-Iannet i syd, langs Volga's mitre løp og videre nordover til det finske folk Bjarmene ved Hvitehavet, besatt av finsk-ugriske folk, og det var først i det 16. århundre at Slavene trengte østover og sydover langs Volga. Efter at Khasarenes makt var brutt i syd, og Itil tapte i betydning som handels-stad, ble Bulgar desto viktigere; og i det 10. århundre, da Bulgarerne antok Islam, var den en blomstrende by og møtested for kjøpmenn som kom op efter Volga, like fra Arabia, Persia og Byzans, og nedefter elven nordfra og vestfra, like fra Skandinavia. I 922 e. Kr. kom Ibn Fadhlån dit som sennemann fra kalifen Al-Muktadir billåh i Bagdad. Han har gitt en merkelig skildring av sit opholl.

1 Efter en oversettelse av H. S. Schirmer.

2 Det var en del av samme folk som tidlig trengte vestover og slog sig ned syd for Donau's munning og ble en alvorlig fare for Byzans. De tilegnet sig- efterhånnen slavisk sprog.

For oss Nordboer har den særlig interesse ved det at han forteller om sit møte med kjøpmenn av folket Rüs, som var fra Skandinavia, og var mest Svensker; de grunla jo det russiske rike, Gardarike, med Novgarod som hovedstad.1 Hans skildring av disse våre forfedre er en av de første som kjennes, men er ikke netop smigrende i alle deler. «Han så Ruserne, sier han, som de kom med sine varer,» og disse var mest pelsverk og unge piker. «De kom fra sit lann med sine skib til Itil (d. e. Volga), la dem for anker der, og bygget sig store hus av tømmer.» Hvilken vei de var kommet sier han ikke; de kan enten være kommet nedover elven fra dens øvre del, eller også fra Svarte-havet op Don, og har trukket skibene over lann fra Khasarenes by Sarkel til Volga, nær den nuværende by Stalingrad (Tsaritsin).

«Aldrig så jeg folk med så høi vokster», sier han, «de er høie som palmer, kjøtfarvet og rødmosset. De bærer ingen unnerkjortel og ingen kaftan. Mannen er kledt i en grov kappe, som han slår om sin ene side, så én hånn blir fri. Hver mann bærer en øks, en kniv, og et sverd. Uten disse våben ser en dem aldrig. — — — Kvinnene har på brystet en dåse av jern, kobber, sølv, eller gull. Til den er festet en ring og til den en kniv. Om halsen har de kjeder av gull og sølv,» og tallet av disse retter sig efter mannens formue. «Deres største smykke består av grønne glass-perler.» —

«De er de skittenferdigste mennesker som Gud har skapt; de vasker sig ikke efter naturens handlinger,

heller ikke om natten---. Det er som om de var

ville omstreifende esler.» For en Araber, med hans fore-

1 Et annet skandinavisk-russisk rike ble som bekjent grunlagt i * Kiev av Varangene (Væringene, russisk Varjag), som åbenbart ver både Nordmenn og Svensker. Harald Hårdråde var jo høvding for Varangene i Byzans. Det var de farende krigerske Skandinaver som hadde førerevnen til å samle de åkerbrukende Slaver til krigerske foretagender. På Volga kunde det være så mange av dem at de med sine skib gjorde streiftog ^ det Kaspiske Hav i det 10. århundre.

skrevne mange vaskninger, var jo slikt det mest avskrekkende barbari.

Deres avguds-billeder av tre blir omtalt, og deres ofringer til dem for å få god handel. I husene hadde hver mann en bred benk hvor han sat med sine piker og sine skjønne som var til salgs. Der fornøide han sig med en av sine piker, mens hans venn så på, ja stundom flere av mennene samtidig.---

Høist merkelig er skildringen av en høvdings likferd, som Ibn Fadhlån var tilstede ved. Den døde, iført en praktfull kledning av gull-stoff med gull-knapper og lue av gull-stoff kantet med sobel, ble på sit skib, som var

trukket på lann, bragt til sete på en benk belagt med dekker av gresk gull-stoff og med hode-puter av samme stoffer. Hans våben ble lagt ved siden, og berusende drikk, frukt, brød, kjøtt, o. m. En hunn ble skåret i stykker og kastet i skibet, likeså to hester, to okser, en hane og en høne. De var umådelige i drikk, og «ofte døde en av dem med begeret i hånnen». Den pike, som hadde gått in på å følge den døde, ble så efter megen drikk og utsvevelser, særlig med seks av hans menn, drept på skibet av døds-engelen, en gammel kone. Til slutt gikk den avdødes nærmeste slektninger nakne og baklengs til skibet, og satte fyr på vedstablene unner det. Snart gikk alt op i flammer, og høvdingen med sit følge drog på den lange ferd til den ånnen verden.

Del bulgarske kongerike ved Volga ble rystet i sine grunvoller ved det mongolske stormløp i det 13. århundre; det behollt fremdeles egne nominelle fyrster, men ble endelig ødelagt av Tamerlan i slutten av det 14. århundre. Det ble en tid senere avløst av Tatar-riket i Ka-zan, grunlagt 1437, som ble endelig erobret av Ivan den Grusomme i 1552. Nu lå veien åpen for Russerne nedover Volga, og på få år tok de lannet syd til Astrakhan og det Kaspiske Hav.154

Tirsdag 14. juli. Det gikk stadig videre nordover denne mektige vann-veien som bukter sig gjennem det enneløse flate lannet. Inover de låve vaslente strekningene i øst var det knapt nok et hus eller en lansby å øine; mens der var mange av dem langs vestre elve-bredden.

Det var stekende varmt, og selv om natten var det lummert i lugarene. Men verre var det med myggen; av den var det en del, og vi visste jo at den her fører malaria med sig. Hvad skal en helst gjøre? Lukker en vinduene, blir det trykkende varmt, og åpner en dem, blir det flere mygg. Helst skulde en sove unner mygge-slør.

Ellers er dette et herlig dagdriver-liv; det kan vel vanskelig tenkes en mer velgjørende hvile enn en slik reise med en av disse prektige båtene opefter eller nedefter Volga. Fra Astrakhan til Nisjni Novgorod tar det syv dager, og den omvente vei fem. Mens en glir frem over den brede vann-flaten ser en livet på denne kjempe-elven gli forbi sig, og en ser breddene på begge sider, og slettene inover, og lansbyene med de store hvite kirkene med høie kupler, og en ser folkene i arbeid der inne på markene. Med lange mellemrum legger skibet så til lann ved en eller ånnen større lansby eller by, og på lekteren som danner brygge ser en bønner, alvorlige menn og kvinner, og ungdom, av den sydrussiske type, mørkere enn lengere nord, med tilblanning av tatariske, finske, mongolske og andre folkeslag. Inne på lann står deres kjøretøier, telegaer. Over det flate steppe-Iannet som strekker sig vidt utover både i øst og i vest for denne nedre delen av Volga, holler de mongolske Kalmykker til med sin buskap, og Kirgiser og Tatarer.

Ombord var det en samling av folk av forskjellig slag. Der var rettroende soviet-funksjonærer, begeistret for revolusjonen og det nye styre, som skal bringe Rusland en ny, stor fremtid. Der var mer lunkne eller tvilsomme forretnings-menn og kjøpmenn som mente det nok kunde gå, hvis de bare kunde få drive sine forret-VOLGA

ninger uten inblanning av myndigheter. Der var dem som vel helst vilde håne bittert det hele stell som uhol-bart; og der var unge ektepar som ingen tanker hadde, hverken for rødt eller hvitt, hverken for revolusjon eller for antirevolusjon, de hadde nok med sig og sit. Men alle nøt de dette velgjørende drivende livet unner en skyfri himmel i en verden av fred.

Blant andre var her et tiltalende ungt ektepar, som jeg gjorde bekjentskap med tross de sproglige vanskeligheter, de talte meget ufulkomment annet enn russisk, som jeg desverre ikke mestret. Den unge frue hadde lunge-tuberkulose, og de var nu på veien op Volga og skulde videre op Kama til Ufa og Basjkirernes Republikk, hvor hun skulde opholle sig lengere tid i håb om å få sykdommen helet i skog- og ijell-luften. Det var vemodig å se dette unge vakre mennesket, enda i livets forsommer, og så tenke på at hun vel kanskje ikke kunde komme denne veien tilbake igjen.

Men elven som livet strømmer videre, altid videre, uten stans og uten medynk.

«Over Volgas brede leie, bryter bølgen vide veie. —

Øiet speider over sjøer Efter kjente kjære øer.»

Om eftermiddagen kom vi gjennem et strøk av elven hvor det lå store mengder med død fisk og fløt på alle kanter, ofte ganske tett sammen. Desverre kunde jeg ikke få hentet op noen av dem; men de så ut til å være av almindelig middels fiske-størrelse. Hvad som var årsaken til all denne ødeleggelsen, kunde jeg ikke få opklart; men kapteinen sa, at slike mengder av død fisk kunde en stundom se her i Volga. Det så mest ut som om noen svære lektere full-lastet med fisk kunde ha sunket, og all lasten var flytt utover. Som professor Arvid Behning, styreren av den biologiske Volga-stasjon156

i Saratov, på mit spørsmål meddeler mig, kan det vel være to muligheter: Enten kan det ha vært Volga-sill (Caspialosa volgensis) som intil slutten av juni gyter i nedre Volga op til Stalingrad (Tsaritsin, jfr. s. 141). De dør i mengde efter gytningen, og det kan tenkes at vi enda 14. juli har truffet på slike døde Volga-sill; men vel vanskelig i så store samlede mengder. — Eller også kan det skylles den fangst av fersk vans-fisk («hvitfisk», jfr. s. 143) som netop på den tid begynner i elve-buktene og elvens sidegrener. Det henner da ofte at fiskerne, av mangel på avsetning, mangel på salt, e. 1., lar store mengder av død eller allerede bedervet fisk gå i elven. Da det er store fiskerier i det strøk vi da var i, nær Tsjer-nyj, er det vel mulig at vi kan ha truffet på slik død fisk. Det vilde i så fall vesentlig være forskjellige arter av brasen (Abramis brama, A. sapa, A. ballerus), blikken (Blicca björkna), osv. Dette stemmer godt med utseendet av den fisk vi så flyte, og denne forklaring er vel den sansynligste.

Vi kom til den tyske by Sarepta, som like til slutten av forrige århundre tilhørte den herrnhuttiske brødre-menighet. Istedenfor enkens uuttømmelige mel-krukke med olje-kruset er dette Sarepta kjent for sin senep. Herfra og nordover langt forbi Saratov til Volsk, er det langs østsiden av Volga en rekke tyske kolonier med mange lansbyer, som ble grunlagt av Katharina II i siste delen av det 18. århundre. Disse kolonistene, som fremdeles taler rent tysk, er dyktige jordbrukere.

Seksti kilometer øst for Sarepta, på andre siden av Volga's mange forgreninger, ligger lansbyen Tsarev. Der lå tidligere Sarai, hvor i det 13. århundre Batu, Dsjingis Khan's sønneaøn, slog op sit gyldne telt, og det ble hovedsetet for Mongolenes Gyldne Horde og deres engang så mektige rike.

Bortimot 30 km. videre nordover fra Sarepta langs elven, som her gjør en sterk bøining, ligger Tsaritsin, nu kalt Stalingrad. I dette strøk kommer Volga Don nær-VOLGA

mest, avstannen er vel 50 km., og her var det alt i gammel tid et bærested over til Khasarenes sterkt befestede by Sarkel ved Don, som en kunde seile nedover til Svarte-havet.

Det var forfriskende å komme ut på det vide dekket om morgenen, hilst av strålende sol og glitrende vann, og så få kaffe og frokost mens lannet gled forbi på begge sider. Kjøkkenet ombord var utmerket, og forfriskninger og måltider kunde vi bestille når vi ønsket, og få servert unner solseilet på dekket. Vi inbød den tiltalende kaptein til å spise med oss; han var en dyk-tig sjømann som nu i mange år hadde ført disse store båtene op og ned denne elven, og han kunde fortelle mangt om livet på Volga både før i tiden og nu. Før verdenskrigen var det et broket og livlig reiseliv her, med turister til og fra Orienten, og Kaukasus, og Syd-Rusland. Det gikk otte store pasasjer-båter nordover fra Astrakhan om dagen, foruten gods-dampere; nu går det en, foruten en blannet gods- og pasasjer-båt. Efter middagen var det kaffe og en god cigar, mens solen glitret i vann-flaten der ute og stekte over det vide slette-lannet. Det var et vidunderlig «dolce far niente». Og når så mørket fait på hørtes russisk musikk og sang fra den store salonen, mens elve-flaten og sletten drømte unner stjerne-hvelvet.

«Å—hå—hei, å—hå—hei

Volga du er dyp og stor,

Volga du er alles mor.

Ai da—da ai da, ai da—da ai da.

Volga, Volga, tung og lang--»

Helt fra vi kom in i Volga's delta, hadde det, som flere ganger nevnt, vært påfallende hvordan elvens vestre bredd var høiere og brattere enn den østre, som overalt var ganske lav og skrånte jevnt ut i vannet. Påfal-158

lende var det også, som før nevnt, at det dypeste og bredeste løpet i deltaet, det vi kom op ad, var hele veien den vestligste av deltaets armer. Og slik fortsatte det videre nordvest efter like til Stalingrad (Tsaritsin), hvor elven gjør en skarp bøi fra nordøst. På hele denne 450 km. lange strekning er lannet på østre siden av elvens hovedløp ganske lavt, og flatt, og vaslent. Ovenfor Stalingrad gir elven av en sidegren, Akhtuba, som følger elve-leiets østre side, mer og mindre parallelt med hovedløpet, i en avstann fra dette av 12 til 22 km., like ut til det nedre, bredere delta. Det låve lann mellem de to elve-armer blir gjennemkrysset og oversvømmet av et inviklet nett av mangfoldige grener av elven, som i flom-tiden setter meste delen av dette lannet unner vann i en bredde op til 30 km. og mer. Selve hovedløpets bredde kan være fra 480 til 3500 m. bredt, med dybder over 25 m.

På hele strekningen opefter fra Astrakhan til Sarepta er lannet på elvens vestre, brattere bredd vistnok høiere enn lannet på østsiden, men er også flatt inover, og er dannet av løse, posttertiære avleiringer, mens det nordenfor har høidedrag som består av fastere fjell-lag fra kritt- og tertiær-tiden. Dette eiendommelige trekk at elvens bredder er så meget høiere og brattere på vestre siden enn på østre falt mer og mer i øinene efter hvert som vi kom lengere nord. Fra Stalingrad nordover er vestre bredden 30—40 m. høi, og videre fra Kamysjin 50 til 150 m. høi, dannet meget av sann- og kalkstener, og kisel-ler (fra kritt- og tertiærtiden), mens østre bredden er ganske jevnt, lavt eng-lann, ofte gjennemkrysset av grener fra elven, like nord til Kama og lengere, med untagelse av et kort stykke ved Samara, hvor elven trenger sig gjennem Shiguli-fjellene med høider op til 353 m. Det er jo også slående at de fleste byene og større lansbyene langs Volga's nedre løp ligger på den vestre bredd, og lannet der er tett befolket og har mange lansbyer, mens lannet på andre siden av elvenVOLGA

og langt østover er lavt og flatt med ufruktbare saltstepper og tynnere befolkning.

Det kan efter min opfatning ikke være tvil om at dette eiendommelige forholl skylles en virkning av jordens omdreining, som på den nordlige halvkule vil bøie horisontalt strømmende vann av mot høire fra bevegelsens retning. Denne avbøiende kraft gjør at strømmen i en bred elv vil gjerne bli sterkest langs dennes høire side,1 og det strømmende vann vil der få størst gravende evne. Det bør huskes at det strømmende vans evne til å flytte grus og sten stiger med sjette potens av strømhastigheten. Det vil altså si, at hvis denne blir fordoblet, vil det strømmende vann kunne flytte 64 ganger så store grus-korn og stener. Elve-leiet vil følgelig helst bli dypest nær høire bredd, og elven vil tære mer på denne enn på venstre bredd. På den vis vil elve-leiet få en tilbøielig-het til stadig å flytte sig mot høire. I et mer eller mindre flatt lann, helst hvis det er bygget op av løse lag, som elven har lett for å grave i, kan derfor en slik flytning gå forholsvis raskt for sig og bli ganske betydelig. På elvens venstre side vil det da bli etterlatt et lavt flatt lann, mens høire bredd blir høiere og brattere efter hvert som elven graver sig inover mot høiere strøk. Denne flytning av elve-leiet over et slette-lann av løse lag, vil foregå jevnt like til den stanses av rygger med fastere fjell, hvor utskavningen vil foregå uhyre meget langsommere.

Allerede franskmannen Babinet, i 1859, og den kjente russiske forsker von Baer, i 1860, fremhollt sansynlig-heten av denne elvenes flytning ved jord-omdreiningen. Mange geografer og geologer har invent, at dennes virkning på elvenes løp kan ikke være så stor at den blir merkbar, sammenlignet med virkningen av så mange andre faktorer. Men det synes mig helt uforståelig at noen, som har set Volga's nedre løp, kan være f tvil .om den store betydning av denne jordomdreiningens virk-

1 Jfr. F. Nansen: Gjennem Sibirien, 1914, ss. 128 f.160

ning. Netop de samme slående trekk med forskjellen av breddene finner en jo også igjen i mange andre russiske og i de store sibiriske elver, om enn sjelden så iøinefallende som her.

Meget av det låve lannet som Volga unner sin flytt-ning mot vest har efterlatt i øst for sig, og som nu for en stor del er saltstepper, har for en del tusen år siden, vært dekket av det Kaspiske Hav, da dettes vannflate i lang tid lå høiere, og var utbrett over et område flere ganger så stort som nu. Det var i tider da, som før nevnt (jfr. s. 120), nedbøren i disse strøk var betydelig større i forholl til fordampningen enn nu. Den gang var også Volga's vann-masser sansynligvis større. Alt vann som nu samler sig over disse slettene fordamper uten å få avløp, og derved blir jordens overflate saltholdig og ufruktbar, ofte helt dekket av salt-skorper.

Den skarpe bøining av Volga ved Stalingrad og Sa-repta, hvor den med ett bøier av, i en ret vinkel, fra Jergeni-høidene (Volga-høidene) på dens høire side, og flyter ut over det låve flate steppe-Iannet mot sydøst, kan sansynligvis også forklares ved at det Kaspiske Hav gjennem en lengere tidligere periode har stått så høit som hit; og det er bare en forholsvis kort tid at elven har strømmet i sit nuværende leie over den låve sletten til deltaet ved havets nuværende kyst;1 men det har vært tid nok til at det også her, som vi har set, er blit noen forskjell i høide på den høire og den venstre bredd, om enn lannet overalt er lavt; og flytningen kan vel ha vært så stor som er antydet ved bredden av det låve myr-Iannet med de mange elve-grener, som elven har efterlatt på venstre siden av sit hovedløp.

I strøkene nordover fra Stalingrad (Tsaritsin) er jordbunnen meget fruktbar; særlig strekker den såkalte «svarte jords» område sig langt vestover. Denne jord-

1 Vertikale bevegelser av jord-skorpen unner og efter Istidene kan også ha vært av betydning.ØVERST: STØR-FISK, SEVRIUGA OG OSETRINA, PÅ BRYGGEN FORAN

FRYSERIENE (S. 140). NEDERST: EN OSESTRINA ÅPNET SÅ STRENGENE MED KAVIAR SES (S. 138).NR. 1. FISKEBODER FOR SALTNING AV SILL (S. 139). NR. 2. BRYGGE VED BY PÅ VOLGA'S HØIRE BREDD (jfr. s. 150). NR. 3. BRYGGE PÅ VOLGA'S LÅVE VENSTRE BREDD (jfr. s. 150). NR. 4. VOLGA'S HØIE OG BRATTE HØIRE BREDD (jfr. s. 158).

bunn er så rik at, hvis det altid var regn nok, kunde den gi et ganske ualmindelig utbytte; men det er regnet som ofte slår feil, og som det sjelden er helt nok av. Nu så det også til dels brunt og tørt ut vestover slettene. Skjønt det er Rusland's rikeste korn-lann, kan det, i år med stor regn-mangel, opstå nød i disse strøkene. Slik var det i 1921 til 1922, da tørken forårsaket den store hungers-nøden, og det var netop her og nordover til Samara og Simbirsk at den herjet som verst. Istedenfor å utføre korn måtte det dengang inføres store mengder. Unner Hoover's ledelse ble det bragt megen hjelp fra Amerika, og det ble til slutt gitt måltider til 10 millioner mennesker daglig; også vi i Europa gjorde det vi kunde for å hjelpe.--

Solen skinner døvende fra skyfri himmel, lansbyene smiler fredelig i varme sommeren, kirkene lyser hvitt mot blått høit over sletten, og bønnene kommer skranglende i sine telegaer mot den store vann-veien — slik skjønn, lindrende fred! — Men svarte skygger fra hin redslenes tid kan ikke drives bort. Disse samme lansbyene var dødens byer. Fra hus til hus de samme forferdende syn av sluknende og sluknede menneske-rester. Tørret gress og løv, og knuste ben og hestehover istedenfor brød. Ingen opvarmning så de benmagre likene frøs fast til jordgulvet før livet var veket. En ser hus hvor de enda levende av familjen lå oppe på den kalle store sten-ovnen, så svake at de kunde ikke løfte sig op, mellem dem et netop født barn, på gulvet en kone som rotet omkring i ville feber-fantasier i siste stadium av flekk-tyfus; jaget ut av de andre husene hadde hun her funnet et siste fristed hvor de ikke lenger orket det. I et barne-hjem to og førti død siste natten, og de lå enda i sengene med de levende ved siden, som sat og stirret med store undrende barne-øine på døden, den store be-befrier fra all lidelse. Lik groves op av kirke-gårdene for å spises. Foreldre i vanvid drepte barn for å mette sig.

Mer enn tredve millioner mennesker sultet, i tillegg

herjet farsotter, verst flekk-tyfusen. Mer enn tre millioner døde tross hjelpen som kom sent og ikke nok. — Og over disse samme slettene tusener av uttærte mennesker på flukt, uten mat, visste ikke hvorhen, bare bort, bort, gjennem den stivnende vinter, mens de og deres siste kameler og hester stupte langs de frosne veiene.

All ferdsel på elvene, stengt av isen, jernbanene i uorden, de få togene som gikk, overfylte av flyktninger, ble stående på veien, menneskene døde i kupeene. Redsler på alle kanter.

Og i tider som gikk? Hvad kan ikke disse steppers historie fortelle om nød, grusomheter, skiftende skjebner! Folke-hob efter folke-hob har dradd herjende frem over dem, spredende død og elendighet: Hunner, Avarer, Petsjeneger, Mongoler, Tyrker, Tatarer. Nu sist kom borger-krigen, og så til slutt den store sult. Men i dette seige, tålsomme folks dyp er enda gjemt ubrukte evner og krefter. I deres underfulle musikk føler en som om det fra gjenklangen av svunnene tiders lidelser, av steppenes store tungsinn, stiger håb om en tid som skal komme.

Men så var snart reisen slutt. Den 16. juli kom vi til Saratov. Derfra skulde vi ta toget til Moskva og så videre til Norge. Vi måtte ta avskjed med Volga og livet på dens langsomt glidende flate. Gjennem steppe-lannet flyter den i sommerens glans og unner vinterens dekke, som det store tungsinn gjennem det russiske folks historie.KARTOVER FOLKESLAG I KAUKASIA

Efter Dr. A. Byhan i Völkerkunde av Buschan

1 MONGOLER:

1 Kalmukker

I TYRKER

2 Tyrkmener

3 Kirgiser k Nogaier

5 Kumykker

6 Taulu . .

7 Karatsjaier

8 Azerbaidsjan Tatarer

9 Osmanner

1KAUKAS1ER:

10 Tsjetsjener

LES6HIER:

II Avarer

12 Darginer

13 Laker tt Kiuriner

15 Andler

16 Di do

17 Tsjerkesser

18 Aokhaser

xxxxx

KARTVEUER

Side

*

i

GSENNCM KAUKASUS

Tfi mm